

BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ ÖZBEK EDEBİYATI

(ŞİİR, HİKÂYE, ROMAN, PİYES)

DOÇ. DR. MARUFJON YULDASHEV
DR. ÖĞR. ÜYESİ YILMAZ ÖZKAYA

Özbek
Edebiyatı

 BENGÜ

Araştırma

Anonim

Bağımsızlık Dönemi Özbek Edebiyatı

«Elips Kitap»

Anonim

Bağımsızlık Dönemi Özbek Edebiyatı / Anonim — «Elips Kitap»,

Содержание

ÖNSÖZ	9
ANA HATLARIYLA BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ ÖZBEK EDEBİYATI	11
I. BÖLÜM	24
ERKİN VAHİDOV (1936-2016)	24
BAG'ISHLOV	24
İTHAF	25
GULMIDI, RAYHONMIDI, JAMBUL	25
GÜL MÜ, REYHAN MI, CEMBİL MİDİR	26
KECHIR, YO RAB!	26
AFFET, YA RAB!	27
BİR YOLG'ONDAN QIRQ YOLG'ON	29
BİR YALANDAN KIRK YALAN	30
ABDULLA ARİPOV (1941-2016)	34
SHOIR	34
ŞAİR	34
ODAT	35
GELENEK	35
OSTONA	35
EŞİK	35
JUMBOQ	35
BİLMECE	35
HAQIQAT	36
HAKİKAT	36
TANHO QUSH	36
YALNIZ KUŞ	36
UMRİMİZ YO'LLARI	37
ÖMRÜMÜZ YOLLARI	38
RAUF PARFİ (1943-2005)	40
TAVBA	40
TEVBE	41
SENSİZ	42
SENSİZ	43
HALİME HUDAYBERDİYEVA (1947 -)	45
UNUTMAYDI	45
UNUTMAZ	45
DARAXT FARYODIDAN BEXABAR...	46
AĞACIN FERYADINDAN HABERSİZ	47
VATAN	47
VATAN	47
PAHLAVONNING HAR AYTGANI	48
PEHLİVANIN HER DEDİĞİ	48
ENDİ KET	48
ARTIK, GİT	49
ONANG KETMOQDA	49
ANNEN GİDİYOR	50
MAJBURIYAT	51

ZORUNLULUK	52
SEN O'LMA FAQAT!	52
SEN ÖLME, ANCAK!	53
O'STIR XUDO DEGAN SHU MAMLAKATNI!	53
BÜYÜT, ALLAH, DİYEN ŞU YURDU!	54
AZİM SUYUN (1948)	55
TILIM	55
DİLİM	55
O'ZBEKISTON SO'ZI	56
ÖZBEKİSTAN SÖZÜ	56
VATAN	57
VATAN	62
USMAN AZİM (1950)	67
***	67
***	67
FAQAT O'ZINGGA SUYAN	67
BİR TEK KENDİNE GÜVEN!	68
XALQ	68
HALK	69
YOLG'IZ	70
YALNIZ	70
ŞEVKET RAHMAN (1950-1996)	72
TURKIYLAR	72
TÜRKLER	73
NODIRAJON, SHOIRAJON	75
NADİRECİĞİM, ŞAİRECİĞİM	76
***	76
***	77
HURŞİD DEVRAN (1952-)	78
BOLALIK	78
ÇOCUKLUK	78
DO'STIM INDAMAYDI	79
DOSTUM KONUŞMAZ	79
VOQIF SAMAD O'G'LI XOTIRASIGA	79
VAKIF SAMEDOĞLU'NUN HATIRASINA	80
QAYG'UM MANIM	80
HÜZNÜM BENİM	81
SAMARQAND	83
SEMERKANT	83
UNUTMA	84
UNUTMA	84
MUHAMMED YUSUF (1954-2001)	86
ONA TURKISTON	86
ANA TÜRKİSTAN	86
O'ZBEKNING AYOLLARI	87
ÖZBEK KADINLARI	88
TOSHKENT	88
TAŞKENT	89
MEN DARDIMNI KIMGA AYTAMAN	90

DERDİMİ KİME SÖYLEYİYİM	91
FIG'ON	91
FİGAN	92
AZAM ÖKTEM (1960-2002)	94
ARMON	94
UKTE	94
QANOAT	95
KANAAT	95
IBODAT	95
İBADET	96
BAHRAM ROZİMUHAMMED (1961)	97
INSONNING SARGUZASHTLARI	97
İNSANIN MACERALARI	97
TUT	98
DUT AĞACI	98
QUM MUSHUGI HAQIDA ERTAK	99
KÜL KEDİSİ HAKKINDA MASAL	100
FAHRİYAR (1963-)	102
HAYOT	102
HAYAT	102
AKSILFALSAFA	103
AKSİLFELSEFE	103
AKSILEKOLOGIYA	104
AKSİLEKOLOJİ	104
***	104
***	105
SANGIJUMONDA YOZ MANZARALARI	105
SENGİCUMAN'DA YAZ MEVSİMİ	105
***	106
***	106
NAHOTKI	106
ACABA	107
XAVOTIR	107
TEDİRGİNLİK	107
***	108
***	108
***	109
***	109
OY HAQIDA RIVOYAT	109
AY HAKKINDA RİVAYET	110
XX ASR ODAMI	110
XX. YÜZYIL İNSANI	111
İKBAL MİRZA (1967-)	112
YURT QO'SHIG'I	112
VATAN TÜRKÜSÜ	112
NAVRO'Z QO'SHIG'I	113
NEVRUZ KOŞUĞU	114
BUYUK İPAK YO'LI	115
BÜYÜK İPEK YOLU	115

SHOHI ZINDA. SADO	116
ŞAH-I ZİNDE. SEDA	117
ONAM	117
ANAM	118
II. BÖLÜM	119
AHMAD AZAM (1949-2014)	119
YAZMAYA GÜCÜMÜN YETMEDİĞİ VATAN	119
HAKKINDAKİ ŞİİRİM	
AHMAD A'ZAM VATAN HAQIDA YOZISHGA KUCHIM	121
YETMAGAN SHE'RIM	
ERKİN AZAM (1950)	124
TAZIYE	124
ERKIN A'ZAM	132
TA'ZIYA	132
NARMURAD NARKABILOV (1953)	139
KAŞKA	139
NORMUROD NORQOBILOV QASHQA	143
NAZAR İŞANKUL (1962)	147
ÇUKUR	147
Конец ознакомительного фрагмента.	149

Bağımsızlık Dönemi Özbek Edebiyatı(Şiir, Hikâye, Roman, Piyes)

Bu kitap, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının Mevlana Kültürel Etkileşim Projesi çerçevesinde hazırlanmıştır.

Özbekistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının 27. yılına ithaf olunur.

ÖNSÖZ

Özbekistan’da bağımsızlığın ilan edildiği 1 Eylül 1991 tarihi, hayatın her alanında olduğu gibi edebiyatta da yeni bir dönemin başlangıcıdır. 1920’li yıllarda başlayan ve 1930’dan sonra siyasi gelişmelere paralel olarak her anlamda hakimiyet sağlayan sosyalistik edebiyat, bütün Sovyet sahasında olduğu gibi Özbekistan’da da yaklaşık yetmiş yıl hüküm sürdü. Bu süre zarfında edebiyat, Komünist Parti’nin en güçlü propaganda aracı olarak kullanıldığından, şair ve yazarların şahsına münhasır dil ve üslup özellikleri dışında bir özgünlükten pek bahsedilemez. Edebi eserlerin özgünlüğünü, dil ve üslup özellikleri, -belki daha da önemlisi- tema ve işlenen konular belirler. Edebiyatı dönemlere göre işlenecek temayı Parti belirlediği için, bütün Sovyet halklarının edebiyatları konu ve mesaj bakımından birbirinin tekrarı gibidir. 1991, bağımsızlığını ilan eden diğer halklarda olduğu gibi Özbek edebiyatında da keskin bir geçişin yılıdır. Bu tarihten sonra milli ve özgün bir edebiyattan bahsetmek mümkündür. Bağımsızlık, edebiyata bedii ve estetik yeni ölçüler getirdi. Teknik açıdan eski dönemin birikimi kesintiye uğramadan aynen devam etti. Ancak yeni dönemde şair ve yazarlar kendi iç dünyalarını incelemeye başladı; konu seçimi ve kurguda daha özgürce hareket edebildiler. Özgür insan olarak kalplerinden geçen duygu ve düşünceleri serbest bir şekilde anlatma imkânına kavuştular. Bundan dolayı son dönem eserlerinde bağımsızlığa duyulan şükran, parlak geleceğe inanç sık sık dile getirilir. Mezkûr dönem edebiyatının en önemli başarısı, yaratıcılıkta her türlü politik sınırlamalardan ve resmi yönlendirmelerden uzak olmasıyla alakalıdır. Bu dönemde edebiyatın yeni konularla, yeni gayelerle, yeni yorum ve betimleme teknikleriyle zenginleştiği görülmektedir. Son dönem Özbek edebiyatı ülkenin bağımsızlığıyla birlikte polifonik bir edebiyat olarak gelişimini devam ettirmiştir. Artık sadece konunun güncelliği, tasvir tarzının ilginç oluşu ve dilinin sade olması değil, her şeyden önce özgür insan ruhunun eşsiz cilvelerini betimlemek için öne çıkmıştır.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının Mevlana Kültürel Etkileşim Projesi çerçevesinde hazırlanan “Bağımsızlık Dönemi Özbek Edebiyatı” bu adlı çalışma, son dönem Özbek edebiyatının genel özelliklerini yansıtan edebi eserleri ihtiva etmektedir. Projenin amacı, bağımsızlık dönemi Özbek edebiyatına dair bir el kitabı ortaya koymaktır. Türkiye’de üniversitelerin Türk dünyası edebiyatlarının okutulduğu ilgili bölümlerinde çağdaş Türk edebiyatlarına dair kaynakların yetersizliği gözlemlenmiştir. Özellikle, Özbek edebiyatı tarihi üzerine yapılan çalışmaların yetersiz olması, söz konusu bölümlerde ilgili derslerin konu alanını kısıtlamaktadır. Bağımsızlık öncesi Özbek edebiyatıyla ilgili birkaç kaynağın olduğu, ancak bağımsızlık dönemi Özbek edebiyatını tek başına konu alan bir kaynağın var olmadığı tespit edilmiştir. Bu sorunun çözümüne belli bir ölçüde katkı sağlamak amacıyla mezkûr projeye başvuru yapılmıştır.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının Mevlana Kültürel Etkileşim Projesi çerçevesinde hazırlanan “Bağımsızlık Dönemi Özbek Edebiyatı” bu adlı çalışma, son dönem Özbek edebiyatının genel özelliklerini yansıtan edebi eserleri ihtiva etmektedir. Projenin amacı, bağımsızlık dönemi Özbek edebiyatına dair bir el kitabı ortaya koymaktır. Türkiye’de üniversitelerin Türk dünyası edebiyatlarının okutulduğu ilgili bölümlerinde çağdaş Türk edebiyatlarına dair kaynakların yetersizliği gözlemlenmiştir. Özellikle, Özbek edebiyatı tarihi üzerine yapılan çalışmaların yetersiz olması, söz konusu bölümlerde ilgili derslerin konu alanını kısıtlamaktadır. Bağımsızlık öncesi Özbek edebiyatıyla ilgili birkaç kaynağın olduğu, ancak bağımsızlık dönemi Özbek edebiyatını tek başına konu alan bir kaynağın var olmadığı tespit edilmiştir. Bu sorunun çözümüne belli bir ölçüde katkı sağlamak amacıyla mezkûr projeye başvuru yapılmıştır.

Kitapta, XX. yüzyıl sonlarından günümüze kadar Özbek edebiyatında yer etmiş belli başlı edebî şahsiyetlerin, karakteristik eserlerinden örnekler seçilmesine gayret edildi. Kitapta edebî şahsiyetler doğum yıllarına göre sıralandı ve her bir şahsiyetin kısa hâl tercümesinin ardından örnek metinlere yer verildi.

Kitaba şiir, hikâye, roman ve piyeslerden örnekler alındı. Bu eserler ilk defa Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Belirtmemiz gerekir ki seçilen eserleri profesyonel çevirmenler aktarmadı. Eserleri aktaran arkadaşlarımızın -bu alandaki ilk çalışmaları olması nedeniyle- bazı hatalar olabilir. Kitaba alınan edebî şahsiyetler ve eserleri konusunda veya genel olarak bu kitap hakkında bizlere iletilecek her türlü tenkit tarafımızdan memnuniyetle karşılanacak ve ilerideki baskılarında eserin daha mükemmel bir hâle getirilmesine çalışılacaktır.

Memnuniyetle ifade etmek isteriz ki, mezkûr proje sürecinde Özbek edebiyatından aktarma yapabilecek gayretli ve istekli bir çalışma gurubu oluştu. Doktora öğrencilerimizden Cansu Delibalta şiirleri, Kamila Topal hikâyeleri, Guzal Narkulova romanlardan parçaları, Sinem Küçükağaoğlu-Tunç piyeslerden örnekleri aktardı. Bununla birlikte lisans öğrencilerimiz Ezgi Dadaş, Nagehan Gürel, Derya Aslantürk, Aybüke Dirin ve Ege Üniversitesi Konservatuvarı öğrencisi Hüseyin Akbaş da çevirileriyle katkıda bulundular. Genç ve gayretli çevirmen arkadaşlarımıza teşekkür eder, başarılarının devamını dileriz.

Bağımsızlık Dönemi Özbek Edebiyatı adlı kitabın hazırlanmasında mali desteğini esirgemeyen Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına, önemli tavsiye ve yardımlarıyla bizleri motive eden Uzman Abdulhamit Karahan'a, projenin yürütülmesine ortaklık eden Taşkent Devlet Şarkşınaslık Enstitüsü Rektör yardımcısı Sayın Gulchehra Rihsiyeva'ya, Şark Filolojisi Fakültesi Dekanı Sayın Kudratulla Amanov'a müteşekkirimiz.

Editörler

Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

Doç. Dr. Marufjon YULDASHEV

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz ÖZKAYA

ANA HATLARIYLA BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ ÖZBEK EDEBİYATI

Özbekistan 31 Ağustos 1991 tarihinde Sovyetler Birliği'nden ayrılarak kendi bağımsızlığını ilan etmiştir. Aynı tarih itibariyle Özbekistan'ın sosyal, siyasî, iktisadî ve manevî hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Demokratik siyasi anlayış ve dünya görüşüne dayalı yeni devlet düzeni kurmak bu dönemde gündeme gelir. Çünkü devlet düzeni kökten değişmek zorundaydı. Sosyal hayattaki bu değişimin tabii olarak edebiyata da yansması gerekirdi. Sovyet ideolojisinin propaganda aracı olarak kullanılan edebiyat, artık özgürlüğe kavuşmuştu ama henüz yeni düzene uygun hareket planı ortada yoktu. Sosyal hayatta olduğu gibi edebiyat hayatında da demokrasi, açıklık, eleştirel bakış açısı kendini gösterir. Yazarlar tarihi, içinde bulundukları zamanı, halkın yaşam tarzını, gelenek-göreneklerini, dine olan yaklaşımı ve en eski zamanlardan beri varlığını koruyan edebi mirası tekrar gözden geçirmeye başladılar. Bunların tamamı evrensel ve milli değerler açısından tekrar ele alınmalıydı. Bunu gerçekleştirmek için yazarlar ilk etapta Sovyet dönemi ile ilgili hayatı gerçekçi bir üslupla kaleme almaya başladılar. Sovyet döneminde yasaklanan yazarların eserlerini yeniden tetkik etmeye ve yayımlama işlerini yola koymaya odaklandılar. Ceditçi yazarların eserleri ve hayat hikâyeleri arşivlerden gün ışığına çıkartıldı. Bunun sonucu olarak Mahmudhoca Behbudi, Abdülhamid Çolpan, Abdurrauf Fitrat, Abdullah Kadiri ve diğer Ceditçi yazarların kitapları yayımlandı ve onların eserleriyle ilgili bilimsel çalışmalar yapıldı. Böylece tarihî hakikate, milli değerlere ve edebi mirasa bakış açısı değişti. Dünya görüşü değişirken tabii ki sanatsal düşüncenin yenilenmesi, bunun sonucunda ise edebiyatın değişmesi kaçınılmaz bir durum hâline geldi. Sanatsal-estetik fikir dünyasındaki ciddi kalite değişimlerini, manevî-entelektüel yenilenme işaretlerini tüm edebi türlerde yaratılmış eserlerde görebiliriz.

İstiklal dönemi edebiyatını değerlendirirken ilkönce onun kendine özgü temayüllerinden bahsetmek gerekir. Bunun için aşağıdaki birkaç soruyu yanıtlamalıyız: Bağımsızlık dönemi edebiyatının bir önceki devir edebiyatından farkı nedir? Sadece tarih farkı ve farklı devlet yapılanmasıyla ilgili değişiklik dışında karakteristik bir özelliğinden bahsetmek mümkün müdür? Bu soruları edebiyat âlimi Prof. Hekimcan Kerimov “Eserin mahiyeti, maksadı, geliştirmek istediği fikirleri açıkça değil, gizlice yaratması ile ayrılır” şeklinde yanıtlar. Sovyet dönemi yazarları açık propaganda usulünü benimserler. Her türlü sorunun çözümü Sovyet ahlakıyla kendini geliştiren kişiye ve topluma bağlıdır.¹ Yeni dönem edebiyatının karakteristik özelliğini ise milli bilinçlenme ve sanatsal düşüncenin değişmesine bağlamadan açıklamak mümkün değildir. Yani yenilenen edebiyat halkın millet olarak kendini tanımasında, bilinçlenmesinde, tarihine önem vermesinde ve edebî tefekkürdeki niteliksel değişimlerinde kendini gösterir.

Başka bir soru ise yenilenen edebiyatın insana bakışı ile ilgilidir. Bu dönemde insanı betimlemede değişen nedir? Bu soruyu edebiyat âlimi Noman Rahimcanov şu şekilde yanıtlar: “İnsana bakış, insan ruhunu felsefi-psikolojik açıdan tahlil etme eğiliminde göze çarpar. İnsandaki manevi cevheri keşfetme önemli temayüle dönüşmüş ve bu konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Daha önce hazırcevaplık, sadelik, açık sözlülük, siyasi güdümlülük sanatsallığın önemli yönleri olarak öne çıkmışsa da yeni edebiyatta milliyetçilik, tarihsellik, güzellik, yardımseverlik, adalet, insan hakları gibi beşeri değerler estetik ölçüt olarak sanatın temelini oluşturmaya başlar.”²

Bağımsızlıkla birlikte edebî hayatın da gittikçe renklendiğini, hayatın bütün gerçekleri ve karmaşıklığının eserlere yansdığını görmemiz mümkündür. Mezkûr dönemin başlarında eskiden

¹ Hakimjon Karimov. İstiqlal davri adabiyoti. Toshkent: Yangi nashr, 2010. s.14.

² No'mon Rahimjonov. Estetik mezonlarning yangilanishi. Sharq yulduzi. 2012. №2.

mevcut tecrübelerden yararlanarak yeni konuların işlendiği eserler ortaya çıkmıştır. Çok geçmeden onları yeni anlatım tarzıyla kaleme alınan eserlerin takip ettiğini görmek mümkündür.

Bu dönemde, özellikle şiirden, sosyo-politik gelişmelere anında tepki verme ve hakikati savunma amaçlı kullanma eğilimi güçlendi. Sovyet döneminde insan hayatı sosyalist ideolojinin amacına uygun tarzda verilirdi. Eserlerde devrimci kahramanların, halka örnek olacak kişilerin, Rus insanının diğer halkları nasıl aydınlattığının konu edinilmesi hedeflenirdi. Sosyalist ideolojik edebiyatın ana konuları arasında esas olarak devrim, devrimin getirdiği toplumsal refah, sınıfsızlık, toplumsal sorumluluk, işçi sınıfının fedakârlığı, kolektif çiftçiliğin önemi, eğitim ve sanayi bulunmaktadır. Bağımsızlık devrinde hayatın hakikatleri bütün varlığı ile tasvir edilmeye başlandı. Eser kahramanı ideolojik yönlendirmelerden kurtulmuş oldu. Artık sıradan vatandaşın, özgür insanın hayatı ve hayalleri yazarların odak merkezine dönüştü. Bununla birlikte vatanperverlik, yurt sevgisi, tarihi yeniden değerlendirme, dine olan münasebet ve tasavvuf konuları ön plana çıktı. Bu konular Abdulla Aripov, Erkin Vahidov, Halime Hudayberdiyeva, Rauf Parfi, Şevket Rahman, Usman Azim, Muhammed Yusuf, Hurşid Devran, Cemal Kemal, Erkin Samandar, Barat Baykabilov, Aydın Hacıyeva gibi şairlerin şiirlerinde; Said Ahmad, Adil Yakubov, Aman Muhtar, Ötkir Haşimov, Nazar İşankul, Nurali Kabul, Ahmad Azam, Erkin Azam, Uluğbek Hemdem, İsacan Sultan, Selamet Vefa, Sadulla Siyayev gibi yazarların roman ve hikâyelerinde açıkça görülmektedir.

Bu dönem edebiyatının en dikkat çeken tarafı, yaratıcılıkta her türlü politik sınırlamalardan ve resmi yönlendirmelerden uzak olmasıydı. Bundan dolayı milli edebiyat yeni konularla, yeni gayelerle, yeni yorum ve betimleme teknikleriyle zenginleşti. Fakat bu dönem edebiyatında henüz sanat bakımından tam bir oturmuşluk söz konusu değildir; ortalama eserlerin sayısı daha fazladır.

Şiir Türündeki Gelişmeler

Özbekistan bağımsızlığa kavuştuktan sonra hayatın her alanında farklı bir muhit ortaya çıkmıştır. Yeni devir diğer alanlar gibi çağdaş edebî cereyana da yeni estetik ölçülerle yaklaşmayı talep ediyordu. Bu dönemi değerlendiren araştırmacılar bağımsızlıkla birlikte ortaya çıkan edebî-estetik zevk üzerine vurgu yaparlar. Yazarlar ve şairlerin edebî biyografisinde yeni sayfalar açıldı. Bugün yazılan edebî eserlerin mahiyet itibarıyla Sovyetler devrindeki sanat eserlerinden farklı olması tabiidir. Yani bağımsızlık döneminde yazılan edebî eserlerde kendine özgü bir bedii-estetik zevk ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan çağdaş Özbek şiiri farklı bir yere sahiptir. “Bu süreçte bağımsızlığına kavuşan kişilerin kalbinden geçen his ve duygular aksettirilmekle beraber, şiirlerin birçoğunda bağımsızlığa duyulan şükran, parlak geleceğe olan inanç pekiştirilmiştir. Günümüzde yazılan şiirlerin mazmun mahiyetindeki felsefî gayenin açıklanması, onun ideolojik-bedii temayüllerinin çözümlenmesi, Özbek şiirlerinin gelecekteki gelişim çizgisi ile ilgili ipuçları vermektedir.”³

Bağımsızlık dönemi şiirinde gözlemlenen yenilikleri başka bir araştırmacı şu şekilde sıralamıştır: “1. Fikir ve manadaki yenilikler; 2. Konu seçimindeki çeşitlilikler; 3. Şekil ve üsluptaki yenilikler. Bu yenilikler içtimaî-iktisadî alanlarda ve bütün devirleri kapsayan geleneklerde (şekil, mana, ahenk ve fikir) de mevcut. Bu döneme has en önemli özellik şiirin içtimaileşmesidir.”⁴

Yeni dönem şiirinde öne çıkan temayüller konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bu konuda Nurbay Abdulhakim’in değerlendirmesi dikkat çekicidir: 1. Güncel konuların eski aruz kuralları çerçevesinde ifade edilmesi. 2. Şiiri halk türkülerinin ahenginde ifade etme eğilimi. 3. Poetik şekildeki yenilikler. 4. Poetik simgedeki yenilenmeler.

1. Güncel konuların eski aruz kuralları çerçevesinde ifade edilmesi. Özbek şiirinde XX. yüzyılın 20’li yıllarında aruzdan hece ölçüsüne geçiş gözlemlenir. Sonradan tamamen hece ölçüsüne

³ Hakimjon Karimov. Istiqlal davri adabiyoti. Toshkent: Yangi nashr, 2010. s. 5.

⁴ “Ra’no Mullaxo’jayeva. XX Asr O’zbek she’riyatida vatan mavzusi.” <http://kh-davron.uz/ijod/rano-mullaxojayeva-xx-asr-ozbek-she’riyatida-vatan-mavzusi.html> (03.03.2017).

geçilmiştir. Günümüzde aruzla yazma eğilimi yükselmiştir. Bununla birlikte mezkûr eski şiir şekline yeni ruh vermeye çalışan şairler içinde en başarılısı Abdulla Aripov'dur. Şairin "Renkler ve Ahenkler" adlı kitabındaki gazelleri mümtaz türün güzel örnekleridir.

Saçlaring yaymay turib tüşgen karanğu tün emes,
Tişleringni körmeyin tang hem akargen kün emes.

(Saçlarını yaymadan inen karanlık gece değildir, Dişlerinin beyazını görmeyen sabah da gün değildir.)

Bu beyit, klasik şiirimize özgü hüsn-i matlanın güzel örneğidir. Bunda teşbih de tezat da fikrin sanatsal biçimde ifade edilmesine hizmet etmiştir.

2. Şiiri halk türkülerinin ahenginde ifade etme eğilimi. Klasik şiirimizde sehl-i mümteni denilen edebi sanat vardır. Okurken çok kolay görünür, ancak benzerini söylemeye kalkınca zor olduğu anlaşılır. Özlü sözü etkili biçimde söylemek her şairin yapabildiği bir şey değildir. Mahmud Tahir'in şiirleri bunun en güzel örnekleridir:

Köklem kabağı
Bunçe uyuldi.
Asman köziden
Yaşı kuyuldi.
Cism u canımda
Galeti titrekler.
Şebnemden şarab
İçer yaprakler.

(Baharın yüzü neden bu kadar asık. Göğün gözünden gözyaşı döküldü. Cismim ve canımda garip telaşlar. Çiy tanelerinden şarap içer yapraklar.)

3. Poetik şekildeki yenilikler. Günümüz şiirindeki bu tür yenilikler dikkate değerdir. Şair Abdulla Aripov'un şekille ilgili yaptığı çabalar sonucu güzel şiirler ortaya çıkmıştır. Abdulla Aripov mütefekkir şairdir. Bu yüzden orijinal bedii tasvirler yaratabilir:

Körgeyin yetkezegey kalb degen jayge,
Tefekkürge aytgey eşitgenlerin,
Bunday izdihamde uhleb bolurmi?

(Gördüklerin iletir kalb denen yere, düşünceye söyler duydukların. Böyle kalabalıkta uyumak mümkün müdür?)

Genel olarak poetik şeklin yenilenmesi ve arayışlar neticesinde milli şiirimizde, manzum tefekkürde, bedii estetik yaklaşımda belli bir gelişimin gözlemlendiğini önemle vurgulamak gerekir.

4. Poetik simgedeki yenilenmeler. Simgelerde yenilik yapma şekilde yenilik yapmaktan zordur. Ancak şiirin gerçek anlamda gelişme gösterebilmesi poetik unsurlardaki değişikliklerle ilgilidir. Abdulla Aripov'un bir şiirinden örnek:

Bir merte körgeymen,
Fakat bir merte,
Aynig orağıge yulduz kongenin.

(Bir defa görmüştüm, sadece bir defa, ayın orağına yıldızın konduğunu.)

Ayın orağına yıldızın konması, ender gözlemlenen bir olaydır. Okuyucunun gözü önünden gitmeyecek bu tür simgeleri bulmak şairin ince estetik zevki ve yüksek bedii maharetine bağlıdır.⁵

Bağımsızlık döneminde öne çıkan başka bir eğilim ise din ve tasavvufi ile ilgili eğilimdir. Bu konuda estetik açıdan yüksek şiirler yazan şairlerden biri Azam Öktem'dir. Azam Öktem (d. 1960 – ö. 2002) “Ziyaret” (1992), “Tereddüt” (1993), “İki Dünya Saadeti” (1998), “Kırkinci Bahar” (2000) gibi şiir kitaplarıyla bu konudaki boşluğu doldurmuştur.

Qanoat

Asl aybim -
Tekis yo'lda qoqinmoqdir.
Asl baxtim -
O'zing ko'rmay sog'inmoqdir.
Yeru ko'kdan mudom izlab
Xato qildim.
Seni topmoq yo'li
Doim topinmoqdir.

Kanaat

Suçum o ki
Düz yolda da takılmaktır.
Bahtım o ki
Görmeden de özlemektir.
Yer ve gökten aramak da
Yanılmaktır.
Seni bulmanın yolu
Daima tapınmaktır.

Özbek şiirinde modernist eğilimler. Özbek şiir geleneğinde yeni nazım biçimleri ilk kez XX. yüzyılın 80'li yıllarında kullanılmaya başlar. Bu nazım biçimleri edebiyatımıza Rus şairlerinin etkisiyle ve Batı edebiyatından çeviriler sayesinde girmiştir. En iyi örneklerini Bahram Rozimuhammed'in şiirlerinde görmemiz mümkündür. Şairin ilk şiir kitabı “Tavuşsız Kadem” (Sessiz Adım) adıyla 1987 yılında yayımlandı. Ardından “Terekke Yakın Yulduz” (Kavak Ağacına Yakın Yıldız, 1989), “İkki Nur” (İki Nur, 1994), “Devsemen” (1995), “Tıñ Gülleydigen Daraht” (Sakin Çiçek Açan Ağaç, 1997), “Kündüz Serhedleri” (Gündüz Sınırları, 1999), “Sayeler Suhbeti” (Gölgelerin Sohbeti, 2006) gibi şiir kitapları yayımlanmıştır. Şiirlerinde ölçü, kafiye, yapısal uyum gibi unsurlar önemszenmez, serbest ölçü kullanılır; fakat kafiye ve ahenk bütünlüğü tümünden de şiirden dışlanmış değildir. Şiirlerinde sözcük seçimi ve iç ahenk ön plandadır. Yeni imgeler Bahram Rozimuhammed'in şiirlerinde nerdeyse olmazsa olmaz bir koşuldur. Hayatın içerisinde varolan herşey onun şiirine konu olabilir.

⁵ Nurboy Abdulhakim. Yangi zamon she'riyati: tendensiyalar, izlanishlar. e-adabiyot.uz (09.02.2017).

Insonning Sarguzashtlari

men g'aroyib mevaman
yolg'izlik daraxtidan uzilgan meva
yo'q men erga tushmadim
yer ko'tarilib keldi men tomon
va bandimdan uzildim qo'ydim
bir sap-sariq maymun
oq farishta bilan suhbatlashayotgan edi
farishta ko'rsatkich barmog'i ila
ishora qilardi osmonga
qiqirlab kulardi maymun
farishta takror va takror
osmonga cho'zardi ko'rsatkich barmog'in
qornini ushlab xoxolardi maymun
farishta uchinchi marotaba jiddiy
so'z qotdi maymunga
maymun sarosimada
menga qaradi
va o'sha lahzada
yolg'izlik daraxtidan uzildim birdan
suhbat shabadasi chirt uzdi meni
g'aroyib mevaman
yolg'izlik daraxtining mevasi

İnsanın Maceraları

ben garip bir meyveyim
yalnızlık ağacından kopmuş meyveyim
hayır, ben yere düşmedim
yer yükseldi bana doğru
ve dalımdan koptum da kaldım
sapsarı bir maymun
ak meleklerle konuşuyordu
melek işaret parmağıyla
gökyüzünü gösteriyordu
katıla katıla gülerdi maymun
melekse tekrar ve tekrar
gökleri gösteriyor parmaklarıyla
karnını tutarak gülerdi maymun
melek üçüncü defa ciddi şekilde
söz attı maymuna
maymun sersemleşti
bana baktı
ve o lahzada

yalnızlık ağacından koptum ansızın
sohbet esintisi çıt diye kopardı beni
bir garip meyveyim
yalnızlık ağacının meyvesi

Özbek modernist şiirinin usta kalemelerinden biri Fahriyar'dır. Şairin “Ayalgu” (2000), “Geometrik Bahar” (2004) adlı kitapları bu tür şiirin en güzel örneklerini bulundurmaktadır.

Yurak uzlatnishin Yassaviy kabi
Yolg'onchi dunyoni kechirib yashar.

Yurak-
Usmon Nosirga
hayotligida
Berilgan yakka-yu yolg'iz mukofot.

Yurak qushdir.
Qafas bilan birga tug'ilgan
qush.

Patlarini qonga botirib
She'rlar yozar OZODLIK haqida

Yürek inzivada, Yesevi gibi
yalancı dünyayı affedip yaşar.

Yürek -
Osman Nasır'a
hayattekken
verilen yegane mükafat.

Yürek kuştur.
Kafesiyle birlikte doğmuş
kuş.

Tüylerini kana batırarak
Özgürlük hakkında şiirler yazar.

Fahriyar'ın şiirlerinde ölçü, kafiye, hece birimleri gibi unsurlar pek önemsenmez, serbest ölçü kullanılır. Bununla birlikte kafiye ve iç ahenk düzeni de belli bir biçimde kendini hissettirir. Şiirlerinde sözcük seçimine fevkalâde önem verir. Daha önce Özbek şiir geleneğinde görülmemiş yeni imgeler kullanır. Şiirlerinde konu ve şekil açısından postmodern unsurlar da gözlemlenir.

Bağımsızlık dönemi şiiri konu ve yaklaşım çeşitliliği yönünden de oldukça zengindir. Daha önce yaygın olan mahallicilik, kavimcilik ve benzeri milleti parçalayıcı davranışlar şairlerin de dikkatinden kaçmamıştır. Şairler cedit edebiyatının temsilcileri gibi milleti eğitmek, birlik ve beraberliğe davet etmek gerektiğini düşünmüşlerdir. Ünlü şair Muhammed Yusuf bir şiirinde mahalliciliğin zararından söz eder:

*Qo'ygil Qo'qoningni, qo'ygil Surxoning,
Bir tuproq-ku axir, ota makoning...
Aziz vatandoshlar, menga ishoning,
O'zbekni quritar mahalliychilik.*

Deme Hokandliyim, deme Surhanliyim
Toprağı aynıdır ata mekânın.
Aziz yurttaşlarım, bana inanın
Özbek'i bitirir mahallilik

Şair Gulçehre Corayeva ise bağımsız devletin filizlenmesi ve güçlenmesi için birleşmek gerektiğini “Birleşgen ozar” adlı şiirinde vurgulamıştır:

*Ilhom birlash, imkon birlash,
inson birlash,
Maqsad birlash, matlab birlash,
vijdon birlash.
Buyuk davlat yo'li birdir,
iymon birlash,
Quvvat birlash, qudrat birlash,
Turon birlash!*

İlham bir olsun, İmkânlar bir olsun,
İnsanlar bir olsun,
Amaçlar bir olsun, istekler bir olsun,
Vicdan bir olsun.
Büyük devletin yolu birdir
İmanlar bir olsun.
Kuvvetler bir olsun, kudret bir olsun,
Turan bir olsun!

Türkistan bilinci bağımsızlık dönemi Özbek şiirinin en belirgin konularındandır. En güzel örneklerini Rauf Parfi, Erkin Vahidov, Halime Hidayberdiyeva gibi şairlerin şiirlerinde görebiliriz. Halime Hidayberdiyeva'nın 1997 yılında yazdığı Türkistan konulu bir şiiri:

Turkiston Keldi

Yuz-yuz yillar o'taverdi, bosaverdi qor,
Erk degani shunday uzoq, benishon keldi.
Sirtmog'ida tillaboshlar, salangladi dor,
Ajodlarning ko'krigidan laxta qon keldi.

Erkka ko'zini tika-tika ko'zi yer o'ydi,
Qoni bilan yozdi, darig', so'zi yer o'ydi,
Gado bo'ldi, ado bo'ldi, o'zi yer o'ydi,
Oh, ne jonlar erk yo'lida qurbon jon keldi

Ular hanuz go'rlarida turar ekan tik,

Bu qon bizga o'tgan axir, shundan biz qasdlik,
Bu qarz bilan, bu qon bilan o'laolmasdik,
Shukur, ko'rdik, biz ketmasdan Turkiston keldi!

1997 yil 19 mart

Türkistan Geldi

Nice yüz yıllar geçti, nice karlar yağdı,
Erk dediğin öyle uzak, ıssız, nişansız mıdır?
Urganında altın başlar, darağacı sallandı,
Ataların göğsünden gürül gürül kan aktı.

Dört gözle bekleyenlerin gözü toprakla doldu,
Kanlarıyla yazdığı sözlerini toprak örttü.
Geda oldu, heba oldu, kendileri toprak oldu,
Ah, nice canlar erk yolunda kurban oldu.

Onlar mezarında hala dik duruyordur,
Kanı bizim damarımızda akmaktadır,
Bu borçla, bu kanla ölemezdik zaten
Şükür, gördük, biz gitmeden Türkistan geldi!

19 Mart 1997

Bağımsızlık devri şiirlerinde halkın millî özgürlük bilinci, geleceğe yönelik düşünceleri, uzak ve yakın geçmişten çıkarılması gereken sonuçlar samimiyetle yansıtılmıştır. Bu hususta Abdulla Aripov, Erkin Vahidov, Azim Suyun, Usman Azim, Aydın Hacıyeva, Muhammed Yusuf, Şevket Rahman, Hurşid Devran ve diğer şairlerin 90'lı yıllardaki eserleri gösterilebilir. Bu şairlerin eserlerinde halkın mutlulukları da kaygıları da açıkça görülebilmektedir. Aşağıda Usman Azim'in bir şiirinden alınan parçaya göz atalım:

*O'ynoq-o'ynoq, og'ir-og'ir oqmoqda umrim,
Goh ko'z yumib, goh ufqqa botmoqda umrim.
Bor jonini sadqa aylab she'rga: qo'shiqqa,
Siz yo'qotgan sururlarni topmoqda umrim.*

Oynak oynak, ağır ağır akıp gidiyor ömrüm,
Bazen gözü kapalı, bazen ufka batıyor ömrüm
Bir tek canını şiire, türküyü sadaka ederek,
Sizin kaybettiğiniz sevinçleri buluyor ömrüm.

Bağımsızlık devri şiirlerinde Halima Hudayberdiyeva, Aydın Hacıyeva, Tursunay Sadıkova, Gulçehre Corayeva, Hasiyet Babamuradova, Feride Afröz, Zülfiye Mominova, Zeba Mirzayeva gibi kadın şairler faal olarak gözükmektedirler. Onlar insan ve insanîlik, vicdan ve sadakat, vatanperverlik ve dostluk, ahlak-edep, sevgi-muhabbet hakkında bir dizi güzel eser yaratdılar. Hasiyet Babamuradova “Vatan Yeganedir” adlı şiirinde vatanın kutsallığını etkili bir dille şöyle ifade eder:

Derlar shirin so'zning gadolari ko'p,

*Yonib turgan ko'zning adolari ko'p.
Yurtlar bor, hattoki xudolari ko'p,
Vatan yagonadir, Vatan bittadir.*

Derler tatlı sözün köleleri çok,
Yanıp duran gözün edaları çok,
Yurtlar var hatta Tanrıları çok,
Vatan yeganedir, Vatan bir tanedir.

Mezkur dönem Özbek şiirinde destan, manzum hikâye ve manzum roman gibi yeni zamanın ruhunu yansıtan lîro-epik eserler de yazılmıştır. Örneğin, Azim Suyun'un "Özbekistan", Hurşid Devran'ın "Vatan Hakkında Yedi Rivayet", Aman Metcan'ın "Neden Ben", Hebib Sadulla'nın "Cerahat", İkrâm Atamurad'ın "Uzaklaşan Ağrı", Canibek Subhan'ın "Rahatsız Ruh", Abdumacid Azim'in "Serban" destanlarında yakın geçmiş olayları, Sovyet devri faciaları, aydınlara yapılan işkenceler anlatılmıştır. Abdulla Aripov'un "Sahibkiran", Töre Mirza ve Esrar Samed'in "Sahibkiran Timur" manzum dramları, Maruf Celil'in "Sahibkiran" manzum hikâyeleri, Barat Baykabilov'un "Hayret ül-Ahrar", Duşen Feyzî'nin "İmam el-Buharî" manzum romanları örnek olup, bu eserlerde geçmişe ait tarihî hakikatlerin birçok yönden ele alınıp işlendiğini görebilmek mümkündür. Sultan Akbarî'nin "Katağan" destanından parça:

*Yetti kecha tergov, siquv surunka,
Narkomning egnida qonli trinke.
Ki g'arov yurgizib tirnoq shilarlar
O'likni turg'izib qistog qilarlar,
Shu qadar farang bo'b ketganmi jazo!
Shu qadar qiyinmi sho'roda qazo!
Chalajon cho'zilsa, suvga pisharlar,
Qo'y yutgan ajdaho yanglig' shisharlar.*

Yedi gece sorgu, sürekli baskı,
Komiserin üzerinde kanlı uniforması,
İşkence ederek tırnak çekerler,
Ölüyü diriltilip sorguya çekerler,
O kadar usta olmuş mudur, ceza!
O kadar zor mudur Sovyet'te ölmek!
Halsizlikten yığılsa suya basarlar,
Koyunu yutan ejderha gibi şişerler.

Sultan Akbarî, bu destanında hayatın gerçeklerini, özellikle 1938 yılında aydınları sürgüne gönderme vakalarını, halk ağzıyla ve halk dilinin zenginliklerinden faydalanarak anlatır.

Bağımsızlık döneminde Özbek şiirinin öncelikli konuları millî hususiyetler çerçevesinde genişleyip, şiirlerin içeriği zenginleşip yeni yeni tasvir vasıtaları ile gelişir. Özbekistan'ın bağımsızlığını konu edinen şiirler, kasideler ortaya çıkmaya başlar. Bu dönem şiirlerinde dil ve üslup yönünden bir dizi yenilikler ortaya çıkmıştır. Şiir dili, halkın diline daha çok yaklaşır. Bu özellik çoğunlukla genç şairlere has bir durumdur. Bu dönem şiirlerinde geçmiş yıllara ait olaylar da ele alınır. Şairler halkın uzak ve yakın geçmişini derinlemesine tasvir etmeye çalışırlar. Geçmişte yaşanmış olayları tasvir etmede en büyük yenilik geçmişi anlatırken birtakım mecburiyetlerden kurtulmuş olmaktır. Konu bakımından çeşitlilik artar. Yeni Özbek şiirinin gelişmesinde tecrübeli, usta şairler ile birlikte edebiyata 80'li, 90'lı yıllarda atılan genç şairler de etkili olmuşlardır.

Hikâye Türündeki Gelişmeler

Belli bir döneme bağlı olarak edebiyatın gelişme süreci incelenirken etkin temayül ve eğilimlerle birlikte edebi türün tarihi yolculuğu da göz önünde bulundurulur. Bağımsızlık dönemindeki hikâyeciliği değerlendirmek için de hikâye türünün Özbek edebiyatında ortaya çıkışı ve günümüze kadar varlığını ne şekilde sürdürdüğüne bakmak gerekir. Edebiyat araştırmacıları Özbek hikâyeciliğinin oluşmasının çok eski zamanlara kadar uzandığını vurgularlar. Bu türün rivayet, kıssa, masal, efsane ve halk anlatıları temelinde meydana geldiğini savunurlar. Örneğin, Ş. Turdiyev bu konuda: “Hikâye; 13. yüzyıla kadar esasen halk kitapları, efsaneler ve latifeler şeklinde yaşamıştı. Daha sonradan, yeni materyallerle daha da zenginleşti. ... Özbek edebiyatında yeni nesir formlarının şekillenışı Rus, Tatar ve Azerbaycan gibi komşu halkların edebiyatı ve matbuatıyla yakından tanıştıktan sonra kendini göstermiştir.” Ancak modern hikâyeler Özbek edebiyatında XX. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. Abdurauf Fitrat (“Kıyamet”), Abdulla Kadiri (“Cuvanbaz”, “Ulakda”, “Cinler Bezmi”), Abdulhamid Çolpan (“Doktor Muhammediyar”, “Kar koyunda lale”, “Navvay kızı”), Gafur Gulam (“Çarbazarçı”, “Hilei şa’ri”, “Hacı kabul boldı”) ve benzeri yazarların hikâye türündeki eserleri çağdaş Özbek nesrinin temelini oluşturur niteliktedir. Sonraki dönemlerde Aybek (“Fenerçi ata”, “Tilleteper”, “Musıçe”), Abdulla Kahhar (“Oğrı”, “Dehşet”, “Edebiyat Öğretmeni”), Said Ahmed (“Turnalar”, “Haykırık”, “Örik damle”), Ötkir Haşimov (“Uruşning songgi kurbanı”, “Özbekler”, “Üç hıl adam”) gibi usta yazarlar hikâyeciliğin edebi estetik açıdan gelişmesine büyük katkı sağladılar.

İstiklal devri hikâyeciliğinde Said Ahmed, Mirmuhsin, Askad Muhtar, Ölmes Ümerbekov, Şükür Halmirzayev, Erkin Azam, Ahmed Azam, Hayrıddın Sultan, Nazar İşankul, Gaffar Hatemov, Sadulla Siyayev gibi yazarların eserleri dikkate değerdir. Said Ahmed “Azrail ötgen yollarda”, “Kara köz Mecnun” adlı hikâyelerinde Sovyet döneminde yaşanmış feci olayları etkili bir dille tasvir eder. Yazarın “Serap” adlı hikâyesinde Sovyet devrindeki içtimai adaletsizlikler, yolsuzluklar, komünistlerin uyguladığı çağdışı işkenceler gerçekçi bir üslupla anlatılır. Hikâyeciliğin gelişmesinde Şükür Halmirzayev’in hizmeti büyük olmuştur. Yazarın “Heykel”, “Hükümet”, “Yığı”, “Özbek karakteri” ve diğer hikâyeleri bu türün en güzel örnekleri olarak itiraf edilir. Bu dönem öykülerinde belli bir olay anlatımından ziyade karakterin iç dünyasına yönelme belirgin durumdadır. Yazarlar Özbek toplumunda bireyin iç dünyasını, hayallerini, yaşam tarzını eserlerinde yansıtmaya önem verdiler.

Yeni dönem edebiyatında modern ruhtaki öyküler de ortaya çıkmıştır. Ancak öyküler tam anlamıyla modern akımın mahsulü değildir, sadece modern anlatıdan izler taşımaktadır. Çünkü modern öykülerde, realist öykülerde olduğu gibi zaman, mekân ve karakterler belirgin değildir. Bu taleplere uygun öyküler fazla değildir. Okuyucu da bu tür hikâyeleri kabul etmeye hazır değildi. Buna rağmen Özbek hikâyeciliğinde Nazar İşankul, Selamet Vefa ve benzeri yazarlar modern çağın ruhsal birikimlerini de katarak eserleriyle edebiyatımızı zenginleştirdiler. Modern hikâye olarak ele alındığında Nazar İşankul hikâyelerinde kişiler, mekânlar ya da zaman belli değildir. Öyküyü okumaya başladığınız anda, olayı kavramanız zordur. Geleneksel hikâyelerde olması gereken unsurları Nazar İşankul’un modern hikâyelerinde bulamazsınız, ki yazar da zaten bunu pek önemsemez. Yazar, daha çok anlatı biçiminin kendi içindeki tutarlılığı ile ilgilenir.

Roman Türündeki Gelişmeler

Bağımsızlık dönemi Özbek edebiyatında roman türü, 80’li yılların romancılığının devamı olarak nitelendirilebilir. Buna göre geçtiğimiz çeyrek asrın devamında millî romancılığımızda nicelik

bakımından da nitelik bakımından da ciddi bir emek harcadığı, bunun gibi gelişme zemininde bir gelenek yarattığını itiraf etmek gerekir.⁶

Aslında bağımsızlık dönemindeki roman türü, önceki dönemlerin tecrübesinden yararlanarak olgunlaştı. Teknik açıdan pek fazla farklılık söz konusu değildir. Ancak yeni dönem yazarlarının kendi iç dünyasını incelemeye başladığı gözlemlenir. “Çağdaş Özbek romancılığı günümüzde kendi gelişiminin polifonik evresine ulaşmıştır. Artık sadece konunun güncelliği, tasvir tarzının ilginç oluşu ve dilinin sade olmasının romanın istikbalini garanti edecek bir etken olmadığı anlaşıldı. Her bir roman yazarının başkalarına benzemeyen tarzının, bakış açısının ve ifade biçiminin olması talep edilmekteydi. İnsanı sadece kendine özgü bakışıyla kavrayamayan bir yazar, artık bu dönemde roman yazamayacaktır. Çünkü roman sadece olay, gaye ya da mefkûre değildir. Her şeyden önce yaşayan insan ruhunun eşsiz cilvelerini betimlemektir.” (Prof. K. Yoldash) Bununla birlikte milli romanın ifade tarzında da çeşitli deneyimlerin yapıldığını söylemek mümkün. Örneğin, Tağay Murad romanda baştan sona bölgesel ağızla ve serbest şiire benzer bir biçimde yazmayı dener. “Atamden kalgen deleler” romanı bu bakımdan başarılı bir eserdir. Uluğbek Hemdem ise hacim yönünden altı sayfalık “Nemetek” adlı eserini mini-roman diye nitelendirdi. İsacan Sultan, pozitif duygu ve gözleme dayalı ifade tekniğini geliştirerek fevkalade başarılı eserler ortaya çıkardı. Onun “Baki derbeder”, “Azad” adlı romanları sadece bağımsızlık döneminin değil genel olarak Özbek edebiyatının en iyi örneklerindendir. Bağımsızlık yıllarında Adil Yakubov, Pirimkul Kadirov, Şükür Holmirzayev, Aman Muhtar, Tahir Malik, Tağay Murad, Nurali Kabul, Ahmed Azam, Erkin Azam, Nazar İşankul, Uluğbek Hemdem, İsacan Sultan, Selamet Vefa ve benzeri yazarlar milli romancılığımızın gelişmesine önemli katkıda bulunmuşlardır.

“Sovyet döneminde geçmişe nefretle bakmak ve bu duyguyu eserlere yansıtmak ne kadar yaygın bir anlayış ise, bağımsızlığın ilk yıllarında da yazılan eserlerde tarihe hayranlıkla bakmak o kadar yaygın bir anlayıştır.”⁷ Mezkr döneminde halkın şanlı geçmişiyile ilgili “Maveraünnehir”, “Turan melikesi” (Mirmuhsin), “Ana laçın vidası” (Pirimkul Kadirov), “İbn Sina”, “Beruni” (Maksud Kariyev), “Emir Timur” (Böribay Ahmedov) gibi romanlar yayımlandı. Bu eserler tarihî-biyografik tür özelliklerini taşımaktadır. Bazılarında tarihî şahsiyetler değil, genel olarak halk tarihi işlenmiştir. Bu durum Tağay Murad’ın “Atamden kalgen deleler” (Babamdan Kalan Tarlalar, 1993) romanında özellikle öne çıkmıştır. Romanda halkımızın son 130 yıllık tarihi ve Sovyet sömürgecilik siyaseti kaleme alınmıştır. Bu sosyo-siyasî romanda hayatın hakikatleri gerçekçi ve etkili bir şekilde gösterilmiştir. Romanda halkın bağımsızlığa erişinceye kadar geçirdiği zor hayat şartları tasvir edilmiştir.

Bu devir Özbek romancılığında Sovyet dönemini konu edinilen eserler de çoktur. Şükrullah’ın “Kefensiz Gömülenler”, Adil Yakubov’un “Adalet Menzili”, Ölmes Ümerbekov’un “Fatima ve Zühre”, Şükür Halmirzayev’in “Alaböci”, Ötkir Haşimov’un “Tüşte keçken ümrler” (Rüyada Geçen Ömürler), Mirmuhsin’in “İlan öçi” (Yılanın Öcü), Aman Muhtar’ın “Tepelikdegi heraba”, Uçkun Nazarov’un “Akrep yılı”, Murad Mansur’un “Ayrılık diyari”, Tağay Murad’ın “Bu dünyade ölib bol-meydi” gibi romanları örnek gösterilebilir. Şükür Halmirzayev’in “Alaböci” (1995) romanında sosyal hayatta hızla yayılan adaletsizlik, manevî bozukluk ustaca tasvir edilmiştir. Eserdeki vakalar Surhanderya vilayeti Alatağ ilçesinde geçmektedir. Roman halkın son bir asırlık tarihine dair karakteristik olaylar hakkındadır. Romanda yazar Surhan ülkesinin tabiatını mahirane bir şekilde tasvir etmiştir. Uçkun Nazarov’un “Akrep yılı” (1991) romanını da 90’lı yıllar Özbek romancılığının başarılı eserleri arasında saymak mümkün. Romanda halkın Rus işgali devrindeki hayatı ele alınmıştır.

“Bağımsızlık yılları Özbek romancılığındaki önemli gelişmelerden birisi de ilk defa Özbek fantastik trilojisinin yazılmasıdır. Haciekber Şeyhov “Tutaş alemler” (Paralel Dünyalar), “İkki cahan

⁶ Dilmurod Kuronov. Mutolaa va idrok mashqlari. Toshkent: Akademnashr, 2013.

⁷ Qozoqboy Yo’ldoshev. Yoniq so’z. –Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.

avaresi” (İki Dünya Avaresi) adlı eserlerinin devamı niteliğindeki “Semavi Muhabbet” adlı romanını yayımladı. Böylece “Tutaş alemler” (Paralel Dünyalar) adlı ilmî-fantastik triloji oluştu. Bu eser Özbek edebiyatındaki büyük bir boşluğu kapatmış oldu.”⁸

Bu dönemde yüzden fazla romanın yayımlanması bu türe rağbetin derecesini gösterir. Bu yüzden mezkûr türün son çeyrek asırdaki gelişmesiyle ilgili genelleme yapmak hayli zordur. Çünkü eserler sayıca fazla olmakla birlikte üslup ve konu bakımından da çetrefillidir.

Tiyatro Türündeki Gelişmeler

Bağımsızlık dönemi edebiyatında tiyatro da önemli yer tutar. Bu devirde yazılan sahne eserlerinin çoğunluğu toplum hayatını yeniden düzenlemeye ve bağımsızlık ile ilgili çeşitli olayları anlatmaya yönelmiştir. Halkın geçmişini istiklal fikri etrafında anlatan bir hayli eser yazılır. Tarihi şahsiyetlerin hayatı ve faaliyeti ile ilgili eserlere ilgi arttı. “Bağımsızlık tarihi dramayı tam manasıyla canlandırdı. Tarihi drama, dramaturgi tiyatrodaki lider vasfını ele geçirdi. Bu devirde, eski düzen tarafından takip edilen şahıslar ve mevzular, soruşturmayla uğrayan edipler ve onların eserlerine olan ilgi halkı daha da cezbedi. Büyük tarihi şahıslar, İslam âleminin önder âlimleri, komutanlar sahne sanatında canlandırıldı. Sadece uzak tarih değil, 20. yüzyıl başlarına kadar Türkistan’daki içtimai hayatla ilgili eserlere de ilgi arttı. Bu dönemde gerçekleşen tüm olaylar edebi açıdan değerlendirilerek sahnelerde boy gösterdi. Kısa süre sonra yüzden fazla tarihi drama yazıldı ve sahnelendi. Eserlerin manevi-maarifi yönüne büyük önem verildi”⁹ Bağımsızlık sebebiyle Emir Timur’a olan münasebet değişti. Onun tarihî hizmetleri ön plana çıkarıldı. Abdulla Aripov’un “Sahibkiran”, Adil Yakubov’un “Fatihi muzaffer yahud bir perives esiri”, Töre Mirza ve Esrar Samed’in “Sahibkiran Timur” gibi eserleri bu yeni dönemin yaklaşımını temsil eder. Töre Mirza ve Esrar Samed’in “Sahibkiran Timur” dramında Emir Timur’un büyüklüğü, bilgeliği ön plana çıkarılır. Emir Timur’un dilinden söylenen aşağıdaki sözler de hikâyenin önemini ortaya koyar:

Dünya tapdim, lekin dünya yığmadım.
Men el üçün at üstide uhladım.

(Dünyayı ele geçirdim, ama mal-mülk yığmadım / Ben ülkem için atın üstünde uyudum.)

Bağımsızlık döneminde yazılan “Celaliddin Mengüberdi”, “Ecdadler kılıcı” (Erkin Semender) “Kara kemer” (Şükür Halmirzayev), “Akpeder” (Usman Azim), “Zahiriddin Muhammed Babür” (Z. Muhiddinov, M. Hamitov), “Beşer allamesi” (N. Abdulla), “Piri kainat” (H. Rasul) gibi tiyatro eserlerinde geçmiş hayat ve ulu ecdadın hayatları yeni bir anlayış ve yaklaşımla işlenir.

“Bağımsızlık dönemi Özbek milli tiyatrosunda tarihi mevzular özellikle de hem tarihi-kahramanlık, tarihi-felsefi, maarifi-tarihi konularda hem de çağdaş mevzularda çoğunlukla milli eserler ortaya çıktı. Halkımızın geçmiş en parlak sayfalarını ön plana çıkaran büyük âlim ve düşünürler, yazar ve şair, komutan ve devlet erbapları hakkında onlarca tarihi piyesler yazıldı.”¹⁰ Bununla birlikte bağımsız Özbek halkının yaşam tarzı, hayalleri, arzu ve istekleri ile ilgili eserler de sahne yüzü gördü.

Bağımsızlık döneminde Özbek edebiyatı, sosyalizm baskısından kurtulup hayatını yeniden, özgürce devam ettirme yoluna girmiş ve bu yolda başarılı eserler vermiştir. Çağdaş Özbek edebiyatında milli nazım ve nesir, yeni örnekler ve farklı ifade şekilleri ile zenginleşmiştir. Bu aşamada konu ve şekille ilgili yenilikler denendi. Daha önce hiç kullanılmamış ifade biçimlerine başvuruldu. Böylece bedii ifadenin yeni temayülleri ortaya çıktı. Bağımsızlık dönemi eserleri arasında

⁸ Qozoqboy Yo’ldoshev. a.g.e., s.10.

⁹ “Shuhrat Rizaev. Istiqol davri o’zbek tarixiy dramaturgiyasi” ijod.uz (01.06.2017)

¹⁰ Shuhrat Rizaev. a.g.m. s.5.

sıradan olayların yanında geçmişte yaşanmış tarihi olayların yeniden ele alındığı görülmektedir. Bu dönemde, Özbek edebiyatı, devletçilik şekliyle birlikte değişen milli bilincin ve estetik anlayışın ürünü olmayı belli bir ölçüde başarmıştır.

Doç. Dr. Marufjon Yuldashev

I. BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ ÖZBEK ŞİİRİ

ERKİN VAHİDOV (1936-2016)

Erkin Vahidov, 29 Aralık 1936'da Fergana vilayetinin Altıarık ilçesinde doğdu. 1960'ta Taşkent Üniversitesi Filoloji Fakültesinden mezun oldu. 1987 yılında Özbekistan Halk Şairi, 1999 yılında Özbekistan Halk Kahramanı unvanlarını almıştır. Şiir kitapları: "Tan Nefesi" (1961), "Koşuklarım Size" (1962), "Yürek ve Akıl" (1963), "Benim Yıldızım" (1964), "Muhabbet" (1976), "Ruhların İsyanı" (1979), "Geleceğe Mektup" (1983), "Uykusuzluk" (1985). Seçme şiirlerinden oluşan eserleri: "Aşk Sevdası" (2000), "Şiir Dünyası" (2001), "Ömrümün Deryası" (2001). Dramaları: "Altın Duvar" (1969), "İstanbul Faciası" (1985). Ayrıca Goethe'nin "Faust" adlı eserini Özbekçeye tercüme etmiştir. Şairin başka dillerden de Özbekçeye tercümeleri mevcuttur. 1983 yılında Özbekistan Devlet Mükâfatını almıştır. Şair 30.05.2016 tarihinde Taşkent'te vefat etmiştir.

BAG'ISHLOV

Ey sen, latif do'st, bu senga
Umrin kitobidir,
Umrin kitobi ne, olis
Yo'l sarhisobidir.

Bu yo'l ravon emas, uning
Pastu balandi ko'p,
Jon rishtasidek misralar
Yo'lning tanobidir.

Bir shahr nomi Ibtido,
Bir shahr Intiho,
Jonimda ikki shahr aro
Yo'l iztirobidir.

Sen kim eding, kim bo'lding, ey,
Dil, deb so'raydi dil,
She'r asli dil savoliga
Dilning javobidir.

Umrin agar bog- bo'lsa, siz
Bog'bonisiz, elim,
Tutdim, oling, – o'z bog'ingiz
Sharbat, gulobidir.

Yoshing necha deb so'rmangiz,
Yoronu ahli dil,
Erkin Vatan yoshi mening

Yoshim hisobidir.

1999

İTHAF

Ey, sen, latif dost, bu sana
Ömrümün kitabıdır.
Ömrümün kitabı da ne, uzun
Yolun hesabıdır.

Bu yol düz değildir, onun
Çukuru, tümsekleri çoktur.
Canımın ipleri gibi mısralar
Yolun ölçüleridir.

Bir şehrin adı İptida,
Diğer şehir İntiha'dır.
Canım iki şehrin arasında
Yolun ıstırapıdır.

Sen kimdin, kim oldun, ey,
Gönül, diye sorar kalbim.
Şiir, aslında kalbin sorusuna
Gönlün cevabıdır.

Ömrüm eğer bağ ise, siz
Bahçıvansınız, halkım.
Sunuyorum, buyurun – öz bahçenizin
Şerbeti, gül suyudur.

Yaşın kaçta diye sormayın,
Dostlarım, gönül erleri.
Erkin Vatan'ın yaşı da benim
Yaşım sayılır.

GULMIDI, RAYHONMIDI, JAMBUL

Gulzor ichida gulmidi, rayhonmidi, jambul,
Yo jambulu rayhonu gul uzguvchi sanam bul.

Valloh, bu sanam, odam emas, necha so'z aytsam,
Odam deya bir boqmadi, e voh, ne odam bul?

Chaqmoq kabi bir lahza nasib etdi visoli,
Endi menga yor turk go'zali hajrida g'am bul.

Izlab necha kun shahrida ovora bo'libman,
Istanbul emas, oshiq uchun jonga sitam bul.

Shul yoshda yonib sevgini nazm etsa ne aybkim,
Erkin yuragi ishq o'tida kuyguchi sham bul.

1992

GÜL MÜ, REYHAN MI, CEMBİL MİDİR

Gülzâr içinde gül mü, reyhan mı, cembil midir?
Veya cembil, reyhan, gülü toplayan senem midir o?

Vallahi, bu senem, insan değil, nice sözle anlatsam,
İnsan diye bir bakmadı, eyvah, nasıl insandır o?

Şimşek gibi bir anlık nasip etti vuslatı,
Türk güzeline hicri artık bana yar – gamdır o.

Arayıp nice gün şehrinde avare olmuşum,
İstanbul değil, âşık için cana sitemdir o.

Bu yaşta yanarak sevgiyi şiire döksem suç mudur?
Erkin'in kalbi aşk ateşinde yanan mumdur o.

KECHIR, YO RAB!

Menga tosh otdi bir johil,
Kechir, yo rab, kechirdim men,
U quldir, bandai g'ofil,
Kechir, yo rab, kechirdim men.

Jahonda fitnalar bordir,
Adolat gohi nochordir,
Adolat qil, o'zing odil,
Kechir, yo rab, kechirdim men.

Yomon bo'ldim, yomon bo'ldim,
Xato o'qqa nishon bo'ldim,
Xato qilgan emas qotil,
Kechir, yo rab, kechirdim men.

Gunohidan o't ul jonning,
So'ziga kirdi shaytonning,
Ko'ngil aldanmog'a moyil,

Kechir, yo rab, kechirdim men.

Tutarman ul siniq odam
Siniq imoniga motam,
Diliga e'tiqod jo qil,
Kechir, yo rab, kechirdim men.

U ham, men ham qiyomatda
Turarmiz lol xijolatda,
Bo'lib dargohingga doxil,
Kechir, yo rab, kechirdim men.

Kechir, yanglishmagan kim bor,
Mening ham ko'p gunohim bor,
Odamzod asli nokomil,
Kechir, yo rab, kechir, yo rab!

1991

AFFET, YA RAB!

Bana taş attı bir cahil,
Affet, ya Rab, ben affettim.
O bende, gafil bendedir,
Affet, ya Rab, ben affettim.

Cihanda fitneler vardır,
Adalet bazen çaresizdir.
Adalet eyle, sensin, Adîl,
Affet, ya Rab, ben affettim.

Fena oldum, fena oldum,
Yanlış oka nişan oldum.
Yanlış yapan değil, kâtil,
Affet, ya Rab, ben affettim.

Günahını bağışla o canın,
Sözüne girdi Şeytanın.
Gönül aldanmaya düşkün
Affet, ya Rab, ben affettim.

O günah işleyen kırık zatın,
Kırık imanı için yas tutarım.
Kalbine itikadını yerleştir,
Affet, ya Rab, ben affettim.

O da ben de kıyamette
Dururuz lâl olup, mülzem.

Olup dergâhına dâhil,
Affet, ya Rab, ben affettim.

Affet, yanılmayan mı var,
Benim de çok günahım var,
İnsanoğlu aslı noksansız değil,
Affet, ya Rab, ben affettim.
Hammaning vaqti bo'lmay,
O'rtada chiqib janjal,
Omadim kelmasa sal –
Qolar edim tug'ilmay.

Otam sho'rlik ayrilib
Cho'ntakdagi boridan,
Meni sotib olibdi
Chorshanba bozoridan.

Xola, holingiz qalay?
Alam qilsin, ammayvoy!
Tug'masangiz, tug'ilmay
Qolarmidi Jumavoy?

Bilib qo'ysin elu-yurt,
Men dunyoga kelgan kun
O'ttiz birinchi fevral,
Soat ikki kechqurun.

Beshikda yotganimda
Bir voqea yuz bergan.
Aytib beray, Jumavoy
Rost aytishga so'z bergan.

So'rg'ichim so'rib yotsam,
Eshikni ochib to'g'ri
Men yotgan uyga kirdi
Qora barzangi o'g'ri.

Taxlangan ko'rpalarni
Bir-bir olib tashladi.
Bisot sandiqni ochib,
Shoshmay tita boshladi.

Sho'rlikning xabari yo'q
Qarab turgan kishidan.
Men kuzatib turibman
Govrapesh tirqishidan.

Qulay fursat kelishin
Mo'ljallayman uzoqdan.

*Asta-sekin qo'limni
Bo'shataman qo'lbordan.*

BIR YOLG'ONDAN QIRQ YOLG'ON

Kaminai kamtarin —
Falonchiyev Falonchi.
Men bir o'zim rostgo'yman,
Qolgan hamma – yolg'onchi.

Yoshimni so'rasangiz,
Yuz oylik chaqaloqman.
Qotmadan kelgan daroz,
Pakana baqaloqman.

Xush ko'rganim muzqaymoq,
Hammomga tushib yeyman,
Ustiga murch sepib,
Sho'r bodring qo'shib yeyman.

Dimlab yesang – soz uzum,
Xom yemakka sholg'omdir.
Teskarisin aytsalar,
Ishonmanglar, yolg'ondir.

Yana bir suyganim – ov,
Amakim bilan birga
Har yakshanba chiqamiz
Baliq oviga qirga.

Qo'shtig'li miltiq bilan
Sazanlarni otamiz.
Tunab qolsak, laylakning
Uyasida yotamiz.

Derlar: o'g'lon yoshidan,
Menga haqiqat doya.
Umrinni bir boshidan
Qilay sizga hikoya.

Kelishim bo'lganda shart
Men kamina olamga
Onamning vaqti bo'lmay
Yalinibdi xolamga.

Xolam buvimga aytib,
Buvim yangamga aytib,

Yangam ammamga aytib,
Ammam hammaga aytib,

Sandiqni titib bo'lib
Kelgach beshik qoshiga.
Sumak bilan tushirdim
O'g'ring qoq boshiga.

Barzangi gurs yiqildi,
So'ng turib qochib qoldi.
Shoshganidan eshik ham,
Sandiq ham ochiq qoldi.

– Ey, nomard, – deb qichqirdim, —
Qochsang urib shataloq,
Eshikni yopib ket-da,
Shamollaydi chaqaloq...

Bu birinchi hikoyam,
Qurboningiz bo'layin.
Sizni bir bor aldasam,
Til tortmasdan o'layin.

So'zga bering e'tibor,
“Bir bor” dedim, “ming bor” mas.
Meni aqli butunlar
Yolg'onchiga chiqarmas.

Ichim to'la hikoya,
Qirqtasini aytaman.
Damolinglar, hozircha
So'zimni to'xtataman.

1991

BİR YALANDAN KIRK YALAN

Alçak gönüllü bendeniz
Falanca oğlu Filancı.
Bir tek dürüst bendeniz,
Kalan herkes yalancı.

Yaşımı sorarsanız,
Yüz aylık bebeğim ben.
Cılızım, boyum uzun,
Bodur ve şişmanım ben.

Sevdiğim dondurmadır,

Hamamda yerim ancak.
Üzerine karabiber serpip
Tuzlamalarla yerim.

Demleyerek yenir üzüm,
Şalgam ise çiğ yenir.
Tersini söyleseler
İnanmayın, yalandır.

Başka bir uğraşım avdır,
Amcam ile beraber
Her pazar günü çıkarız,
Balık avlamaya kıra.

Çifteli tüfek ile
Sazanları vururuz.
Gecelersek, leyleklerin
Yuvasında kalırız.

Derler: doğduğum günden
Bana hakikat ebe.
Ömrümü en başından
Size edeyim hikâye.

Doğmam olduğunda şart
Ben bendeniz dünyaya.
Annemin zamanı yokmuş
Yalvarmış teyzeme.

Teyzem nineme söylemiş,
Ninem yengeme anlatmış,
Yengem halama demiş,
Halam herkese duyurmuş.

Kimsenin zamanı yokmuş,
Arada kavga çıkmış.
Şansım yaver gitmeseymiş
Doğmayabilirmişim.

Zavallı babam kaybetmiş
Cebindeki salatalığını.
Beni satın almış
Çarşamba pazarından.

Teyze, haliniz nice?
Canıma değsin! Halacık!
Doğurmasaydınız eğer
Doğmaz mıydı Cumabay!

Bilsin herkes, el-alem
Benim doğduğum o gün.
Şubat'ın otuz biriydi
Gece saat tam iki.

Beşikte yattığımda
Bir olay gerçekleşmiş.
Söyleyeyim önceden, Cumabay
Doğru söylemeye söz vermiş.

Emzik emip yatarken
Kapıyı açarak, doğru
Benim odaya girdi
Kara iri bir hırsız.

Dizilmiş minderleri
Her tarafa atıverdi.
Çeyiz sandığını açıp
Karıştırmaya başladı.

Zavallının haberi yok,
Ona bakan kişiden.
Ben gözetiyordum
Yattığım yerden.

Kolay fırsat gelmesini
Bekliyorum uzaktan.
Yavaş yavaş elimin
İplerini çözüyorum.

Sandığı karıştırıp
Geline beşik başına
Sümek¹¹ ile vurdum
Hırsızın tam başına.

Hırsız gurs diye düştü
Sonra kalktı yerinden.
Şaşırdığından kapı da
Sandık da açık kaldı.

– Ey, namert, diye bağırdım
Kaçacaksan madem
Kapıyı kapayıp git,
Üşütür ya bebek.

Bu ilk hikâyem,
Kurbanınız olayım.

¹¹ Sümek, beşikte erkek çocukların altını ıslatmaması için konulan araç.

Sizi bir daha aldatsam
O anda ben öleyim.

Söze dikkat edin
“Bir var” dedim “bin var” değil
Bana aklı sâlimler
Asla, yalancı demezler.

İçim dolu hikâye,
Kırk tanesini söyleyelim.
Dinlenin, şimdilik
Sözümü bitireyim.

(Aktaran: Yılmaz Özkaya)

ABDULLA ARIPOV (1941-2016)

Özbekistan Milli Marşının yazarı, son dönem Özbek şiirinin en güçlü isimlerinden birisi olan Abdulla Aripov, 21 Mart 1941 yılında Kaşkaderya vilayeti Kasan ilçesinin Neköz köyünde dünyaya gelmiştir. 1963'te Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik Fakültesinden mezun olduktan sonra Gafur Gulam neşriyatında muharrir, Şark Yulduzi dergisinde ise başmuharrir olarak çalışmıştır. Daha sonra Özbekistan Yazarlar Birliğinde kâtiplik görevini yapmıştır. Uzun yıllar Özbekistan Yazarlar Birliğinin Başkanlığını yürütmüştür. Sanat hayatına 1950'li yılların sonlarında şiir yazarak başlayan şair, daha öğrencilik yıllarında yazdığı şiirlerle, özellikle üniversite gençliğinin ilgisini kazanmıştır. 1960'lı yılların başlarında yazdığı “Münacatı Dinleyerek” adlı şiiriyle adını duyurmuştur. Bu şiir, o dönemde Sovyet sistemini övmek amacıyla yazılan şiirlere bir tepki olarak yazılmıştır. Abdulla Aripov, 1964 yılından itibaren arka arkaya yazdığı “Ben Niçin Seviyorum Özbekistan'ı?”, “Yüz Yüze”, “Altın Balıkçık”, “Robot” gibi şiirleriyle, Sosyalist sistemi eleştirmiştir. Abdulla Aripov'un bu şiirleri, edebiyat dünyasında büyük akisler uyandırmıştır.

Şairin ilk şiir kitabı 1965 yılında “Minik Yıldız” adıyla yayımlanır. Bu ilk eseri takip eden “Gözlerim Yolunda” (1967), “Anacığım” (1969), “Ruhum” (1971), “Özbekistan Kasidesi” (1972), “Hatıralar” (1974), “Yurdumun Rüzgârı” (1974), “Cennet Yolu” (1978), “Hayret” (1979), “Hekim ve Ecel” (1980) “Kurtuluş Kalesi” (1981) ve “Yılların Üzüntüsü” (1983) adlı şiir kitapları yayımlanmıştır. Abdulla Aripov, daha sonraki yıllarda da eserler vermeye devam etmiştir. “Hac Defteri” (1992), “Seçmeler” (1996), “Sahibkiran” (1996), 4 ciltlik “Seçilmiş eserler” (2000 – 2001) gibi şiir kitapları yayımlanmıştır.

Abdulla Aripov'un şiirleri dünyanın birçok diline çevrilmiştir.

Özbekistan bağımsızlığına kavuşunca Milli Marş'ı Abdulla Aripov yazmıştır.

1998 yılında eserleri ve yaptığı işlerden dolayı “Özbekistan Kahramanı” yüksek mükâfatıyla ödüllendirilmiştir.

5 Kasım 2016 tarihinde vefat etmiştir.

SHOIR

Shoir deganlari shahiddir – xunsiz,
Uchinchi dunyodir – kunduzsiz, tunsiz.
Bola kabi kular, biroq ko'zda yosh,
Bola kabi yig'lar, va lekin unsiz.

2015

ŞAİR

Şair dediğin şehittir – kansız,
Üçüncü dünyadır – günsüz, gecesiz.
Çocuk gibi güler ama gözünde yaşı
Çocuk gibi ağlar lakin sedasız.

ODAT

Bir xalqda g'alati odat bor ekan:
O'lganlar azizu tirik xor ekan.
Sevgan odamiga tilarkan ajal,
O'tgach, ulug'lashga intizor ekan.

2015

GELENEK

Bir halkın garip bir geleneği varmış:
Ölüleri aziz, dirileri önemsiz imiş.
Sevdiği insanlara dilerken ölüm,
Ölünce övmeye intizar imiş.

OSTONA

Vatan ostonadan boshlanar, bolam,
Buni rad etolmas birorta odam.
Biroq bilmasdirsan, shul ostonadan
Goho boshlanadi musofirlik ham.

EŞİK

Vatan dediğin eşikle başlar,
Bunu kimse inkar edemez, evlat.
Belki bilmiyorsun aynı eşikten
Bazen başlar gurbet de evlat.

JUMBOQ

Qadim donishmandlar demishlar bundoq:
– Uch odamning biri Xizr erur, boq.
Men-ku ishonaman, Xizrdir biri,
Qolgan ikkovi kim? Bunisi jumboq.

BİLMECE

Kadim bilgelerden kalmış bir hikmet:
– Üç adamdan biri Hızır’dır, dinle iyice.
Ben inanıyorum da birisi Hızır’dır elbet,
Kalan ikisi kim? İşte budur bilmece.

HAQIQAT

Dedilar: – Ayo, pir, aylagil shafqat,
Haqiqat bormikin, rostin ayt faqat.
Pir dedi: –Tiriksan, haqiqat shuldir,
Bir kun o’lajaksan bul ham haqiqat.

HAKIKAT

Dediler: Ey, pir, eyle merhamet,
Hakikat var midir, gerçeği anlat.
Pir dedi: Yaşıyorsun, işte hakikat,
Günü gelince öleceksin, bu da hakikat.

TANHO QUSH

Osmonda bir tanho qush uchar,
Yuraklarni o’rtar ovozi.
Goh varrakdek balandlab o’tar,
Goho pastlab ketar parvozi.

Birov bilmas, uchmish u qaydan,
Qayga qo’nar? Bu ham noma’lum.
Nolasi bor – uzilgan naydan,
G’oyib bo’lar o’tmasdan bir zum.

O’sha qushdek yashadim cho’chib,
Sizni xavfdan ayladim ogoh.
Ketolmadim ko’kka ham uchib,
Topolmadim yerda ham panoh.

2016.

YALNIZ KUŞ

Gökyüzünde uçar yalnız kuş,
Yürekleri yakar ötüşü.

Bazen uçurtmalar gibi yükselir
Bazen iner hızla yokuşu.

Kimse bilmez, o nereden geliyor,
Nereye konacak? Bu da bir sorun.
Feryadı var ney sesine benziyor
An geçmeden kaybolur gözden.

İşte o kuş gibi yaşadım ürkerek
Sizi tehlikeye karşı uyardım ama
Gidemedim gökyüzüne uçarak
Yerde de kalacak yer bulamadım.

(Aktaran: Marufjon Yuldashev)

UMRIMIZ YO‘LLARI

Oqshom cho‘kar asta,
Boshlanadi tun
Toshkentning o‘rda-yu go‘shalarida.
O‘g‘lim ikkalamiz kezamiz beun
Ulkan bu shaharning ko‘chalarida.

Samodan tushgandek millionlab chiroq,
G‘aroyib nur bilan chulg‘anar zamin.
Bu joyda jam bo‘lar yaqin va yiroq,
Men bunda totganman yoshlikning ta‘min.

Ulug‘ davralarda charxlandi ruhim,
Ko‘rdim do‘stlarimdan izzat, e‘tibor.
Sirli she‘riyatga to‘ldi shukuhim,
Balki zinalarda izlarim ham bor.

Endi yoshim o‘tgan, qadrdonlar kam,
Bilmayman nogahon borar yerimni.
Torayib qolgandek ko‘rinar olam,
Garchand e‘zozlashar hamon she‘rimni.

Bolam-chi, vo ajab, u ham bemanzil,
Go‘yoki sohilda qoldik ikkovlon.
Shahar qaynab yotar, odam turfa xil,
Omad boqmas lekin bizlarga tomon.

Umrning bepoyon yo‘llari bo‘ylab,
Qaygadir jimgina tashlaymiz qadam.
Men-ku nimanidir yuribman kuylab,
Farzandim ko‘nglida nelar bor, bilmam.

Inson tafakkuri, baxtu iqboli,
Jo'n bir tasodifga bog'lanmasin hech.
“Olam zavolidir olim zavoli”,
Buni Rasululloh aytgan erta-kech.

Hikmatni uqmadi lekin odamzot,
Oyoq osti bo'ldi ong bilan shuur.
Zaminda yursak ham bepar, beqanot,
Har nechuk hayotimiz, shunga ham shukur.

O'g'lim, faqatgina Haqning yo'lin tut,
Faqat ezgulik deb qilgin ibodat.
Bir kun bu sinovlar bo'lgaydir unut,
Buyuk irodangga tayangin faqat.

Hamdamdek quvonchim va faryodimga,
Yana ko'rinadi quyosh tong-sahar.
Olis yoshligimni solib yodimga,
Boshimni silaydi onamdek shahar.

2016.

ÖMRÜMÜZ YOLLARI

Akşam çöker aheste,
Başlar gece...
Taşkent'in merkez ve mahallelerinde.
Oğlum ve ben geziyoruz sessiz
Bu büyük şehrin sokaklarında.

Gökten inmiş gibi milyonlarca ışık,
Garip ışıklarla süslenir zemin.
Burada birleşir yakın ve uzak,
Burada tatmışımdır gençlik tadını.

Kutluu ortamlarda bilendi ruhum,
Gördüm dostlarımdan izzet, itibar.
Gizemli şiirlerle doldu şuurum,
Belki merdivenlerde izlerim de var.

Artık yaşıım geçti, dostlarım azaldı,
Bilmiyorum bazen gidecek yerimi.
Sanki daralmış gibi görünür âlem,
Gerçi hâlâ sevseler de şiirimi.

Çocuğum! Ne garip ki, o da çaresiz,
Sanki engin sahilde ikimiz kaldık.
Şehir kaynıyor, insanlarla dolu,

Şans dediğin yüzümüze gülmüyor artık.

Ömrün sonsuz yolları üzerinde,
Bir yerlere sessiz sakın gidiyoruz.
Ben bir şeylerle uğraşıyorum ama,
Çocuğumun aklında ne, bilemiyorum.

İnsan tefekkürü, bahtı ve ikbali,
Basit bir tesadüfe bağlanmasın, aman.
“Dünyanın ölümüdür âlimin ölümü”,
Derdı Resulullah her an, her zaman.

Hikmeti anlayamadı lakin insanlar,
Ayaklar altına düştü akıl ve şuur.
Zeminde yürüsek de tüysüz, kanatsız,
Bir şekilde yaşıyoruz, buna da şükür.

Oğlum sadece hak yolunu tut,
Sadece iyilik diye ibadet eyle.
Bir gün bu sınavlar bitecek elbet,
Büyük iradene dayan sadece.

Arkadaş gibi sevincim ve feryadıma,
Yine doğuyor güneş vakt-i seher.
Uzaktaki gençliğimi getirip aklıma,
Başımı okşuyor annem gibi bu şehir.

(Aktaran: Hüseyin Akbaş)

RAUF PARFİ (1943-2005)

Rauf Parfi, 27 Eylül 1943'te Yangiyol ilçesine bağlı Şoralisay köyünde doğdu. 1965 yılında Taşkent Üniversitesi Filoloji Fakültesinden mezun oldu. Şiir yazmaya 1960'lı yıllarda başladı. 1999 yılında Özbekistan Halk Şairi unvanı aldı. Şairin yayımlanmış şiir kitapları şunlardır: "Kervan Yolu" (1968), "Aks-i Seda" (1970), "Tasvir" (1973), "Hatırat" (1974), "Gözler" (1976), "Dönüş" (1981), "Sabır Ağacı" (1986), "Sükûnet" (1991), "Tövbe" (2001), "Son Veda" (2006). Ayrıca, Nazım Hikmet'in "İnsan Manzaraları" adlı eserini Özbekçeye tercüme etti.

Rauf Parfi, 28 Mart 2005 yılında Özbekistan'da vefat etti.

TAVBA

1. Dodimni eshitgil, qodir Allohim,
Ishq sensan, oshiq ham sen, men qulingman.
Loyiqman qahringga, do'zaxim-bog'im,
Omonat devorman, o'tman, qulingman.

Rub'i maskun ichra sayyod, o'zim sayd,
Ortiq madorim yo'q, voqifsan axir.
Manglayda yozilgan farmoningni ayt,
Da'vat qil, gunohkor bandangni chaqir.

Iymon ber ruhimga, jismimga jon ber,
Loyimni qorishtir, poklab ber menga.
Ojiz tomirimga pokiza qon ber,
Ravshan qil, qoramni oqlab ber menga.

Oxirat ilmidan qil meni ogoh,
Murodim sha'mini so'ndirma, Alloh.

2. Moziyga urilib sinar ovozim,
Umr o'tib borar benaf', benavo —
Nahotki bu – qo'lim? Bu – mening sozim?
Allohdan so'rayman – Nechun bu jafo?!

Jami judoliklar jonimga etdi,
Ol, deyman, Allohim, omonatingni.
"Tavba qil!" – dedi Ul, bir Kitob tutdi —
Muroding mustajo, mingil otingni.

Ummonlar yo'lingda, jangal yo'lingda,
Noma'lum har joyda qurilgan doring.
Olamning kalidi sening qo'lingda,
Jafo habibingdir, xiyonat – yoring».

Allohim, lahza – men, sen ersa mangu,
Taskin berganingmi, shafqatingmi, bu?!

3. Semurg' qushim, podsho qushim, xush kelding,
Yetti gumbaz, yetti vodi sarvari.
Vasling ne'matidan bahravat qilding,
Intizor joningman, yo'lsiz, sarsari.

Nola aylan Semurg' dedi: – Ey, bedor,
Chorlar seni bir borim. Bor, Ishon!
Sen fano vodiysi, Haq qoshiga bor,
Yeru osmon cho'kmakdadir benishon,

Vahshiy dunyo, qonxo'r dunyo quturdi,
Inson faryodiga to'ldi koinot.
Nabiylar, dohiylar, shoirlar turdi,
Chora, chora, deya so'rdilar najot...

Allohim, bilursan qay sari ketdim,
Allohim... men o'ldim... Men Senga yetdim...

22.XI.1994

TEVBE

1. Feryadimi duy, Kadir Allah'im,
Aşk sensin, âşık da sen, ben kulunum.
Layığım kahrına, cehennem: bahçem,
Emanet bir duvarım, ateşim, kulunum.

Rub'-ı meskûnda avcıyım, av da kendim,
Artık mejalim yok, haberin vardır.
Alnıma yazılan fermanını bildir,
Davet et, günahkar kulunu çağır.

İman ver ruhuma, cismime can ver,
Çamurumu yoğur, temizleyip ver bana.
Aciz damarıma tertemiz kan ver,
Aydınlat, karamı aklayıp ver bana.

Ahiret ilminden et beni agah,
Muradım mumunu söndürme, Allah.

2. Geçmişe çarparak kırılır sesim,
Ömür geçmektedir, boş ve çaresiz
Acaba bu elim? Bu benim sazım?
Allah'a sorarım neden bu cefa?!

Tüm ayrılıklar cana tak etti,
Al, derim, Allah'im, emanetini.

“Tevbe et!” – dedi O, bir Kitap verdi
İsteğin tamamdır, artık bin atını.

Ummanlar yolunu bekler, çengeller bekler,
Belirsiz her yere dikildi dar ağacın.
Âlemin anahtarı senin elinde,
Cefa arkadaşın, ihanet yârın.

Allah’ım, ben lahzayım, sen ise sonsuz,
Tesellin midir bu, şefkatin mi bu?!

3. Simûrg kuşum, padişah kuşum, hoş geldin,
Yedi kümbet, yedi vadi serveri.
Visal nimetinden behrever ettin,
Bekleyen kulunum, yolsuz, serseri.

İnleyerek Simûrg dedi: – Ey, bîdar,
Çağırıyor seni bir ve var olan! Git. İnan!
Sen fena vadisi, Hak huzuruna var!
Yer ve gökyüzü çöküyor gezlemeden.

Vahşi dünya, zalim dünya kudurdu,
İnsan çılgılığıyla doldu kâinat.
Nebiler, dâhiler, şairler kalktı,
Çare, çare, diye yalvardı durdu...

Allah’ım, bilirsin, nereye gidiyorum,
Allah’ım... Ben öldüm... ben Sana yettim...

SENSİZ

1. Sovuq. Atrof temir. Qo’limni ochdim,
Yelkamda chatnadi qaynoq qo’rg’oshin...
Vayrona qa’ridan ko’klarga qochdim —
Arzonga oldilar Majnunning boshin.

Rahmsiz olomon, sizga ne kerak?
Angladim, jismimni, ruhimni bog’lar.
Vahiy keldi menga, chirpandi yurak
Aks-sado berdi muqaddas tog’lar.

Farog’at zirvasi. Olam—bilgisiz,
Oxiri sen kelding. Xayolga tolding.
Vodiy og’ushida so’zsiz, belgisiz,
Asta odimlar-la ko’zdan yo’qolding.
Faqat qayga kegding, qaylarda qolding,
Oh, qanday yashayman sensiz-sevgisiz.

2. Sohilda bir o‘zim. Dengiz qorong‘u.
Yelkansiz kemanding ichinda shubham.
Vahima shiviri, bo‘g‘zimda og‘u,
Aqlim bir falokat sezadir mubham.

Ranggi o‘chgan osmon xunuk g‘uldirar,
Achchiq chirqiraydir noma’lum bir qush.
Va yonimda qonli buloq chuldirar,
Atirgullar, sening gullaring behush.

Feruza, zumurrad gullaring payhon.
Oh, tushding kemadan. Karnay chaldilar,
Va ko‘zga ko‘rinmas qo‘llar shu zamon
Agdardilar meni, kishan soldilar.
Faryodim ichimda, otma gulingni...
Otma, yolg‘izlikdan—baxtli qulingni.

3. So‘ldirma gulingni, ilohim, yonsin,
Yeru osmon ko‘rsin ko‘z yummay bedor.
Vaqt—ulug‘ hakam. Ruhing uyg‘onsin.
Asriy umidim—Sen. Sen borsan. Sen—bor.

Roviylar ne uchun? Haq va Haqiqat!
Asirlik zanjirin parchalab tashla.
Vujudingni yoqsin alamli fikrat,
Ayon haqiqatga, haq yo‘lga boshla.

Fursat o‘tmakdadir. Vaqt bu—beomon,
Omonat dunyoda omonat odam —
Vijdon shevasi bor, mehrobi iymon —
Asl insonlarin chorlaydi bu dam.
Falakka saichilib qolgai ko‘zim bor,
Olovlar, chamanlar ichra o‘zim bor.

1994

SENSİZ

1. Soğuk. Etraf demir. Elimi açtım,
Sırtımda çatladı kaynamış kurşun...
Harabe altından göklere kaçtım —
Yok yere kestiler Mecnun’un başını.

Acımasız kalabalık, ne istiyorsunuz?
Anladım, cismimi, ruhumu bağlar.
Vahiy geldi bana, telaşlandı kalbim
Aks-i sadâ verdi kutsal dağlar.

Feragat zirvesi. Âlem, bilgisiz,
Sonunda sen geldin. Hayale daldın.
Vadi kucağında sözsüz, belgisiz,
Yavaş adımlarla gözden kayboldun.
Yalnız nereye gittin, nerede kaldın,
Ah, nasıl yaşarım, sensiz, sevgisiz.

2. Sahilde yalnızım. Deniz karanlık.
Yelkensiz geminin içinde kuşkum.
Evhamlı fısıltı, boğazımda zehir,
Bir gizli felaketi seziyor aklım.

Rengi soluk sema fena gürlüyor,
Çok fena cıyaklar belirsiz bir kuş.
Ve yanımda kanlı pınar şırıldar,
Güller, senin güllerin solmuş.

Firuze, zümrüt güllerin ezilmiş.
Ah, indin gemiden. Zurna çaldılar,
Ve göze görünmeyen eller o anda
Yatırdılar beni kelepçe taktılar.
Feryadım içimde, atma gülünü...
Atma, yalnızlıktan, mutlu kulunu.

3. Soldurma gülünü, ilahim, yansın,
Görsün yer ve gök gözünü kırpmadan.
Zaman, büyük hakem. Ruhun uyansın.
Yüzyıllık umudum Sen. Sen var, Sen varsın.

Raviler niçin? Hak ve hakikat!
Yüzyıllık zincirleri parçala.
Vücudunu yandırsın elemli fikret,
Açık hakikate, hak yola başla.

Zaman geçiyor. Vakit amansız,
Emanet dünyada emanet insan
Vijdan şivesi var, şefkatli iman
Asıl insanları çağırır şu an.
Gökyüzüne saplanmış gözüm var,
Alevlerde, bahçelerde özüm var.

(Aktaran: Yılmaz Özkaya)

HALİME HUDAYBERDİYEVA (1947 -)

Halime Hudayberdiyeva 17 Mayıs 1947'de Özbekistan'ın Sırderya vilayetine bağlı Bayavut ilçesinde doğdu. Şiir kitapları: “İlk Sevgi” (1968), “Ak Elmalar” (1973), “Çiçek Bahçesi” (1974), “Sırtımı Dayadığım Dağlar” (1976), “Dede Güneş” (1977), “Sıcak Kar” (1979), “Sadakat” (1983), “Kutsal Kadın” (1987), “Kalbimin Dertli Noktaları” (1991), “Horluk Odu” (1993), “Bu Günleri Görenler Var” (1994), “Tomris’in Söyledikleri” (1996), “Yoldayım” (2005) ve seçme şiirlerinden oluşun birkaç kitabı bulunmaktadır. Ödülleri: Hamza Devlet Ödülü (1990), Özbekistan Halk Şairi (1992).

UNUTMAYDI

“Unutmas meni bog'im.” Usmon Nosir
Hamma unutganida ham
Yerlar, ko'klar unutmaydi.
Ochganimiz ko'zlardagi
Qorachug'lar unutmaydi.

Siylasa-da she'r, shonu shaxd,
Goh keldi baxt,
Goh ketdi baxt.
Tik tashlandik. Mo'ljalga naqd
Tekkan o'qlar unutmaydi,

Ko'pni ko'rdik kuyunganni,
Sadaqadan suyunganni,
“Oh, Olloh!” deb to'yinganni
Ko'ngli to'qlar unutmaydi.

Garchand edik joni qillar,
Janggohlarda bo'ldik fillar,
Erk yo'lida qolgan kullar,
Qolgan cho'g'lar unutmaydi!

To'fonlarida isinib,
Bol deb ichdik qor, muzini,
O'pdik. Labimiz izini
Turkiy tug'lar unutmaydi!

1997

UNUTMAZ

“Unutmaz beni bahcem...” Osman Nasir
Herkes unutsa bile,
Yerler, gökler unutmaz.

Açılan gözlerimizde
Gözbebekleri unutmaz.

Şiirden gelir şan, şöhrət,
Bazen gelir baht,
Bazen gider baht.
Onurla direndik. Hedefe dosdoğru
Varmış oklar unutmaz.

Gördük hep yakınanı,
Sadakadan sevineni,
“Allah!” diye dileneni
Gönlü toklar unutmaz.

Kıldan ince olsak da,
Fil olduk savaşlarda.
Kül olduk erk yolunda,
Kalan korlar unutmaz.

Tufanlarda ısındık,
Bal diye buzlar yuttuk,
Dudakların izini öptük
Türkün tuğu unutmaz!

DARAXT FARYODIDAN BEXABAR...

Daraxt bardoshidan qilsa bo'lar toj,
Qo'rg'oshin o'ylarga cho'mib kelgan payt.
Qishning eshigiga o'zi yalang'och,
Barglar, bolalarin ko'mib kelgan payt.

Bormi bu dunyoni ko'rolguvchi ko'z
Kuzatib qushlarning galalarini,
Sariq hasrat bo'lib yoyilarkan kuz,
Daraxt yo'qlaganda bolalarini!

Vo darig'!
Bu daraxt qandog' o'lmaydi,
Unsiz o'kirig'i yeri ko'k buzlar.
Daraxt ko'z yoshini ko'z-ko'z qilmaydi,
Daraxt o'z yoshini ichga oqizar...

Ayol!
Ollohga ayt arzu-nolangni,
Mayli, beshon va yo besamar o'tgin.
Faqat
Kuz olmasin biror bolangni,

Daraxt faryodidan bexabar o'tgin!

1996

AĞACIN FERYADINDAN HABERSİZ

Ağacın gücünden taç yapmak mümkün,
Kurşunun düşünceye döküldüğü anda.
Kışın kapısına yaprak-yavrularını,
Çıplak haliyle gömdüğü anda.

Var mıdır, dünyada görebilen göz,
Gözetmeye kuşların sürülerini,
Sarı hasret olup yayılırken güz,
Ağaç yokladığında yavrularını.

Ey felek!
Bu ağaç nasıl ölmez,
Sessiz feryadı yer ve göğü inletir.
Ağaç gözyaşını asla göstermez,
Ağaç öz yaşlarını içine akıtır...

Kadın!
Allah'a anlat elemelerini,
Boş ver, üni, şöhreti, şanı,
Yalnız,
Güz götürmesin hiç bir yavrunu,
Ağacın feryadından habersiz yaşa!

VATAN

Kim yog'adur,
Kim tindi, Vatan,
Kim xoru, kim sevindi, Vatan.
Biz yomg'irday
Yoqqandik kecha
Erlaringda ne undi, Vatan.

1998

VATAN

Kimi yağmaktadır,
Kimler dinmekte, Vatan,
Kimi ezilip kimi sevinmekte, Vatan.

Biz yağmur gibi
Yağmıştık, eyvah,
Toprağında neler bitmekte, Vatan.

PAHLAVONNING HAR AYTGANI

“Daryo it tegsa ham halol”. Mahmud yozadi.
Pahlavonning har aytgani ganjdir, tozadir.
Lek vodarig‘, gohi-gohi bu charxi dunda
Daryo – it tekkach, oqmaydi, o‘zin osadi.

Tizimdan darmonim ketib, o‘tiranman lol,
Itlar goho g‘ingshir, goho qilib turar daf.
Men ne deyin, goh arslonni qilgan-u poymol,
Itlarin qantarolmagan DUNYOGA qarab.

1996

PEHLIVANIN HER DEDIĞİ

Mahmud yazar: “It deĝse de derya helaldır.”
Pehlivanın her bir sözü devlettir, temizdir.
Ne yazık ki, bazen bu dünya-yı dünde
Derya, it deĝince, akmaz, durur, kendini asar.

Dizlerimden derman gider, dilim olur lal,
İtler bazen ürür, bazen ısırmaya yeltenir.
Ben ne diyeyim, bazen aslanları perişan edip,
İtler üstesinden gelemeyen DÜNYA’ya bakıp.

ENDİ KET

Endi ket!
Kutdirding, yomon kutdirding,
Xijron zaharini shavq-la yutdirding,
Yiqildim! Boshimda ustivor turding!

Endi ket!
Hijron yo‘llarida sochildi zarim,
Kutdim ishqim yarim, umidim yarim.
Bir-bir sinib bitdi qobirg‘alarim,

Endi ket!
Endi ket, shavkatu-shon ortiqchadir,

Chanqab qulagach, ummon ortiqchadir,
Tilanib to'kilgach, non ortiqchadir,

Endi ket!
Endi ket, boshqaga dilingni yorgin,
Alvido, ko'nglimda na gina, na kin,
Endi kimga borsang, vaqtida borgin.
Endi...
Ket!

1996

ARTIK, GIT

Artık, git!
Beklettin, yaman beklettin,
Hicran zehirini zevkle yutturdun,
Düştüm! Başımda üstüvar durdun!

Artık, git!
Hicran yollarında saçıldı zerim,
Bekledim, aşkım yarım, umudum yarım.
Bir bir kırılıp gitti kaburgalarım,

Artık, git!
Git, artık, şevket ve şan gereksiz,
Susuzluktan yıkılınca, umman gereksiz,
Dilenerek dökülünce, ekmek gereksiz.

Artık, git!
Git, artık, başkasına anlat derdini,
Elveda, gönlümde kalmadı gazez,
Artık kime gideceksen vaktinde git.
Artık...
Git!

ONANG KETMOQDA

Maysa qayta ko'klar,
Yo'llar qayta o'rlar,
Daraxt qayta gullar
Ko'klam, ko'k payti.

Birgina odamlar,
Peshonasi sho'rlar
Ketgancha ketadi,

Kelmaydi qaytib.

Atrofdan osoyish,
Sokindir to'rt yoning,
Sen shoshil, onangning
Oyoqlarin o'p.

Sochlari oqarib
Jim o'tirgan onang
Qaytmas yo'lda ketib
Bormoqda ship-ship.

Seni o'payotib,
Usting yopayotib
Shirin ta'mlar totib
Onang ketmoqda.

Tunda toshdan qattiq
Boshi yostig'iga
Bolishiga botib
Onang ketmoqda.

Ogoh bo'! Qachonki
Biz undan tolamiz,
U qushday beozor
Uchib ketar jon.

Ucharki, uchganin
Sezmay qolamiz.
Quvib yetolmaymiz
Keyin hech qachon!

1996

ANNEN GIDIYOR

Bitki yine biter,
Yollar yine geçer,
Ağaç yine açar
Bahar geldiğinde.

Ancak insanlar,
Kötü kaderliler,
Gitse dönmezler,
Geri gelmezler.

Etraf sakindir,
Sakindir her yan,

Sen çarçabuk, annenin
Ayaklarından öp.

Saçları ağarmış,
Sessiz oturan annen
Geri dönüşsüz
Yola koyulmuş.

Seni öperken,
Üstünü örterken
Huzura doyup
Annen gidiyor.

Gece taştan sert
Başı yastıkta
Yastığına batıp
Annen gidiyor

Agâh ol! Ne zaman
Biz yorulursak,
O kuş gibi ürkek
Uçup gider can.

Uçar da uçtuğunu
Sezmeden kalırız.
Kovalayıp tutamayız
Sonra hiç bir zaman!

MAJBURIYAT

Ona, menga ne bersangiz
Barin o'tkazdim.
Ajdodlarning bor shamoyil,
Shevalarini.

Menam Sizday tinmay
Sabr daraxti o'tqazdim,
Toqat bilan terdim
Toqat mevalarini.

Barin berdim, nima berdim
Eslolmayapman...
Taajjubki, hech vaqom yo'q,
Ship-shiydam, hurmen.
Sizdan meros baland bo'yni,
Ozg'in qomatni
Qizimga berishga majburmen.

1996

ZORUNLULUK

Anne bana ne verdiysen
Hepsini naklettim.
Atalarımın ahlakını
Şivelerini.

Ben de sizin gibi durmadan
Sabır ağacını yetiştirdim.
Takatle topladım,
Takatin meyvesini.

Hepsini verdim, neler verdim
Hatırlıyamıyorum...
Ne yazık ki, hiç bir şeyim yok,
Yop yoksul, özgürüm.
Sizden emanet upuzun boyu,
Cılız endamımı
Kızıma vermeye mecburum.

SEN O'LMA FAQAT!

Chida, to'kilmagin, oz qoldi yo'lim,
Bu yozganim balki,
Senga so'nggi xat —
Seni men topaman, topmaydi o'lim,
Sen o'lma faqat!
Garchand qush, chechaklar ketdi ters tomon,
Bizning sha'n bog'larda qo'pdi qiyomat.
Biz qiyomatdan-da chiqqaymiz omon,
Sen o'lma faqat!
Garchand yuragim o't, bilagim bardam,
G'amning toylarini taxladim qat-qat.
Loladay ketgayman qayg'uzorlardan,
Sen o'lma faqat!
O'qday tik yo'llarni qars burganimda,
O'q tomir darz ketar, og'riq bilmas had!
Faqat,
Seni topay men borganimda
Sen o'lma faqat!

1996

SEN ÖLME, ANCAK!

Dayan, sabret, az kaldı yolum,
Bu yazdığım belki,
Sana son satırım
Seni ben bulurum, bulamaz ölüm
Sen ölme, ancak!
Gerçi kuşlar, çiçekler tersine gittiler,
Bizim şen bahçelerde koptu kıyamet.
Biz kıyametten de çıkarız selim,
Sen ölme, ancak!
Gerçi yüreğimde ateş, bileğimde güç,
Elem yüklerini yığdım kat kat.
Lale gibi giderim kaygı zarlardan,
Sen ölme, ancak!
Ok gibi yolları katettiğim an,
Yılmam yorgunluktan, ağrı, sızıdan!
Yalnız,
Seni bulayım ben varınca sana,
Sen ölme, ancak!

O‘STIR XUDO DEGAN SHU MAMLAKATNI!

Silkingin,
O‘zingda bir na‘ra uyg‘ot.
Silkinsin har tomir, har zarra, uyg‘ot!
O‘zingni har kuni besh karra uyg‘ot,
Jismu jonni uyg‘ot,
Uyg‘ot niyatni!

Birman deb chekinma. Olloh ming qilgay,
Tor najot yo‘lidan qo‘rqma, keng qilgay,
Yersan, u ko‘targay, ko‘kka teng qilgay,
Tik tizlarga o‘zi bergay quvvatni!

Moziydan tilsim sharh, xomalar kelar,
To‘fonda adashgan kemalar kelar,
Ezilgan, to‘zg‘igan nomalar kelar,
O‘zing tiklagaysan bu sirli xatni.

Jazm et, sarbadorlik kulohini kiy,
Bilmaysan, qoningda qancha sir, vahiy,
Qoningda qichqirar qanchalab dohiy,
Uyg‘otmoqlik uchun odamiyatni!

Sen ey, mizg'ib, mudrab borayotgan do'st,
U qonlar jismingni qilgaylar to's-to's,
Har lahzada uyg'on! Har lahzada o's!
O'stir Xudo degan shu mamlakatni!

1997

BÜYÜT, ALLAH, DİYEN ŞU YURDU!

Silkelen,
Kendinde bir gücü uyandır.
Silkelensin her damarın, her zerren, uyandır!
Kendini her günü beş defa uyandır,
Cismini canını uyandır,
Uyandır niyeti!

Tekim diye çekinme. Allah çoğaltır,
Necat yolunu dar deme, genişletir,
Düştüysen, kaldırır, gökle denk eder,
Başı dik olana O verir kuvvet!

Geçmişten tılsımlı yazılar, kalemler gelir,
Tufanda yolunu şaşırان gemiler gelir,
Ezilen, yırtılan mektuplar gelir,
Kendin toparlarsın tılsımlı yazıları.

Çabala, cesaretin külahını giy,
Bilemezsin, kanında nice sır, vahiy,
Kanında haykırır nice deha var,
Uyandırmak için insanoğlunu!

Sen, ey, uyuklayan arkadaş,
O kanlar cismini alt üst ederler,
Her lahzada uyan! Her lahza büyü!
Büyüt, Allah, diye uyanan yurdu!

(Aktaran: Marufjon Yuldashev)

AZİM SUYUN (1948)

22 Şubat 1948'de Semerkant'ta doğdu. 1997'de Taşkent Üniversitesi Gazetecilik Bölümünden mezun oldu. İlk şiir kitabı Benim Asumanım 1978'de yayımlandı. Darp (1979), Yeryüzü Takdiri (1981), Hayalet (1984), Ziya Yolu (1986), Javzo (1987), Uzak Sabahlar (1989), Yandığım-Sevdiğim (1992), Kara Gözün Senin (1994), Seçkiler (1997), Şark Hikmeti (2000), Ey Dost (2005) yayımlanan diğer şiir kitaplarıdır. Ayrıca birçok destanı yayımlanmıştır.

TILIM

Tangri inoyati – oppog'im tilim,
Aziz xonadonim – charog'im tilim.

Mastman Momo Yerim havolaridan,
Muallaq emasman, tuprog'im tilim.

Bog'lar turfa-turfa qush bilan go'zal,
Turfa qushlar aro sayroqim tilim.

Tanglayda qotmasin millatim tili,
Sinmasu zanglamas qayrog'im tilim.

Ehtimol, tilimdan boshqa do'stim yo'q,
Yovim ham yo'q erur, yarog'im tilim.

So'zlashgum Yer yuzi ahli bilan teng,
Qit'alararo tik bayrog'im tilim.

2006.

DİLİM

Tanrının lütfu tertemiz dilim,
Aziz hanedanım ışıgım dilim.

Sarhoşum ana vatanın havasından,
Muallakta değilim, toprağım dilim.

Bahçeler türlü türlü kuşlarla güzel,
Türlü kuşlar içinde şakrağım dilim.

Damakta donmasın milletimin dili,
Kırılmaz, paslanmaz kayrağım¹² dilim

¹² Kayrak, birbirine vurulunca ritmik ses çıkaran sert, pürüzsüz taştır. Anadolu'da halk oyunlarında elde kaşık çalınmasına karşılık Türkistan'da kayrak taşı kullanılır.

İhtimal, dilimden başka dostum yok,
Düşmanım da yoktur, silahım dilim.

Konuşurum bütün insanlıkla özgürce,
Kıtalararası dik duran bayrağım dilim.

O‘ZBEKISTON SO‘ZI (Monolog)

O‘zbekim! O‘zbeklar! O‘z o‘ziga Bek,
O‘z elida beklar, eshiting so‘zim.
Bilaman, aslingiz – o‘z so‘ziga Bek,
Siz mening yuragim, siz mening O‘zim!
Siz olomon emas – ajdodlar guvoh,
“Avesto” guvohdir – eng qadim doston.
Siz nonko‘rlar emas, siz emas gumroh,
Siz podshosiz, siz xon, siz hoqon, sulton.
O‘z ona tilingiz qutlug‘dir sizga,
Siz unda bitgansiz ne go‘zal kitob.
Bolta urmagansiz ildizingizga,
Ezgu So‘z va Amal – siz uchun oftob.
G‘animlar oldida tiz cho‘kmagansiz,
Garchi kajraftordir bu dunyoi dun.
Sotqin Yalovochlar, u siz emassiz,
Millat ori – Temur, siz – Jaloliddin.
Samarqand, Buxoro, Xivani qurgan,
Tarixlar me‘mori, tojlar sirisiz.
Baxtu farog‘atin mehnatda ko‘rgan,
Siz donishmand dehqon – zamin pirisiz.
Ha-ha, siz o‘zingiz kalomi bilan
Bashar sharafini sharif etguvchi.
Ilmu haq, haqiqat, a‘moli bilan
Dunyoni kamolot sari eltguvchi!
O, siz uchun mangu bag‘rini bergan —
Men – Tangri tuhfası – duogo‘y bir jon,
Ozodlikning yashil tug‘in ko‘targan —
Ota makoningiz – Hur O‘zbekiston!

2000.

ÖZBEKİSTAN SÖZÜ

Özbek'im! Özbekler! Kendi kendine bey,
Kendi yurdunun beyleri, dinleyin sözümü.
Biliyorum, aslınız kendi sözüne bey,

Siz benim yüreğim, siz benim özüm!
Siz sıradan bir halk değilsiniz, ecdadlar şahit,
“Avesta” şahittir, en kadim destan.
Siz nankör değilsiniz, siz değilsiniz sapkın,
Siz padişahsınız, siz han, siz hakan, sultan.
Ana diliniz kutludur size,
Yazdınız o dille nice güzel kitap.
Balta vurmamışsınız köklerinize,
Güzel söz ve amel sizin için güneş.
Düşmanların önünde diz çökmezsiz,
Gerçi yalandır bu fani dünya.
Hain kılavuzlar, o siz değilsiniz,
Milletin arı Timur, Celaleddin’siniz.
Semerkand, Buhara, Hive’yi kuran,
Tarihler mimarı, taşlar sırrısınız.
Baht ve feragati çalışmakta gören,
Siz bilge çiftçi, yeryüzünün pirisiniz.
Evet evet, siz kendi sözünüz ile
İnsanlığın şerefini şerefliyorsunuz.
İlim ve hak, hakikat, amacı ile
Dünyayı kemalata doğru ulaştırıcısınız!
O, sizin için sonsuz bağrını açan
Ben, Tanrı’nın hediyesi, duacı bir can,
Özgürlüğünün yeşil tuğunu kaldıran
Baba ocağınız Hür Özbekistan!

VATAN

1

Birinchi sentabr
Bir ming to‘qqiz yuz
to‘qson birinchi yil! O, qutlug‘ sana!
Zulm parchalandi!
Buzildi qafas!
Samoviy Ozodlik qildi tantana!
titradi yovuz kuch!
Qaqshar beomon!
Asriy asoratlar topdi-ku zavol!
Jahon maydonida —
hur O‘zbekiston!
O, Temuriy millat! Sizniki halol!
Jon-jondan tuydim men Tangrim mehrini,
Xalqim oldi abad Hurlik muhrini!

2

Shodlikka to'li, Vatan,
Shodlikka burkan,
Hayot, Erkinlikning quvonchlarin tot!
Sen ham tiriklikning
aslini o'rgan,
Asrlar alamlı jandalarin ot!
O, ilohiy Kun! Kun!
O, ilohiy Sas!
Istiqlol – istiqbol qilindi e'lon!
Osmon gumburladi,
Chaqmoq chaqdi, bas,
Bir zum qalqib tushdi xalq va olomon!
Men bu kun eslayman So'zlar sehrini,
Xalqim oldi abad Hurlik muhrini!

3

Hatto Imperiya,
Mustabid tuzim,
Qonlarga qorishgan manfur siyosat,
Saqlab qolmoq uchun
zaminda o'zin
Bo'htonlar yog'dirdi qavatma-qavat.
Boshi yanchilmagan
mafкура-ilon,
Dunyoni buzgudek jon talvasasi,
Dahshatli qiyofa
kasb etdi, inon,
Har dam tayyor edi kunda, boltasi.
Ogoh bo'li, yodda tut makkor makrini,
Xalqim oldi abad Hurlik muhrini!

4

Qancha tubanlashgan
ersa zalolat,
Shuncha yaqin kelgay qiyomat qoyim.
Seni sharaflayman
buyuk jasorat,
Sen mening shavkatim, sen mening orim!

Odamzot qalbini
tark etsang agar,
Olamni bosardi do'zaxiy anduh.
Bema'no yashardi
zaminda bashar,
mangu sharaf senga, ey xaloskor Ruh!
Payg'ambar ham qilgan uning zikrini,
Xalqim oldi abad Hurlik muhrini!

5

O, Turon yerlari,
O, Turon ellar,
Ne salaf urhosin eshitmagansiz.
Bugun uchib keldi
siz kutgan yellar,
Hech qachon bu qadar entikmagansiz.
Onamiz To'maris,
Otamiz Shiroq
Non tutib turibdi yengliklarida.
Ozodlik yagona,
Ozodlik – bayroq
Ulkan Osiyoning kengliklarida!
Bugun alqagaymiz erka ruhini,
Xalqim oldi abad Hurlik muhrini!

6

Yurt qadrini so'ragil
musofirlardan,
Erkinlik qadrini qullardan so'ra.
Sulton suyagi xor,
ha, kofirlardan,
Jaloliddin – sherdil, erlardan so'ra!
Ajdodlar yo'lidir —
Istiqlol yo'li,
Ular kalimasi bizga madadkor.
Sohibqiron turar,
gullar o'ng-so'li,
Surati – siyrati ulug'vor, poydor!
O'zbek yurt kuylaydi shonu madhini,
Xalqim oldi abad Hurlik muhrini!

7

Vatan, tarixingda
Turkiston boʻlib
Ne buyuk Davlatlar qurib yashading.
Sarhadsiz sarhadlar,
dengizday toʻlib,
Ne-ne saltanatlar evrib yashnading!
Mening pirim erur
Qul Hoja Ahmad,
Ona tilim asli “Hikmat” tilidir!
Navoiy – Allohdan
berilgan Davlat —
Millatim komili, millat piridir!
O, bugun tinglayman pirlar shukrini,
Xalqim oldi abad Hurlik muhrini!

8

Tugadi yoʻlsizlik,
Qaytdi shon-shavkat,
Ipak yoʻllarida muazzam karvon,
O, qaytdi Qurʼonim —
ilohiy qudrat,
Qaytdi Fargʻoniyalar – fozili jahon.
Gulchambar, olqishga
doxil, muyassar,
O, oʻzbek dehqoni, o, tillo bobo,
Oʻtib ketibdi-ku
bir yarim asr,
Oʻzi oʻz yeriga qaytgunicha to!
Unutib boʻlgaymi yovlar qahrini,
Xalqim oldi abad Hurlik muhrini!

9

Men fikr uqaman
olis yuzlardan.
Dil-dilim Tangrimning makoni erur.
Shahidlar maydoni,
kezdin izlardan,
Qodiriy, Choʻlponlar koʻzlarida nur.

Ularning qalami
qolmadi yerda,
Yo'q ular sozlari qolmadi g'arib.
Kuyladi qasoskor
hur ohanglarda
Ulkan minbarlardan Abdulla Orif!
O'paman yurtimning tuproq, tug'ini,
Xalqim oldi abad Hurlik muhrini!

10

Bugun qurilmoqda
buyuk Imorat,
Buyuk bunyodkorga mangu tashakkur!
Ulug' maydon uzra
minbarda azot
Millatim sardori so'zlaydi mag'rur!
Undan minnatdordir
Do'st, qardosh, ajdod.
Haq Xalqni bosh qildi hokimiyatga.
Uni sharafladi
Kelajak avlod,
U mangu daxldor Abadiyatga!
O, Alloh! Qaytarding Yurt Temurini,
Xalqim oldi abad Hurlik muhrini!

11

Kecha guvoh edim
zulm-zulmatga,
Ko'rganman yurt zorin, xorin: guvohman.
Bugun guvohdirman
Toju taxt – baxtga,
Ogohlar ichida men ham ogohman!
Azim Suyun, totdim,
Hurlik totini,
Ha, baxtli shoirman, baxtiyor inson —
Ko'rdim Imperiya
halokatini,
Kelar zamonlarga qilurman ayon!
Bitdim avlodlarga qalbim qo'rini,
Xalqim oldi abad Hurlik muhrini!

2000-2001

VATAN

1

Bir Eylül
Bin dokuz yüz
doksan bir yılı! O, kutlu tarih!
Zulüm parçalandı!
Dağıldı kafes!
Semavî özgürlük muzaffer oldu!
titredi acımasız düşman!
Kıvrandır amansız!
Asırlık esaretler kaldırıldı!
Cihan meydanında
Hür Özbekistan!
O, Temurî millet! Size helal olsun!
Canı gönülden duydum ben Tanrı'mın sevgisini,
Halkım aldı sonsuz hürlik mührünü!

2

Mutlulukla dol, Vatan,
Mutluluğa bürün,
Hayat ve Özgürlük sevincini tat!
Sen de yaşamının
aslını öğren,
Asırların elemli hırkasını at!
O, ilahi gün! Gün!
O, ilahi Ses!
İstiklal, istikbal edildi ilan!
Gök gürledi,
Şimşek çaktı, yeter,
Bir an heyecandan ayağa kalktı halk!
Ben o günü hatırlıyorum Sözün sihrini,
Halkım aldı sonsuz hürlik mührünü!

3

Hatta imparatorluk,
Baskıcı düzen,
Kanlara karışmış menfur siyaset,

Korumak için
Kendi istikametini
İftiralar yağdırdı durmaksızın.
Başı ezilmeyen
mefkûre, yılan,
Dünyayı karıştırır can vesvesesi,
Dehşetli görünüşe
büründü, inan,
Her an hazır kütük ile baltası.
Uyanık ol, aklında tut kurnazların hilesini,
Halkım aldı sonsuz hürlük mührünü!

4

Ne kadar alçaklaşmış
olsa hainlik,
O kadar yaklaşır kıyamet kaim
Seni alkışlıyorum
büyük cesaret,
Sen benim şanım, sen benim namusum!
İnsanoğlunun kalbini
terk edersen eğer,
Âlemi sarardı cehennem gibi bir azap.
Manasız yaşardı
yeryüzünde beşer,
sonsuz alkış sana, ey kurtarıcı ruh!
Peygamber de zikr etmiş onu,
Halkım aldı sonsuz hürlük mührünü!

5

O, Turan toprakları,
O, Turan halkları,
Nice seleflerin alkışını işitmemişsiniz.
Bugün uçup geldi
beklediğiniz rüzgârlar,
Hiçbir zaman bu kadar istememişsiniz.
Anamız Tomaris,
Atamız Şirak,
Ekmek sunuyorlar avuçlarında
Azatlık yegâne,
Azatlık bayrak,
Büyük Asya'nın bozkırlarında!
Bugün alkışlıyoruz nazlı ruhunu,
Halkım aldı sonsuz hürlük mührünü!

6

Memleket kadrini soruver
gariplerden,
Özgürlüğün kıymetini kölelere sor.
Sultanın nesli hardır,
evet, kâfir zulmünden,
Celaliddin arslan yürek, erkeklere sor!
Ecdadlar yoludur
İstiklal yolu,
Onların sözü bize güç verir.
Sahipkıran durur,
Sağı solunda çiçek,
Sureti de sireti de görkemli, payidar!
Özbekistan metheder şanını, şevketini
Halkım aldı sonsuz hürlük mührünü!

7

Vatan, tarihinde
Türkistan olup
Ne büyük devletler kurup yaşadın.
Serhatsız serhatlar,
deniz gibi dolup,
Nice saltanatlar kurdun, parladın!
Benim pirimdir
Kul Hoca Ahmed,
Ana dilimin aslı “hikmet” dilidir.
Nevayi, Allah tarafından
verilmiş devlet,
Milletimin kâmili, milletin piridir!
Ah, bugün dinliyorum pirlerin şükrünü,
Halkım aldı sonsuz hürlük mührünü!

8

Bitti yolsuzluk
Döndü şan- şöhret,
İpek yollarında muazzam kervan,
Ah, geri geldi Kur'an'ım
İlahi kudret,

Döndü Ferganîler, fazıl-ı cihan.
Çiçeklere, alkışlara
müşerref, müyesser
Ey Özbek çiftçisi, ey altın dede,
Gelip geçmiş
bir buçuk asır,
Kendisi kendi yerine dönene kadar!
Unutmak olur mu düşmanların kahrını,
Halkım aldı sonsuz hürlük mührünü!

9

Ben fikir alıyorum
uzak yüzlerden.
Gönül, gönlüm Tanrı'nın mekânıdır.
Şehitler meydanı,
yürüdüm izlerinden,
Kadirî, Çolpanlar gözlerinde nur.
Onların kalemi
Kalmadı yerde,
Hayır, sözleri kalmadı garip.
Söyledi kasaskar
hür ahenklerde
Yüksek minberlerden Abdulla Arif!
Öperim yurdumun toprağını, tuğunu
Halkım aldı sonsuz hürlük mührünü!

10

Bugün kurulmakta
büyük İnşaat,
Büyük kurucuya sonsuz teşekkür!
Kutlu meydan üzre
Minberde azat
Milletimin başkanı konuşur gurula
Ona minnettardır
Dost, kardeş, ecdat.
Tanrı, halkı hâkimiyete baş kıldı.
Onu alkışladı
Gelecek nesil,
O sonsuz dâhildir ebediyete!
Ey Allah'ım! Döndürdün yurdun Timur'unu,
Halkım aldı sonsuz hürlük mührünü!

11

Dün şahit idim
zulme, zulmete,
Görmüşüm memleketin ağlamasını: şahidim.
Bugün ise şahidim
Tac u tahta, bahta,
Agâhlar içinde agâhım!
Azim Suyun, tattım,
Özgürlüğün tadını,
Evet, bahtlı şairim, bahtiyar insanım
Gördüm imparatorluğun
yıkılışını,
Gelecek zamanlara iletirim, kesin!
Yazdım gelecek nesillere kalbimin korunu,
Halkım aldı sonsuz hürlük mührünü!

(Aktaran: Cansu Delibalta)

USMAN AZİM (1950)

Usman Azim, 13 Ağustos 1950 yılında Surhanderya vilayetinde doğdu. 2000 yılında Özbekistan Halk Şairi unvanını aldı. Taşkent Üniversitesi Gazetecilik Bölümünü bitirdi. Eserlerinden bazıları şunlardır: “İnsanı Anlamak” (1979), “İkinci Nisan” (1987), “Garip Ejderha” (1990), “Uzun Gece” (1994) ve “Güz” (2001).

Men bilan bu jangda
Dunyo – muzaffar.
Qon yutib chekindim
o‘zinga qadar.
O‘zimda izillab,
Tangrim, keturman...
Ayt, qancha chekinsam,
Senga eturman?

Benimle savaşan
Dünya muzaffer.
Kan yutup çekildim
kendime kadar.
Kendi kendime inleyerek
Tanrım, giderim...
Söyle, ne kadar çekilirsem,
Sana ulaşırım?

FAQAT O‘ZINGGA SUYAN

Faqat o‘zingga suyan.
Farzandlar aytadi
“bizga suyaning” deb;
do‘stlar yelkasini tutadi;
tug‘ishganlaring dalda berar:
Biz bormiz!
Ularni xafa qilma:
mayli,
farzandlaring
bizga suyandi, deb o‘ylasin;
do‘stlar
yelkalarida

sezsın qo'lingni;
borligini
his qilsin
tug'ishganlaring.
Ammo sen o'zingga suyan.
Chunki inson juda og'ir,
juda ulkan,
osmonlar qadar yuksak —
uni
o'zidan boshqa
hech kim
ko'tarolmaydi.

BİR TEK KENDİNE GÜVEN!

Bir tek kendine güven.
Çocuklar söyler
“Bize güvenin” diye;
dostların omzunu tutar,
kandaşların destek çıkar:
“Biz varız!” diye
Onları üzme:
olsun,
çocukların
bize güvendi diye düşünsün;
dostların
omuzlarında
sezsın elini;
varlığını
hissetsin
akrabaların.
Ama sen kendine güven.
Çünkü insan çok ağır,
çok büyük,
gökyüzü kadar yüksektir.
Onu
kendisinden başka
kimse
kaldıramaz.

(Aktaran: Marufjon Yuldashev)

XALQ

Bo'ron.
Falak to'g'onini ochdi.

Shamol toshdi.
Osmon xonavayron,
bulutlar payhon.
Quyosh qayerda?
Qayerga qochdi?
Chaqmoqlar olovlar sochdi.
To'polon!
Yerda-chi?
Yerda...
Nimalarni ko'rmagan bu bosh!
Yashab turibmiz.
Ha, jala yog'di,
ha, sel keldi,
ha, to'fon bo'ldi...
Xudo xohlasa,
ko'rmaganday bo'lib ketamiz.
Faqat osmon qayerda?
Qayerda quyosh?
Ayting, o'z burchlarini
o'tayverishsin,
Xavotir olishmasin bizdan.
Boshimizga tosh yog'dirishgan bo'lsa ham,
Biz
yashab
ketaveramiz.

2011.

HALK

Boran.
Gökyüzü barajını açtı.
Rüzgâr çıktı.
Asuman viran hane
bulutlar ezilmiş.
Güneş nerede?
Nereye kaçtı?
Şimşekler alevler saçtı.
Kargaşa!

Ya yerde?
Yerde...
Neler görmedi bu baş!
Yaşıyoruz.
Evet, sağanak başladı,
Evet, sel oldu,
Evet, tufan çıktı...
Allah isterse,

görmemiş gibi olur gideriz.

Fakat asuman nerede?
Nerede güneş?
Söyleyin, kendi görevlerini
yapıversinler,
Merak etmesin bizi.
Başımıza taş yağdırsa da,
Biz
yaşar
gideriz.

YOLG'IZ

Oamlar ichinda
bir olam
yolg'iz.

Yulduzlar ichinda
bir yulduz
yolg'iz.

Daraxtzorlar aro
bir daraxt
yolg'iz.

Odamlar ichinda
bir o'zing
yolg'iz.

Mening
ko'nglimda esa
bir muhabbat
yolg'iz.

YALNIZ

Âlemler içinde
bir âlem
yalnız.

Yıldızlar içinde
bir yıldız
yalnız.

Ormanlar içinde
bir ağaç
yalnız.

İnsanlar içinde
bir tek sen
yalnız.

Benim
gönlümde ise
bir sevgi
yalnız.

(Aktaran: Cansu Delibalta)

ŞEVKET RAHMAN (1950-1996)

Şair Şevket Rahman 12 Eylül 1950 yılında Oş vilayetinin Karasuv ilçesine bağlı Pamir Mahallesi'nde doğdu. 1966'da ortaokulu, 1973'te Moskova'daki Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsünü tamamladı. İlk şiir kitabı "Renkli Anlar" adıyla 1978'de yayımlandı. Sonra şairin "Kalp Köşeleri" (1981), "Açık Günler" (1983), "Çiçek Açan Taş" (1984), "Uyumamış Dağlar" (1986), "Hülva" (1988) ve diğer şiir kitapları yayımlandı. Şevket Rahman usta tercüman olarak da bilinmektedir. Şair, F. G. Lorka, H. R. Himens ve R. Alberti'nin eserlerini Özbekçeye büyük bir maharetle çevirdi.

Şevket Rahman 2 Ekim 1996'da Taşkent'te vefat etti.

TURKIYLAR

Qilichin tashladi beklar nihoyat,
bosildi tulporlar,
tig'lar suroni,
urhoga o'rgangan tillarda oyat,
turkiylar tanidi komil Xudoni.

Qilichlar zangladi...
falokat hushyor,
turkiylar quvvatin berdi yerlarga.
Hiylagar do'stlarday yaqinlashdi yov
komillik qidirgan jasur erlarga.

Ilvasin yigitlar,
bobur yigitlar,
sajdaga bosh qo'ydi yovga ters qarab,
g'ullarni kemirib yig'ladi itlar,
buyuk boshni kesdi qilich yaraqlab.

Turkda bosh qolmadi...
qolmadi dovlar,
xotin-xalaj qoldi motam ko'tarib,
"Bizga tik qarama", – buyurdi yovlar,
yovlarga ters qarab yashadi bari.

Talandi samoviy tulpor uyuri,
talandi zarlari,
zeb-u zabari,
"Ters qarab o'ling", – deb yovlar buyurdi,
yovlarga ters qarab jon berdi bari.

Lahadga kirdilar o'zlarin qarg'ab,
qolmadi arabiy,
turkiy xatlari.
"Tug'ingiz, – dedi yov, – teskari qarab",

yovlarga ters qarab tug'ildi bari.

Tug'ildi,
tug'ildi,
tug'ildi qullar,
qirqida qirqilgan – imdodga muhtoj,
yovlarga ters qarab itlarday hurar,
bir-biriga dushman,
bir-biridan koj.

Jo'mardlar qirilgan Turonzaminda
do'zaxiy tajriba pallasin ko'rdim:
eshshak suvrati bor qay bir qavmda,
qay birida to'ng'iz kallasin ko'rdim.

Bu holda buvaklar bo'g'ilib o'lar,
qul Bilol ezilib yig'lar falakda...
O'zlarin yondirar borliqdan to'ygan
Badaxshon la'liday asl malaklar.

Mo'minlar besh bora Allohni eslar
sajdaga bosh qo'yib jallod toshiga.
O'grilib sal ortga qarayin desa,
boshiga urarlar,
faqat boshiga.

Bormi er yigitlar,
bormi er qizlar,
bormi gul bag'ringda jo'mard nolalar,
bormi bul tufroqda o'zligin izlab,
osmon-u falakka yetgan bolalar.

Bor bo'lsa,
alarga yetkarib qo'ying,
bir boshga bir o'lim demagan ermas,
shahidlar o'lmaydi,
bir qarab tuying:

Yovga ters qaragan musulmon emas!
Yovga ters qaragan musulmon emas!
Yovga ters qaragan musulmon emas!
Yovga ters qaragan musulmon emas!
Yovga ters qaragan musulmon emas!

TÜRKLER

Kılıcı bıraktı beyler nihayet,

uysallaştı atlar,
hançerlerin sesi,
nara atmaya alışık dillerde ayet
Türkler tanıdı Yüce Tanrıyı.

Kılıçlar paslandı...
tehlike tetikte,
Türkler kuvvetini verdi toprağa.
Düzenbaz dost gibi yaklaştı düşman
erdemlik arayan cesur erlere

Pehlivan yiğitler,
aslan yiğitler...
başlarını secdeye koydu, düşmana ters dönüp
kemikleri kemirip inledi itler
yüce başı kesti kılıçlar...

Türk'te baş kalmadı...
kalmadı mertler,
kadınlar kaldı ancak ağıtlar yakan,
“Gözüme dik dik bakma!” diye emretti düşman
düşmana ters dönüp yaşadı herkes.

Talan ettiler Semavi atları,
talan ettiler altınları,
elinde ne varsa hepsini,
“Yüzüstü öl!” diye emretti düşman
düşmana ters dönüp can verdi herkes

Toprağa girdiler büyük utançla
kalmadı ne Arap
ne Türk yazısı
“Doğur!” dedi düşman tersine dönüp
düşmana ters dönüp doğurdu hepsi.

Doğdu,
doğdu,
doğdu köleler,
kırkında kıyılan, imdada muhtaç,
düşmana ters bakıp it gibi havlar,
birbirine düşman,
Birbirinden ödle.

Cömertler katledilmiş Turan yurdunda
cehennemin aksini gördüm bu yurttan:
eşek suretliydi bazı kavimler
bazıları ise domuz kafalı.

Bebekler ölüyor bu hali görüp,

köle Bilal ezgin ezgin ağlar felekde...
Kendini yakıyor dünyadan bezip
Bedehşan yakutu gibi asil melekler.

Müminler beş defa Allah'ı hatırlar
Secde için başını koyup cellat taşına.
Dönüp bakmak ister ardına ama,
başına vururlar
ancak başına...

Var mıdır er yiğitler,
var mı er kızlar,
var mıdır bağrında cömert naleler,
var mı bu toprakta kendini arayan,
başı dimdik mağrur çocuklar.

Varsa eğer,
onlara söyleyin,
bir başa bir ölüm demeyen namert,
şehitler ölmez,
onları dinle:

Düşmana ters dönen Müslüman değil!
Düşmana ters dönen Müslüman değil!
Düşmana ters dönen Müslüman değil!
Düşmana ters dönen Müslüman değil!
Düşmana ters dönen Müslüman değil!

NODIRAJON, SHOIRAJON

Nodirajon, Shoirajon,
tanam qimir etmaydi,
olis-olis vohalardan
tog'larimni chaqiring,
osmon to'la havolar
faqat menga yetmaydi.

Nodirajon, Shoirajon
tanam qimir etmaydi,
ko'zimda bir tomchi yosh,
soylar yuvsa ketmaydi.

Nodirajon, Shoirajon,
tanam qimir etmaydi,
peshonamning sho'ridan
bino bo'lgan bu daryo...
osmon to'la havolar

faqat menga yetmaydi.

Nodirajon, Shoirajon,
tanam qimir etmaydi,
boring, qorli tog'larga:
bir shoir yotibdi deng,
Xudoning hovlisida...
Osmon to'la havolar
faqat menga yetmaydi...

NADIRECİĞİM, ŞAİRECİĞİM

Nadireciğim, Şaireciğim,
tenim hareket etmiyor,
uzak uzak vadilerden
dağlarımı çağırın,
gökyüzü dolu hava
bir tek bana yetmiyor.

Nadireciğim, Şaireciğim
tenim hareket etmiyor,
gözümde bir damla yaş
dereler yıkasa gitmiyor.

Nadireciğim, Şaireciğim,
tenim hareket etmiyor,
talihsiz kaderimden
oluşmuştur bu derya...
gökyüzü dolu hava
bir tek bana yetmiyor.

Nadireciğim, Şaireciğim,
tenim hareket etmiyor,
çıkın karlı dağlara:
bir şair yatıyor deyin
Tanrının bahçesinde...
Gökyüzü dolu hava
Bir tek bana yetmiyor...

Ayt, ey, xasta bulbulim,
O'shga qachon yetamiz?
Yashil bog'lar sarg'ardi,
Mag'iz bo'ldi g'ujumlar.

Oh, voy, muncha yo'l og'ir,
Bulbulim...
Ulkan soat o'rtasida
Madorim yo'q yurmoqqa,
Qashqirlar davrasida
Sudralaman turmoqqa.
Shunda qolib ketsam gar
netamiz?
Abadiyat oralab
O'shga qachon yetamiz?
Qorli tog'lar bag'rida
Begim – O'shim ko'rindi,
Sulton – O'shim ko'rindi...

1996.

Söyle, ey hasta bülbülüm,
Oş'a ne zaman varırsız?
Yeşil bağlar sarardı,
Üzümler de kurudu.
Vah, bu yol nice zordur
Bülbülüm...
Büyük saat ortasında
Gücüm yok yürümeye,
Çakalların arasında
Çabalarım kalkmaya.
Buralarda kalırsam
Ne yaparsız?
Ebediyet arasında
Oş'a ne zaman varırsız?
Karlı dağlar bağrında
Canım Oş'um göründü,
Sultan Oş'um göründü...

(Aktaran: Marufjon Yuldashev)

HURŞİD DEVRAN (1952-)

Hurşid Devran 20 Ocak 1952 yılında Semerkant'ta doğdu. 1977 yılında Taşkent Üniversitesi Gazetecilik Bölümünü bitirdi. Şiir kitapları: “Sevgili Güneş” (1979), “Şehirdeki Elma Ağacı” (1979), “Geceki Bağlar” (1981), “Tomaris’in Gözleri” (1984), “Çocukluğun Sesi” (1986), “Kaknüs” (1987), “Deniz Yaprakları” (1988), “Kırk Âşık Defteri” (1989), “Bahardan Bir Gün Önce” (1997). Hikâye kitapları: “Semerkant Hayali” (1991), “Sahibkiran’ın Torunu” (1995), “Şehitler Şahı” (1998), “Bibi Hanım Kıssası” (2006) vd. Tiyatro eserleri: “Mirza Uluğ Bey” (1994), “Emir Timur” (1996), “Babür Şah” (1999). Çevirileri: Namık Kemal; Celalettin Harzem Şah (1997), “Deniz Yaprakları” (Japon edebiyatından seçmeler, 1988), “Kırk Âşık Defteri” (Türk Edebiyatından seçmeler, 1989).

Aldığı ödüller: Özbekistan Halk Şairi Unvanı (1999). Uluslararası Kâşgarlı Mahmud (1989), Uluslararası Altın Kalem Ödülü (2009), Azarbaycan Müşfik Ödülü (5.06.2013).

BOLALIK

Tunlari osmonga tikilar, ammo
Yulduzsizdir, oysizdir samo.
Bahorda koʻrmaydi atirgullarni,
Eshitmas sayragan mast bulbullarni
Derazani yuvgan yomgʻirni koʻrmas,
Holbuki soppa-sogʻ, koʻzlari koʻrmas.
Oyogʻi ostida qor gʻijirlamas,
Uyin ayvonida qush gʻujirlamas.
Na shivir, na pichir, na un, na titroq —
Uning yuragiga solar qalldiroq.
Koʻksini paypaslar faqat damba-dam
Qalbini bolalik tark etgan odam.

2007

ÇOCUKLUK

Geceleri gökyüzüne bakar, ama
Yıldızsızdır, aysızdır sema.
Baharda göremez gülleri,
Duyamaz öten mest bülbülleri
Penceresini yuyan yağmuru görmez,
Halbuki sapasağlam, gözleri görmez.
Ayağının altında kar gıcırdamaz,
Evin avlusunda kuş cıvıdamaz.
Ne fısıltı, ne vızıltı, ne ses, ne titreyiş
Eyler yüreğine bir dokunuş.
Kalbini yoklar yalnız zaman zaman
Kalbini çocukluğun terk ettiği insan.

DO‘STIM INDAMAYDI

Do‘stim indamaydi
Soatlab dardlarim aytaman unga
Tong ketar oqshom ketar
Oq qoraga qora oqqa aylanaverar
Kuzda bahor kelar
Do‘stim indamaydi
Kuzda chechaklarning yozda suvlarning
Qishda chuchmomalar ertagin aytdim
Do‘stim indamaydi
Bulutlar ortidan termilib aytdim
Za‘far xazonlarga ko‘mlib aytdim
Do‘stim indamaydi
Dardi ko‘p do‘stimning
Indamaydi

2012

DOSTUM KONUŞMAZ

Dostum konuşmaz
Saatlerce derdimi anlatacağım ona
Tan geçer akşam geçer
Ak karaya kara beyaza dönüşür
Güzde bahar gelir
Dostum konuşmaz.
Güzde çiçeklerin yazın suların
Kışın kardelenlerin masalını anlattım
Dostum konuşmaz.
Bulutların arkasından bakıp söyledim
Sararan yapraklara gömülüp söyledim
Dostum konuşmaz.
Derdi çoktu dostumun
Konuşmaz.

VOQIF SAMAD O‘G‘LI XOTIRASIGA

Allohim,
Gunohim ko‘p
Judayam ko‘p gunohim
Gunohimdan o‘t demayman
Qo‘rqqanim
Do‘zaxdagi o‘t demayman

So‘ramayman:
Ey mehribon
Sen ularni daf aylagin.
So‘ragayman:
Gunohimda
Boshqalarning aybi bo‘lsa
Sen ularni avf aylagin...

2015

VAKIF SAMEDOĞLU’NUN HATIRASINA

Allah’ım,
Günahım çok
Oldukça çok günahım
Günahımı bağışla demiyorum
Korktuğum
Cehennemdeki ateş demiyorum
İstemiyorum
Ey mihriban
Sen’in onları def eylemeni.
İstediğim;
Günahımda başkalarının ayıbı varsa
Sen onları affeyle...

QAYG‘UM MANIM

Qayg‘um manim,
bir umrlik jo‘ram manim
Yuragimning ich-ichida hujram manim
Oynasidan oyning nuri tushib turgan
Qafasdagi bulbuldayin uchib yurgan
Qayg‘um manim

Qayg‘um manim
Tug‘ilmishdan soyamdayin yonimdasan
Har dam manim jonimdasan qonimdasan
Yillar oylar kunlarimu onimdasan
Qayg‘um manim

Qayg‘um manim
Onam to‘kkan ko‘z yoshlarda ko‘rdim seni
Mozorining boshlarida ko‘rdim seni
Yuragimni tilib-tilib muz tig‘laring
Qo‘shilishib “Onam” deya sen yig‘lading
Qayg‘um manim

Qayg‘um manim
Unutayin desam kimni ismin aytding
Tark etayin deganimni olib qaytding
Yonimdasan izdihomu yolg‘iz paytim
Qayg‘um manim

Qayg‘um manim
Bolaligim tashlab ketdi sen ketmading
Ilk sevgi shodliklarim unutmading
Bamisoli kuzakdagi bargixazon
Bamisoli qorlardagi subhi azon
Qayg‘um manim

Qayg‘um manim
Musichaday derazamda qo‘nib turgan
Onamdayin hamma gapga ko‘nib turgan
Ayni sahar shamchiroqday so‘nib turgan
Yuraginga shabnamdayin inib kirgan
Qayg‘um manim.

Qayg‘um manim
Umrin bo‘yi xayr demay salom demay
Bo‘ldi etar endi bari tamom demay
To‘ylarimda biron marta non tuz yemay
Otamdayin qarab turgan bir so‘z demay
Qayg‘um manim

Qayg‘um manim
Qayg‘um manim
Yillar ketar oylar ketar qaramaysan
Belim bukik sochim oq sen qarimaysan
Kunlarimni sarmast etgan qari maysan
Qayg‘um manim

Qayg‘um manim
Qayg‘um manim
Bir kun kelar hayotimning guli so‘lar
Mozorimning dunyoday keng bag‘ri to‘lar
Yuragimdan unib chiqib chechak bo‘lar
Qayg‘um manim
Qayg‘um manim
Qayg‘um manim

HÜZNÜM BENİM

Hüznüm benim,

Bir ömürlük arkadaşım benim
Yüreğimin derininde hücrem benim
Camından ay ışığı vurup duran
Kafesteki bülbül gibi uçup duran
Hüznüm benim

Hüznüm benim
Doğuştan beri gölgem gibi yanımdasın
Her an benim canımdasın, kanımdasın
Yıllar, aylar, günlerim ve anımdasın
Hüznüm benim

Hüznüm benim
Anamın döktüğü gözyaşlarında gördüm seni
Mezarının başında gördüm seni
Yüreğimi parça parça ederken buz hançerlerin
Katıla katıla “Anam” diye sen ağladın
Hüznüm benim

Hüznüm benim
Unutmak istediğimin ismini söyledin
Terk etmek istediğimi geri getirdin
Yanımdasın kalabalıkta da yalnızlığım da
Hüznüm benim

Hüznüm benim
Çocukluğum çekip gitti sen gitmedin
İlk mutluluklarımı unutmadın
Tıpkı hazan yaprakları gibi
Tıpkı karlardaki sabah ezanı gibi
Hüznüm benim

Hüznüm benim
Kumru gibi pencereme konup duran
Anam gibi her söze razı olan
Tıpkı sabah mum ışığı gibi sönüp duran
Yüreğime şebnem gibi düşen
Hüznüm benim

Hüznüm benim
Bir ömür veda etmeden selam vermeden,
Yeter artık hepsi tamam demeden
Düğünlerimde ekmeğimi tuzumu yemeden
Babam gibi bakıp duran bir şey demeden
Hüznüm benim

Hüznüm benim
Hüznüm benim
Yıllar geçer aylar geçer bakmıyorsun

Belim bükük, saçım ak, sen yaşlanmıyorsun
Günlerimi sermest eden eski meysin
Hüznüm benim

Hüznüm benim
Hüznüm benim
Bir gün gelir hayatımın gülü solar
Mezarımın dünya gibi geniş bağı dolar
Yüreğimden çıkıp büyür, çiçek olur
Hüznüm benim
Hüznüm benim
Hüznüm benim

SAMARQAND

Bir shivir misoli Samarqand
Bismilloh kabi lojuvard
Yulduzlar ostida dunyoning
Eng go'zal ayoli misoli
Sog'inchim timsoli
Sochlari shamolda yoyilgan
Navbahor toshirgan Yoyiqday
Simobiy libosga o'rangan
Temur erkalashlariga o'rgangan
Ulug'bek qoniday sochilgan
Qizg'aldoqlarday ochilgan
Yulduzlar ostida dunyoning
Eng go'zal ayoli misoli
Dunyoning eng go'zal she'rini
Bolalik chog'imda quchoqlab
Onamday erkalab shivirlar
Samarqand Samarqand Samarqand
Bir shivir misoli mungli dard
Bismilloh misoli lojuvard

SEMERKANT

Bir fisilti misali Semerkant
Bismillah gibi lacivert
Yıldızlar altında dünyanın
En güzel kadını misali
Hasretim timsali
Saçları rüzgarda savrulan
İlkbaharın taşırdığı Yayık gibi
Gümüş renk elbiseye bürünen

Timur'un sevgisine alışan
Uluğbey kanı gibi saçılan
Gelincikler gibi açan
Yıldızlar altında dünyanın
En güzel kadını misali
Dünyanın en güzel şiirini
Çocukluk çağında kucaklayıp
Anam gibi severek fısıldar
Semerkant Semerkant Semerkant
Bir fısıltı misali hüznü dert
Bismillah misali lacivert

UNUTMA

Ketar chog'ingda
Dunyoga "Xayr!" deyishni unutma
"Rahmat!" deyishni unutma
"Xayr!" deyishni unutma
Bolalik kunlaringga
Muhabbat tunlariga
To'rt tomonga
Yaxshi-yomonga
Tuz bilan nonga
Moviy osmonga
Onang quchgan beshikka
Har bir ochiq eshikka
Olisdagi tog'larga
Yashil qirmiz za'far bog'larga
Yalpizlarga
Qaldirg'ochlarga
Chumolilarga
Atirgullarga
"Xayr!" deyishni unutma
"Rahmat!" deyishni unutma

UNUTMA

Gitme vaktinde
Dunyaya "Hoşça kal" demeyi unutma
"Teşekkürler" demeyi unutma
"Hoşça kal" demeyi unutma
Çocukluk günlerine
Sevgi dolu gecelerine
Dört tarafa
İyiye, kötüye

Tuz ile ekmeğe
Mavi gökyüzüne
Annenin sardığı kundağa
Her bir açık kapıya
Uzaktaki dağlara
Yeşil, kırmızı, sarı bağlara
Nane, reyhanlara
Kırlangıçlara
Karıncalara
Güllere
“Hoşça kal” demeyi unutma
“Teşekkürler” demeyi unutma

(Aktaran: Cansu Delibalta)

MUHAMMED YUSUF (1954-2001)

Muhammed Yusuf, 1954'te Andican'da doğdu. 1998 yılında Özbekistan Halk Şairi unvanını aldı. Rus Dili ve Edebiyatı Enstitüsünün Rus Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. Şiir kitapları: “Bülbüle Bir Sözüm Var” (1987), “İltica” (1988), “Yalancı Yar” (1993), “Değerlisin, Vatanım” (2004) vd.

ONA TURKISTON

Ko'klarga sig'may yayrab ruhi jon,
Ko'zlarga sevinch yoshlari to'ldi.
Ammo sen nechun mahzun, parishon,
Ona Turkiston, senga ne bo'ldi.

Kishanlar ketib, yetgach murodga,
Shahid o'g'lonlar keldimi yodga.
Kuykalak ko'ngil to'ldimi dodga,
Ona Turkiston, senga ne bo'ldi.

Erk yo'qlagan chog' ko'z yosh nimasi,
Ketdi boshingdan ajdar ko'lkasi.
Arslonlar tuqqan sherlar o'lkasi,
Ona Turkiston, senga ne bo'ldi.

Sen bir bo'stonki, gullari so'lmas,
Qiyomatda ham chirog'ing so'nmas.
Bolam deb qo'ysang sinamoqqa, bas,
Ona Turkiston, senga ne bo'ldi.

Chorlasang to'shing noringga to'lar,
Daryoday toshib, shamolday yelar.
Yo'qlardan yelib Cho'lponing kelar,
Ona Turkiston, senga ne bo'ldi.

Ey yori aziz, ey bag'ri quyosh,
Jigargo'shangman joningga jondosh.
Quvonganingdan qildingmi ko'z yosh,
Ona Turkiston, senga ne bo'ldi.

ANA TÜRKİSTAN

Göklere sığmıyor neşeli ruhu can,
Gözlere sevinç yaşları doldu.
Ama sen niçin mahzun, perişan,
Ana Türkistan, sana ne oldu?

Zincirlerden kurtulup erdin murada,
Şehit evlatların geldi mi akla?
Avare gönül doydu mu feryatla?
Ana Türkistan, sana ne oldu?

Hürriyet deminde gözyaşı da nesi?
Gitti başından ejder gölgesi.
Arslanlar doğuran kaplanlar ülkesi,
Ana Türkistan, sana ne oldu?

Sen bir bahçesin ki, çiçeklerin solmaz,
Kıyamette dahi ateşin sönmez.
Evladım deyip sınısan, tamam,
Ana Türkistan, sana ne oldu?

Çağırırsan yiğit mertlerin gelir,
Deniz gibi taşıp, rüzgâr gibi eser.
Sırlar ülkesinden Çolpan'ın gelir,
Ana Türkistan, sana ne oldu?

Ey aziz yar, ey bağı güneş,
Cancığërinim, canına yoldaş
Sevincinden mi döktün gözyaş
Ana Türkistan, sana ne oldu?

O'ZBEKNING AYOLLARI

Uxlamaydi tunlari,
Oy nurlari taralgan.
O'zbekning xotinlari
Farzand uchun yaralgan.

Yildan uzun kunlari,
Kim ko'nglini so'rolgan.
O'zbekning xotinlari
Mehnat uchun yaralgan.

Qirq yil qirg'in bo'lsa ham,
O'z ahdida turolgan.
O'zbekning xotinlari
Toqat uchun yaralgan.

Yot oldidan sal nari
Qachon kokil o'rolgan.
O'zbekning xotinlari,
Iffat uchun yaralgan...

O'zbekning ayollari,
O'zbekning xotinlari,
Suvdan halol,
Guldan pok,
Qo'llari oltinlari,
Qay tomonga bursa yuz,
Yo'llari oltinlari —
Izzat uchun yaralgan!

ÖZBEK KADINLARI

Uyumaz geceleri,
Ay ışıği saçılan.
Özbek kadınları
Evlat için yaratılan.

Yıldan uzun günleri,
Var mı hatırını soran?
Özbek kadınları
Çalışmak için yaratılan.

Kırk yıl kırgın olsa da,
Sözünde duran.
Özbek kadınları
Sabır için yaratılan.

Yabancınn önünde
Örmez saçını asla
Özbek kadınları
İffet için yaratılan...

Özbek kadınları,
Özbek hatunları,
Sudan helal,
Çiçekten temiz,
Elleri altınları,
Ne tarafa çevirse yüz
Yolları altınları
İzzet için yaratılan!

TOSHKENT

Ey quyoshga qarindosh shahar,
Tinglamassan balki arzimni.

Qirq yil qulluq qilsam ham agar,
Uzolmasman sendan qarzimni.

Tuni yorugʻ, tonglari iliq,
Shaharlarning sultoni sensan.
Yuzi qizil olmaday tiniq
Lobar qizlar makoni sensan.

Bisotimda topilmas zarim —
Yoshligimning hamrohi ham sen.
Xiyobonga tomgan yoshlarim —
Ilk sevgimning guvohi ham sen.

Ey koʻksimga oʻrnashib qolgan,
Mehri ulugʻ bormi senchalik.
Poyiga tiz choʻkkanim yolgʻon,
Sevmaganman yorni senchalik.

Qarzlarim koʻp moʻmin ahlingdan,
Ammo oʻylab goho bosar gʻam —
Bagʻring shunday kengki, bagʻringdan
Panoh topgay dordan qochgan ham...

Jonim sadqa yaxshilaringga,
Yomoningga yomonligim yoʻq.
Orzum yoʻldosh orzularingga,
Sensiz mening omonligim yoʻq.

Seni suygan sevgingga hamroh,
Koʻrolmagan senga zor boʻlsin.
Meni shoir qilgan qumsuvoq —
Bolaxonalaring bor boʻlsin!

TAŞKENT

Ey güneşe kardeş şehir,
Dinlemezsin belki derdimi
Kırk yıl kulluk etsem bile,
Ödeyemem sana borcumu.

Gecesi parlak, sabahları ılık,
Şehirlerin sultanı sensin.
Yüzü kızıl elmadan berrak,
Güzel kızlar yurdu sensin.

Beş kuruş parasız gezdiğim
Gençliğimin yoldaşı da sensin.

Bulvarlara damlayan göz yaşım
İlk aşkımın şahidi de sensin.

Ey yüreğime yerleşip kalan,
Sevgisi ulu var mı senin gibi.
Önünde diz çöktüğüm yalan
Sevmemişim yârî senin gibi.

Borçlarım çok ehl-i mümine,
Az düşündükçe bazen gam basar da,
Yüreğin o kadar geniş ki, yüreğinde
Sığınak bulur dar ağacından kaçan da...

Canım sadakadır iyilerine,
Kötülerine kötülüğüm yok,
Arzum yoldaş arzularına,
Sensiz benim esenliğim yok.

Seni seven sevgine yoldaş,
Çekemeyen sana hasret kalsın.
Beni şair eden toprak evlerin,
Eyvanların daim var olsun!

MEN DARDIMNI KIMGA AYTAMAN

Samarqandga borsam men agar,
Ulug'bekni ko'rib qaytaman.
U qon yig'lab turar har safar:
Men dardimni kimga aytaman?

Bag'rimda bo'y yetgan bo'z bolam,
Mergan bolam, lochin ko'z bolam,
Bo'g'zinga tig' urgan o'z bolam...
Men dardimni kimga aytaman?

Sezmay qoldim. O'shanda chog'im,
Yulduzlarda ekan nigohim.
Bilmadim ne edi gunohim...
Men dardimni kimga aytaman?

Qancha g'amga botmagan edim,
Qancha og'u yutmagan edim...
O'z bolamdan kutmagan edim...
Men dardimni kimga aytaman?

Tanim muzlab, goh tosh qotaman,
Men shoh emas, axir, otaman.

Go‘rimda ham o‘ylab yotaman,
Men dardimni kimga aytaman?

Samarqandga borsam men agar,
Ulug‘bekni ko‘rmay kelmayman.
U menga qon yig‘lar har safar,
Men dardimni kimga aytaman?

DERDİMİ KİME SÖYLEYİYİM

Semerkant’a gidersem eğer,
Uluğbey’i görüp dönerim.
O, kan ağlar durur her sefer:
Ben derdimi kime söyleyeyim?

Bağrımda büyüyen boz balam,
Nişancı balam, kartal göz balam,
Boğazıma tıg saplayan öz balam...
Ben derdimi kime söyleyeyim?

Sezemedim, o zaman, o anda
Yıldızlarda idi hayalim.
Bilemedim ne idi günahım...
Ben derdimi kime söyleyeyim?

Onca derde batmamış idim,
Onca acı yutmamış idim...
Öz oğlumdan beklememiş idim...
Ben derdimi kime söyleyeyim?

Tenim donup bazen taş gibi olurum,
Ben şah değil, evvela atayım.
Mezarda da rahat yatamam,
Ben derdimi kime söyleyeyim?

Semerkant’a gidersem eğer,
Uluğbey’i görmeden gelmem.
O bana kan ağlar her sefer,
Ben derdimi kime söyleyeyim?

FIG‘ON

Qaylardasan o‘zing, qanisan elim,
Sen kimning bir parcha jonisan elim?
Bobolaring kimdir, momolaring kim,

Sen qachon o'zingni taniysan, elim?..

Osmon to'la yulduz armonlaringmi,
Sening bor bisoting dostonlaringmi?
Alpomish atalmish botiring qani,
Ulug'beging qani, Boburing qani?

Qani buyuk Ahmad Yassaviylaring,
Rumiylardan qolgan masnaviylaring?
Ular kechirgaymi gunohlaringni,
Unutmagil ulug' Sinolaringni...

Kulib kun chiqadur, yig'lab kun botar,
Navoiy Hirotda beega yotar.
Yuzlarin yoritar tunda oy balqib,
Mashrab Balx dorida turibdi qalqib.

Kim edingu endi kim bo'lding bu dam,
Seni taniyolmay ajdoding mulzam,
Sen na yig'lagaysan, sen na kulgaysan,
Farzandlaring qabri qayda bilmaysan

Qaylardasan o'zing, qanisan elim,
Sen qachon o'zingni taniysan, elim?..
Cho'g' ostida qolgan kuldayginasan,
Oting boru o'zing yo'qdayginasan!

FİGAN

Nerelerdesin, neredesin halkım?
Sen kimin canından bir parçasın halkım?
Ataların kimdir, anaların kim,
Ne zaman kendini tanıyacaksın, halkım?

Gökyüzü dolu yıldız arzuların mı?
Senin bütün mirasın destanların mı?
Alpamış adlı kahramanın hani?
Uluğbey'in hani, Babür'ün hani?

Hani büyük Ahmed Yesevilerin,
Rumîlerden kalan mesnevilerin?
Onlar affeder mi günahlarını,
Unutma sen asla ulu Sinalarını...

Gün gülerek doğar, ağlayarak batar,
Nevayi Herat'ta sahipsiz yatar.
Yüzlerini aydınlatır gece ay çıkıp,

Meşrep, Belh'in darağacında durur kalkıp .

Kim idin ki şimdi kim oldun,
Seni tanıyamaz ecdadın suskun,
Sen ne ağlayasın, sen ne gülesin,
Evlatların kabri nerde bilmezsin.

Nerelerdesin, nerdesin halkım,
Ne zaman kendini tanıyacaksın, halkım?
Ateş altında kalan kül gibisin,
Adın var ama kendin yok gibisin

(Aktaran: Cansu Delibalta)

AZAM ÖKTEM (1960-2002)

Azam Öktem (Hudayberdiyev) 4 Ekim 1960 yılında Özbekistan'ın Fergana vilayetine bağlı Buveyda ilçesinde dünyaya geldi. 1985 yılında Özbekistan Milli Üniversitesinin Gazetecilik Bölümünü tamamladı. Şairin ilk şiir kitabı *Sonbaharda Gülen Çiçekler* adıyla 1989 yılında basıldı. Azam Öktem'in, "Uğurlama" (1990), "Ziyaret" (1992), "Tereddüt" (1993), "İki Dünya Saadeti" (1998), "Kırkıncı Bahar" (2000) adı altında yayımlanan şiir kitapları yanında "Çocuk Dünyaya Bedel" (1988), "Haber" (1995) gibi düzyazılardan oluşan kitapları da yayımlandı. Şair, Rabindranath Tagor ve Nikolay Rubsov'un birçok şiirini Özbekçeye aktardı.

2002 yılında Taşkent'te vefat etti.

ARMON

Kitob o'qisa-da,
Kino ko'rsa-da,
"Chiroyli" so'zlashni bilmadi enam.
Gap ochilsa —
Urush va ukasidan,
Bir, ikki oygacha kulmadi enam.
So'rabman:
"Amakim jo'nagan payti
Qandoq qasam ichgan,
Qandoq so'z aytgan?"

— Hech narsa demagan.
Faqat fashistni —
Bir yomon so'kkanu...
Qizarib ketgan.
Jim qolaveribman qarab ortidan,
Diydoriga to'ysam bo'lar ekan-ku?
Ilk bora uyatli so'kinganidan —
Yuzimga boqolmay ketgan edi u...

UKTE

Kitap okusa da,
Film izlese de,
Kibar konuşmayı bilmedi ninem.
Laf açıldığında
Savaştan ve erkek kardeşinden
Bir iki ay kadar gülmedi ninem.
Sormuştum:
"Amcam savaşa giderken
Nasıl yemin etmişti,
Size ne demişti?"

– Hiçbir şey dememişti
Ancak faşiste
Çok fena küfretmişti...
Kıpkırmızı oluvermişti.
Sessizce kalakaldım ardından,
Bağrıma basamadan gitmişti, ah!..
İlk defa küfrettiğinden,
Yüzüme bakamadan gitmişti, ah!..

QANOAT

Asl aybim -
Tekis yo'lda qoqinmoqdir.
Asl baxtim -
O'zing ko'rmay sog'inmoqdir.
Yeru ko'kdan mudom izlab
Xato qildim.
Seni topmoq yo'li
Doim topinmoqdir.

KANAAT

Suçum o ki,
Düz yolda da takılmaktır.
Bahtım o ki,
Görmeden de hasret kalmaktır.
Yer ve gökte seni aramak
Yanılmaktır.
Seni bulmanın yolu
Daima tapınmaktır.

IBODAT

Tog'lar some' bo'lib o'tirishar jim,
Takbir aytgan chog'i guldurab samo.
U yanglig' munojot qila olur kim,
Yomg'ir — bu — pichirlab qilingan duo.
Yel yig'lar yer tirnab, tuproq seskanar,
Maysalar qaltirab qilurlar sajda.
Duolar ijobat bo'lgan sanalar,
Kun nurlari bundan keltirar mujda.

İBADET

Dağlar oturmuş dinler sessizce,
Tekbir getirince gürler sema.
Onun gibi kim münacat edebilir sizce,
Yağmurdur o, fısıltıyla edilen dua.
Rüzgâr ağlar toprakları savurup
Bitkiler titreyerek ederler secde
Duaların kabul olduğu anlar
Güneş nuruyla getirir müjde.

(Aktaran: Marufjon Yuldashev)

BAHRAM ROZIMUHAMMED (1961)

Bahram Rozimuhammed 1961 yılında Özbekistan'ın Harezmi vilayetine bağlı Şavat ilçesinde dünyaya geldi. Üniversite eğitimini Taşkent Devlet Üniversitesinin Gazetecilik Fakültesinde tamamladı (1984). Şairin ilk şiir kitabı "Sessiz Adım" adıyla 1987 yılında yayımlandı. Ardından "Kavağa Yakın Yıldız" (1989), "İki Nur" (1994), "Devsemen" (1995), "Usulca Çiçek Açan Ağaç" (1997), "Gündüzün Sınırları" (1999), "Gölgelerin Sohbeti" (2006) gibi şiir kitapları yayımlandı. Bahram Rozimuhammed şairlikle birlikte çevirmen olarak da bilinmektedir. O çağdaş Alman şairlerinin şiirlerinden Özbekçeye çeviriler yaptı. Edebi yazılarından oluşan "Çolpan Tan Yıldızı Demek" adlı kitabı da bulunmaktadır.

INSONNING SARGUZASHTLARI

men g'aroyib mevaman
yolg'izlik daraxtidan uzilgan meva
yo'q men yerga tushmadim
yer ko'tarilib keldi men tomon
va bandimdan uzildim qo'ydim
bir sap-sariq maymun
oq farishta bilan suhbatlashayotgan edi
farishta ko'rsatkich barmog'i ila
ishora qilardi osmonga
qiqirlab kulardi maymun
farishta takror va takror
osmonga cho'zardi ko'rsatkich barmog'in
qornini ushlab xoxolardi maymun
farishta uchinchi marotaba jiddiy
so'z qotdi maymunga
maymun sarosimada
menga qaradi
va o'sha lahzada
yolg'izlik daraxtidan uzildim birdan
suhbat shabadasi chirt uzdi meni
g'aroyib mevaman
yolg'izlik daraxtining mevasi

İNSANIN MACERALARI

ben garip bir meyveyim
yalnızlık ağacından koparılmış meyve
hayır, ben yere düşmedim
yer yükseldi bana doğru
ve dalımdan koptum da kaldım
sapsarı bir maymun
ak meleklerle konuşuyordu

melek işaret parmağıyla
gökyüzünü gösteriyordu
katıla katıla gülerdi maymun
melekse tekrar ve tekrar
gökleri gösterirdi işaret parmağıla
karnını tutarak gülerdi maymun
melek üçüncü defa ciddi şekilde
söz attı maymuna
maymun sersemleşti
baktı bana
ve tam o anda
yalnızlık ağacından koptum birden
sohbet esintisi çıt diye kopardı beni
bir garip meyveyim
yalnızlık ağacının meyvesi

TUT

Kovagiga chumchuq uya solgan ey qishlog'imizdagi tut seni sog'indim
xon qizi gavhar munchoqdek shippa yopishgan yantoq qo'rgim keladi
seni
men yer hidini sog'indim loy o'yinchoqlarimiz to'rpoq emish hanuz
bo'jilari ila qo'rqitgan dala tuzlarimiz qani
uyalibdimi mendan kichraymish kulba
nos rangidagi qovoqlar tovlanmish
suvlar oqayotganmish
bir yig'i kabi
semiz o't do'mboq qiz kabi erkanib yotmish
mol tezagi turtib uyg'otdi allanimalarni
balki ishonmassan ter hidi esimdadir
ishqdan menga saboq bergan qizaloq
unutarmidim men qatiq isini
odam tilida gapirsang bo'lmaydimi axir
dermish olifta bitiklarini o'qigan chol
tut esa tushimda balki o'ngimda momomning beparvoligi ila
chumchuqlarini chirqiratib men tarafga kelayotganmish
jodugar kovushi yanglig' tomirlarini birma-bir bosib
OVOZ Shamol Shamol bolang quduqqa yiqildi
ketiga tezak tiqildi
tez kel olib momoqaldirrog'ingni

2012

DUT AĞACI

Oyuğuna serçe yuva yapmış ey köyümdeki dut ağacı, seni özledim

uğur böceği cevher boncuk gibi yakışan diken göresim geldi seni
ben bu toprak kokusunu özledim çamurdan oyuncaklarımız toprak
imiş
henüz
öçüleri ile korkutan tarlalarımız hani
utanmış mıdır benden küçülmüş kulübe
tütün renkli kabaklar parlamış
sular akıyormuş
ağıt gibi
semizotu tombiş kızlar gibi serilivermiş
inek tezekleri dürterek uyandırır bir şeyleri
belki inanmazsın ter kokusunu unutmadım
aşkı bana anlatan kız
unutur muyum ben yoğurt kokusunu
insan gibi konuşsan olmaz mı hani
dermiş yosmanın notlarını okuyan ihtiyar
dut ağacı ise rüyamda belki de geçekte ninemin pervasızlığıyla
serçelerini cıyaktatarak bana doğru geliveriyormuş
cadıların pabuçları gibi damarlarına bir bir basarak
SES Rüzgar Rüzgar yavrun kuyuya düştü
sırtına tezek saplandı
hemen gel getir gökgürültüsünü.

QUM MUSHUGI HAQIDA ERTAK

Qum mushugi moviy osmon ila tanho qoldi
qaradi ko'kka ayni bir jiddiylik og'ushida
agarda u ming yil avval bunda tug'ilganida bormi
ummon ostida dimiqib jon taslim qilgan bo'lardi
agarda u milyon yil avval tug'ilganida
dinozavr urhosidan
qo'rqardi
qattiq
saksovul gullari ila xayolini bezagan maxluq
yulduzlarga boqib kumush yo'lakni pastga tushirdi
uchdi bulutlar osha g'uj-g'uj nurlar osha oyning qaro dog'lari osha
bir shuvullash bir shovullash sezimlarini yuragidan junlariga o'tirarak
samo tuynuklarida yovvoyilik qadar yotlikni ko'rdi hurkdi kirmadi
nurlar-da shafaqlar-da sovuqlar-da unga qarshi yo'nalmakda edilar
bahaybat toshga boshini urdi porloq kengliklarni ko'rdi
unda o't-chechaklar shabnam zabonida chuldiramoqda edilar
bir yaproq ikkinchi yaproqqa der emishki
menda yaratilmagan maxluqlarning ro'yxatlari bor
o'qi
ikkinchi yaproq o'zida havorang kirpini aks ettirayotgan edi
daryoning urug'ini muztog' urug'ini jar urug'ini
saragini sarakka

puchagini puchakka
ajratmoqda edilar
ovoz rang bilan o‘rin almashayotgan edi
ilon darvesh hirqasini kiyib ko‘rmoqchi bo‘layotgandi
panjaraga o‘xshash ashyolardan yasalgan uchoq guvillab uchmoqda edi
mis choynak piqillab qaynayotib qorni shishgan jonvordek yiqildi qoldi
u shunday o‘yladiki iniga kirganida tashqarida qolgan Jimlik
nayranglarini tushida ko‘rmoqdadir balki
xayriyat Yer tovushini eshitdi
Ona qum mushugi miyovlayotgan kabi tovushni

2012

KÜL KEDİSİ HAKKINDA MASAL

Kül kedisi mavi gökyüzü ile yalnız kaldı
baktı gökyüzüne tam bir ciddiyetle
eğer o bin yıl önce doğsaydı var ya
ihtimal
umman altında boğularak öldürdü
eğer o milyon yıl evvel doğsaydı
dinazorlar bağirtısından
korkardı
baya
saksavul çiçekleriyle hayalini süsleyen mahluk
yıldızlara bakarak gümüş patikayı aşağıya indirdi
uçtu bulutlar üstünde ışıklar üstünde Ay’ın kara lekeleri üstünde
rüzgarın seslerini kalbinin derinliklerine oturtarak
gökyüzü penceresinde yabanilik kadar yabancılığı gördü ürktü girmedi
ışıklar da şafaklar da soğuklar da ona karşı yönelmekteydi
kocaman bir taş başını vurdu parlak parlak alanları gördü
orada otlar çiçekler şebnem dilinde şakımakta idiler
bir yaprak başka bir yaprağa dermiş ki
bende daha henüz yaralmamış mahlukların listesi var
oku
ikinci yaprak kendisinde mavi renkli kirpiyi yansıtıyordu
nehir tohumunu buzdağı ve dere tohumunu
iyisini iyiye
kötüsünü kötüye
ayırırken idiler
ses reng ile yer değiştiriyordu
yılan derviş hırkasını giyinip bir denemek istiyordu
cama benzer eşyalardan yapılan uçak gürüldeyerek uçuyordu
bakır çaydanlık fokurdayarak kaynarken karnı şişmiş canlı gibi yere
yıkıldı
o öyle düşündü ki yuvasına girdiğinde dışarıda kalan Sessizlik
hilelerini rüyasında görüyordur belki
şükür Yer sesi duydu

Ana kül kedisinin miyavlaması gibi sesi

(Aktaran: *Marufjon Yuldashev*)

FAHRIYAR (1963-)

Fahriyar (Fahridin Nizamov) 1963 yılında Özbekistan'ın Nevai vilayeti, Hatırcı ilçesine bağlı Sengicuman köyünde doğdu. Şairin ilk kitabı “Derdin Şekli” 1987 yılında yayımlandı. “Ayalgu” adlı şiir kitabı 2000’de, “Geometrik Bahar” adlı kitabı ise 2004’te yayımlandı. Edebi ve fikri makalelerinden oluşan “Yenilenme Gelenegi” adlı kitabı 1988 yılında neşredildi. Fahriyar, Pablo Neruda, Maris Çaklays gibi şairlerin şiirlerini ve T. Uinter’in “21. Yüzyılda İslam: Postmodern Dünyada Kibleyi Bulma” (2001) adlı kitabını Özbekçeye çevirdi. Şairin birçok şiiri Rusça ve diğer dillere çevrildi. Türkiye Türkçesine aktardığımız şiirler şairin “Ayalgu” adlı kitabından alınmıştır.

HAYOT

Hayot, sen sharobsan, maysan bir suzim,
Yigirma to‘rt yilki to‘ymadim, ayo.
Yurar may ichinda g‘ussalar yuzib,
Soqiyo, aysh qayon, uqubat qayon?

Goho to‘yib ketar sevgimdan ayol,
Ko‘z yoshlar to‘ydirar – ichgum bir o‘zim.
Men sendan, baribir, to‘ymasman, hayot,
Ko‘zing och, ko‘zim och. Ochko‘zim – ko‘zim

Taxir bir sharobsan, o shirin hayot,
Sabrim kosasiga seni quyarman,
Icharman ko‘z yoshni ichganim kabi,

Toting unutmagay yodim umrbod,
Seni quyar jomim, nimkosam – sabr.
Men unga ayolning ismin o‘yarman.

HAYAT

Hayat, sen şarapsın, meysin bir yudum,
Yirmi dört senedir doyamadım, oy...
Mey içinde yüzer durur üzüntü,
Saki, işret nere, ukubet nere?

Bazen bıkmış olur sevgimden aşkım,
Göz yaşım bezdirir, içirim yalnız.
Ben senden usanmam, sıkılmam, yaşam
Gözünü aç, gözümü aç, Açgözlüm, gözüm.

Ekşi bir şarapsın, ey tatlı hayat,
Sabrım kasesine seni dökerim,
İçirim gözyaşımı içtiğim gibi,

Unutmaz hafızam tadını asla,
Seni saklar kasem, kadehim sabır.
Süslerim ben onu kadın ismiyle.

AKSILFALSAFA

Makon yo‘q,
Zamon bor.

Bordir zamonda
Ijaraga turgan moddiyun avlod.

Zamonga boqmagan avlod o‘zidan
Xudo tortib olgan makonni
Qaytarib berishni so‘rar dahodan.

Biroq daho tangri emasdir,
Uning qo‘lida
Faqat g‘oya bor.
Tirikchilik qilib bo‘lmas g‘oyada

U makon emas,
Zamon ham emasdir boqqaning bilan.

AKSILFELSEFE

Mekân yok, Zaman var.
Vardır zaman içinde
Kirada oturan özdekçi evlat.

Zamana bakmayan evlat elinden
Tanrı geri almış mekânı
Tekrar vermesini ister dehadan.

Ama deha Tanrı değildir,
Onun elinde
Ancak erek vardır.
Yaşam sürdürülmez yalnız erekle.

O mekân değil,
Zaman da değildir, bakma boşuna...

AKSİLEKOLOGIYA

Payhon qilar odamni ekin,
Tashbih nadur, dalalarning o'zi biy.
Cho'llar uni quvlab boradi,
Yo rabbiy.

Odam ketib borar,
Xudolarga yetmaydi
dodi.
“Qizil kitob”ga uni
Yozmoqqa esa
Yo'q ekinning savodi...

AKSİLEKOLOJİ

Harcar, ezer insani ekin,
Teşbih niçin, tarlalar bom boş
Çöller onu kovalar durur
Aman Tanrım...

İnsanlar gidiyor,
Tanrı duymaz
çığlıklarını.
“Kırmızı Kitap”a yazamaz
çünkü bilmez ekin
yazmayı...

Odam taroshlamoq bo'lsangiz toshdan,
Toshni silang,
Imkon qadar ko'rgazing mehr.

Toshlar faqat shafqat oldida
Himoyasizdir.

Toshga gullar tuting,
Nimpushti gullar -
Shafqat rangidagi gullarni tuting.

Tosh, albatta, cho'zar qo'lini,
Gulingizni olar,

Qo'lingizni o'par
Yig'lab yuboradi, ishoning, shu tosh.

İnsan yapmak isterseniz taştan
Taşı okşayın,
Şefkat gösterin olduğu kadar.

Taşlar ancak şefkat karşısında
Savunmasızdırlar.

Taşa çiçekler sunun,
Ak ve pembe çiçekler
Şefkat renkli olsun çiçekler.

Taş mutlaka uzatır elini
Alır çiçeğinizi
Öper ellerinizi
Hatta ağlar, inanın, o taş

SANGIJUMONDA YOZ MANZARALARI

Saraton
Darmonday qurigan suvlar.
Buloqning ko'zlari o'yiқ.

Suvsoq soylar ilon kabi bilanglab
Ketib borar
Suvloq yerlarga.

Bunda chanqamas quduqlar faqat.

Yozning chanqog'in ko'rib
Xijolatdan yerga kirib ketgan quduqlar.

SENGİCUMAN'DA YAZ MEVSİMİ

Yaz
Derman gibi kurumuş sular.
Pınarların gözleri oyuk

Susuz dereler yılanlar gibi

kıvrım kıvrım ilerler
sulu yerlere...

Burada susamaz kuyular ancak,

Yazın susuzluğunu gördüğü için
Utancından yere batmış kuyular

Seni sendan izladım,
Yo'qsan.
Egalari ko'chib ketgan uy kabi
Bo'm-bo'sh turibsan.

Faqat tashlandiq uyda
Esdan chiqib qolgan mushuk misoli
Ko'ksingni ichidan
Tirnar bir nima...

Seni sende aradım,
Yoksun.
Sahibi göçüp gitmiş ev gibi
Bom boşsun.

Ancak terkedilmiş evde
Unutulmuş kedi misali
Tirmalar gönlünü
Bir şey durmadan

NAHOTKI

Nahotki,
paykalni
Ummondan bo'lak
Mengzaydigan hech nimarsa yo'q?

Nahotki,
Shu oppoq mavjlar ostida
Yotar cho'kib ketgan ko'hna tamaddun?

Nahotki,
Turkiston
Atlantida soʻzining
Tarjimasidir?

Nahotki...

ACABA

Acaba,
tarlayı
ummandan başka
benzetecek bir şey mi yok?

Acaba,
şu beyaz dalgaların altında
çökük uygarlıklar mı var?

Acaba,
Türkistan
Atlantis sözcüğünün
Tercümesi midir yoksa?

Acaba...

XAVOTIR

Vaqt sahrosi
Ketib borayotgan togʻlar karvoni.

Burnidan ip oʻtkazilgan
togʻlar karvoni.
Ortga oʻgrilib qarolmaydigan
togʻlar karvoni.

Darvoqe, yuk:
toshlarni kelajakka
tashib ketmoqda togʻlar.

TEDİRGİNLİK

Zaman sahrası.
Gitmektedir dağlar kervanı.

Burnundan ip geçirilmiş
dağlar kervanı.
Geriye bakmaktan mahrum
dağlar kervanı.

Üstelik, yük:
taşları geleceğe
taşımaktadır dağlar.

Yurak uzlatnishin Yassaviy kabi
Yolg'onchi dunyoni kechirib yashar.

Yurak-
Usmon Nosirga
 hayotligida
Berilgan yakka-yu yolg'iz mukofot.

Yurak qushdir.
Qafas bilan birga tug'ilgan
qush.

Patlarini qonga botirib
She'rlar yozar OZODLIK haqida

Yürek inzivada, Yesevi gibi
yalancı dünyayı affedip yaşar.

Yürek,
Osman Nasır'a
 hayattayken
verilen yegane mükafat.

Yürek kuştur.
Kafesiyle birlikte doğmuş
kuş.

Tüylerini kana batırarak
Özgürlük hakkında şiirler yazar.

Baxtiyor bo'lishim mumkin emish,
Shunday yozilganmish peshonamga
Lekin men
o'qiyolmadim
o'sha yozuvni.

Ko'zguga qaradim.
Peshonamga yozilganlari
Teskari ko'rinar edi ko'zgudan.

Mutlu olabilirmişim,
Şöyle yazılıymış alnıma.
Oysaki ben
okuyamadım
işte o yazıyı.

Aynaya baktım.
Alnıma yazılanlar
Ters göründü hep aynada.

OY HAQIDA RIVOYAT

Bir vaqtlar u qush edi -
humo.
Boshlar ham bor edi u qo'nadigan,
Bo'yin ham bor edi – qilg'ulik tumor.

Bir kun uni tutib oldilar,
boshchasini uzmadilar, yo'q,
kesmadilar u qo'ngan boshni,
xonumonin buzmadilar, yo'q.

Solmadilar, hatto, qafasga,
undan tuxum so'ramadilar.
Tortmadilar go'shtini so'yib
sulton uchun tamaddiga.

Uni tutib oyoqlaridan
patlarini charxga tutdilar.

Qushning tanasidan tirqirab
qonlar oqishini kutdilar.

Qon oqmadi. Po'lat patlarni
charx kukunday to'kib tashladi.
Charxlangan humo
Oyboltaday yaraqlay boshladi...

AY HAKKINDA RİVAYET

Bir zamanlar o bir kuşmuş -
Hüma kuşu.
Başlar da varmış onun konabileceği,
boyunlar da varmış muska takacak.

Günün birinde onu yakalamışlar,
Başını koparmamışlar, hayır,
kesmemişler onun konduğu başı,
evini barkını da dağıtmamışlar, hayır.

Koymamışlar onu kafese, hatta
Yumurta yapmasını beklememişler.
Etini de pişirip getirmemişler
Sultan sofrasına.

Onu ayaklarından tutarak
tüylerini çarka tutmuşlar.
Kuşun gövdesinden fişkırlarak
kan akacak diye ummuşlar.

Kan akmamış. Çelik tüyleri
Çark, toz gibi ufalayivermiş..
Bilelenmiş hüma kuşu, artık
Ay balta misali parlayivermiş...

XX ASR ODAMI

(A.Voznesenskiyga nazira)

To'xtadim.
Ko'lanka yo'limni to'sar,
Nahotki, bu o'zimning soyam?
U lahzama-lahza o'sar,
Dam-badam kattarar

tun kabi g'oyat...
Old -zimiston. Yurib bo'lmas.
Hayrona turdim,
Ortga qarab (muzday ter bosdi tanimni),
Quvib kelayotgan yurakni ko'rdim,
Yurak o'zumniki edi.
Tanidim...

XX. YÜZYIL İNSANI

(A.Voznesenskiyga nazira)

Durdum.
Gölge yolumu kesti.
Acaba, bu gölge benim mi yoksa?
Anbean yükselir,
Git gide büyür
gece kadar uzar...
Önüm zifiri karanlık. Yürünmez.
şaşkına döndüm,
Geri bakınca (buz gibi ter bastı tenimi)
Kovalayan yüreği gördüm,
Yürek benimkiydi
Tanıdım....

(Aktaran: Marufjon Yuldashev)

İKBAL MİRZA (1967-)

İkbal Mirza, 1 Mayıs 1967'de Fergana'da doğdu. 2005 yılında Özbekistan Halk Şairi unvanını aldı. Şiir kitapları: “Yüreğin Şekli” (1993), “Gönül” (1993), “Seni Özliyorum” (1994), “Beni Hatırlıyor musun?” (2000), “Koşuklarım” (2004), “Seni Bugün Görmezsem Olmaz” (2005), “Eğer Cennet Gökte Olsa...” (2010), “Vatan Hakkında Koşuk” (2014) vd.

YURT QO‘SHIG‘I

Bobomning bayti bor yaproqlaringda,
Momomning tafti bor chorbog‘laringda.
Onamni eslatar rayhoning, yurtim,
Dadamning hidi bor tuproqlaringda.

So‘lim Xonoboddan Kiyiksoygacha,
Qutlug‘ ostonadan suyuq oygacha,
Chiroqlar yulduzdek porlar har kecha,
Mudom o‘t gurlasin o‘choqlaringda!

Tog‘laring bag‘rida limmo-lim tilsim,
Ming yilkim, mo‘ysafid Shohimardon jim.
Sangardak qo‘shig‘in sharhlay olar kim?!
Tillo qumlar o‘ynar buloqlaringda!

Mavlono Lutfiylar ulfatdir menga,
She‘r lutfi eng totli suhbatdir menga.
Ulug‘lar ismi ham quvvatdir menga,
Tug‘yonim – o‘ynoqi toychoqlaringda.

Bir kuychi o‘g‘lingman, bayotim o‘zing,
Tilimning ostida novvotim o‘zing,
Bag‘rim, jonim o‘zing, hayotim o‘zing,
Dil torim qalampirmunchoqlaringda.

Qizg‘aldoqzoringda ko‘milib yotdim,
Billur shabnamlarda cho‘milib yotdim,
Dunyoni unutdim, o‘zni yo‘qotdim,
Men ham vatan bo‘ldim quchoqlaringda!

VATAN TÜRKÜSÜ

Atamın beyiti var yapraklarında,
Ninemin sıcaklığı var bahçelerinde.
Anamı hatırlatır reyhanın, yurdum,
Babamın kokusu var topraklarında.

Güzel Hanabad'dan Kiyiksay'a kadar
Kutlu eşikten sevgili aya kadar,
Lambalar yıldız gibi parlar her gece
Daima gürllesin ateş ocaklarında!

Dağların bağrında dopdolu tılsım
Bin yıldır yaşlı Şahimerdan sessiz
Sengerdek'in türküsünü kim açıklayabilir?!
Altın kumlar oynar pınarlarında!

Mevlana Lütfiler arkadaşdır bana,
Şiir lütfu en tatlı sohbettir bana.
Uluların ismi de kuvvettir bana,
Çocukluğumu görürüm taylarında.

Bir ozan oğlunum, bayatım sensin,
Dilimin altında şekerim sensin,
Bağrım, canım kendin, hayatım sensin,
Kalbimin tarı karanfil çiçeklerinde.

Lale bahçelerinde uzanıp yattım,
Billur şebnemlerde yıkanıp yattım,
Dünyayı unuttum, kendimi kaybettim,
Ben de vatan oldum kucaklarında!

NAVRO'Z QO'SHIG'I

Bahorni bilmagan ellarni ko'rdim,
Bir chechak kulmagan yerlarni ko'rdim.
O'zingni sog'inib keladi navro'z,
Kaftingga ko'z suray, dehqonim, yurtim,
O'zingdan o'rgulay, bog'bonim, yurtim.

Chuchmoma chayqalib, chalar qo'ng'iroq,
Hayot hidin sochar uyg'ongan tuproq,
Ildiz suvratini chizadi chaqmoq,
Kaftingga ko'z suray, dehqonim, yurtim,
O'zingdan o'rgulay, bog'bonim, yurtim.

Mehmonni chorlaydi sumalaklaring,
Qizlaring bog'laydi jamalaklaring.
Saodatga ko'prik kamalaklaring,
Kaftingga ko'z suray, dehqonim, yurtim,
O'zingdan o'rgulay, bog'bonim, yurtim.

Ey, kafti qadog'u ko'ngli yumshoq el,

Quyoshda qoraygan, yuragi oq el,
Duoga qo'l ochgan, tilagi oq el,
Kaftingga ko'z suray, dehqonim, yurtim,
O'zingdan o'rgulay, bog'bonim, yurtim.

Muqaddas yering bor, qutlug' osmon bor,
Suyangan tog'ing bor, dilda iymon bor.
Ulug' bog'istonga buyuk bog'bon bor,
Kaftingga ko'z suray, dehqonim, yurtim,
O'zingdan o'rgulay, bog'bonim, yurtim.

NEVRUZ KOŞUĞU

Baharı bilmeyen halklar gördüm,
Bir çiçek açmayan yerler gördüm.
Seni özleyip de gelecek Nevruz,
Ellerinden öpeyim çiftçim, yurdum,
Sana canım kurban, bağbanım, yurdum.

Kardelen sallanır, çalar çingirak,
Hayat kokusu saçır uyanan toprak,
Kök, damar suretini çizecek şimşek,
Ellerinden öpeyim çiftçim, yurdum,
Sana canım kurban, bağbanım, yurdum.

Misafiri çağırır sumeleklerin,¹³
Kızların bağlardı saçlarını.
Saadete köprü gökkuşağın,
Ellerinden öpeyim çiftçim, yurdum,
Sana canım kurban, bağbanım, yurdum.

Ey, eli nasırlı, gönlü yumuşak el,
Güneşte kararmış, yüreği ak el,
Duaya el açan, dileği ak el,
Ellerinden öpeyim çiftçim, yurdum,
Sana canım kurban, bağbanım, yurdum.

Kutsal toprağın var, kutlu asuman var,
Yaslandığın dağın var, kalpte iman var.
Ulu bağ bahçene büyük bahçıvan var,
Ellerinden öpeyim çiftçim, yurdum,
Sana canım kurban, bağbanım, yurdum.

¹³ Sumelek, buğday filizinden yapılan bir tür Nevruz tatlısı

BUYUK IPAK YO'LI

Qumlar sohib, yo'l ochib, tasbehdek karvon o'tar,
Tuyalarda chayqalib davr o'tar, davron o'tar.

Mushkni munchga, guruchni adrasga ayirboshlab,
Alakni bo'zga, bo'zni atlasga ayirboshlab,

Gohida insof bilan, gohida iymon bilan,
Yo'lning tanobin tortib, tosh bilan, dovon bilan,

Birda aldab, birida g'aflatda qolib o'zi,
Goh yo'lidan, gohida o'zidan nolib o'zi,

Turfa libos, dil bilan turli karvonlar o'tar,
Nortuya odimidek vazmin zamonlar o'tar.

Sahro – ulkan qumsoat. Qor to'kilar oq qumday,
Tujjorning nasibasi gohi zahar-zaqqumday,

Lekin Ipak yo'li bu – haq yo'li, urfon yo'li,
Insoniyat jismida jon yo'li bu, qon yo'li.

Shu yo'l bois Rumoda chiniy jarangoslari,
Olmonlarda qo'lma – qo'l Samarqand qog'ozlari.

Xurjunning bir ko'zida xalvo-yu novvot ketar,
Bir yonda Samarqandiy kitobu dovot ketar.

“Adolat sari yurgil, yuzlangin ilm tomon!” –
Duoga juftlangan kaft, hovuch kabi Registon.

“Olam simobdek titrar, o'zingdan bo'lgil ogoh!” –
Ko'z yummas Shohi Zinda – abadiy barhayot shoh.

Qancha savdogar bunda el bo'lib qolib ketgan,
Ketganlari ma'rifat, ma'rifat olib ketgan.

Vale Buyuk karvonning yumushi bitgani yo'q,
Hanuz yo'ldadir, hanuz manzilga yetgani yo'q.

BÜYÜK İPEK YOLU

Kumları saçıp, yol açıp, tesbih gibi kervan geçer,
Develerde sallanıp devir geçer, devran geçer.

Baharatı biberle, pirinci ipekle değiştirerek,
Kumaşı kaputla, kaputu atlasla değiştirerek,

Bazen insaf ile bazen de iman ile
Yolun boyunu ölçüp, taş ile derbent ile

Bazen kandırır, bazen kendisi kandırılır,
Bazen yolundan, bazen kendinden yakınır,

Türlü elbise, gönül ile türlü kervanlar geçer,
Deve adımları gibi vakur zamanlar geçer.

Sahra, büyük kum saati. Kar dökülür ak kum gibi,
Tüccarın payı bazen zehir zakkum gibi,

Lakin ipek yolu bu, hak yolu, irfan yolu,
Beşeriyet cisminde can yolu bu, kan yolu.

Bu yol ile, Roma'da çini kaselerin sesi,
Almanların elinde Semerkand kâğıtları.

Heybenin bir gözünde helva ve şeker gider,
Bir gözde Semerkand'ın kitabı, hokkası gider.

“Adaletle doğru yürü, yüzünü çevir ilim tarafına!”
Duaya açılan el, avuç gibidir Registan.

“Alem civa gibi titrer, kendine dikkat et!”
Göz yummaz Şah-ı Zinde, ebedi diri padişah.

Nice tüccar burada kalıp halka karışmış,
Gidenleri marifet, marifet alıp gitmiş.

Ama büyük kervanın işi bitmiş değildir,
Hala yolda gidiyor, menziline yetişmemiştir.

SHOHI ZINDA. SADO

“So‘ylagin jonlarga olovlar yoqib,
Suhbatdoshing gavhar tergandek bo‘lsin.
Lutfu karamingga, zavqingga boqib,
Hazrat Navoiyni ko‘rgandek bo‘lsin!

Shunchaki bir millat emasmiz-ku biz,
Iymoning tosh-metin qo‘rg‘ondek bo‘lsin.
Sening suhbatingga burar chog‘i yuz

Hazrat Naqshbandni ko'rgandek bo'lsin!

Har kimda xalqining g'ururi, sha'ni,
Yov kiftida ari yurgandek bo'lsin.
Senga qarab, sherni ko'rgandek, ya'ni –
Hazrat Boburbekni ko'rgandek bo'lsin!

Ko'ksingga tig' urib etmasin yara,
Hezlansa, xudoyim urgandek bo'lsin.
O'tli ko'zlaringga, bastingga qarab,
Hazrat Temurbekni ko'rgandek bo'lsin!"

ŞAH-I ZİNDE. SEDA

“Söyle yüreklere ateşler yakıp,
Arkadaşın cevher dermiş gibi olsun.
Lütf u keremine, zevkine bakıp,
Hazreti Nevayi'yi görmüş gibi olsun!

Sıradan bir millet değiliz ki biz
İmanın taş, kale gibi sağlam olsun.
Senin sohbetini dinleyenler
Hazreti Nakşibend'i görmüş gibi olsun!

Her kimde halkının gururu, şanı,
Düşman omzunda arı varmış gibi olsun.
Sana bakıp, aslanı görmüş gibi, yani
Hazreti Babürşah'ı görmüş gibi olsun!

Göğsüne tıg batırıp etmesin yara,
Yeltenirse, Allah çarpmış gibi olsun.
Ateşli gözlerine, vücuduna bakıp,
Hazreti Timurbek'i görmüş gibi olsun!"

ONAM

Oy kabi qoshimda parvonam – onam,
Oftobdek mehrda yagonam – onam.
Boshimga tilla toj, ko'nglimga taskin,
Tunu kun tilimda shukronam – onam.

Oltin-kumush asli – tosh bo'lar ekan.
Onasizning ko'zi yosh bo'lar ekan.
Onasi bor – doim yosh bo'lar ekan,
Mehr ummonida durdonam – onam.

Qayga borsam yo'ldosh, hamroh taftingiz,
Sizdan baxt topdim, siz nima topdingiz?
Mudom manglayimda iliq kaftingiz,
Tole'imdan yorug' peshonam, onam.

Yonimda o'g'lim deb tursangiz, ona,
Yashayman g'amlardan g'olib, mardona.
Kelsangiz yuksalar g'arib ostona,
Ketsangiz mung'ayar koshonam, onam.

Ko'rdim dunyo yetti mo'jizasini,
Topmadim qalampirmunchiq isini.
Ko'zlarimga suray bosgan izini,
Jannat bog'laridan nishonam, onam!

ANAM

Ay gibi karşımda pervanem, anam,
Güneş gibi şefkatte yegânem, anam.
Başıma altın taç, gönlüme teselli,
Gece gündüz dilimde şükürüm, anam.

Altının, gümüşün aslı taştan imiş,
Anasızın gözü hep yaş olur imiş.
Anası olan daima genç olur imiş,
Şefkat ummanında inci tanem, anam.

Nereye gitsem yol arkadaşımıdır sıcaklığınız,
Sizde baht buldum, siz ne buldunuz?
Her zaman alnımda ılık eliniz,
Talihimden parlak alnım, anam.

Yanımda oğlum deyip dursanız, anam,
Yaşarım, gamlara galip, merdane.
Gelirseniz yücelir şu garip kapım,
Giderseniz kederlenir köşküm, anam.

Gördüm dünyanın yedi mucizesini,
Bulamadım karanfilin kokusunu
Gözlerime süreyim bastığın izini
Cennet bağlarından nişanem, anam!

(Aktaran: Cansu Delibalta)

II. BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ ÖZBEK HİKÂYECİLİĞİ

AHMAD AZAM (1949-2014)

Yazar, eleştirmen, senaryocu, televizyon muhabiri Ahmad Azam, 1949 yılında Semerkant vilayeti Comboy ilçesindeki Ğazira köyünde doğdu. 1971’de Semerkant Devlet Üniversitesinin Özbek ve Tacik Filoloji Fakültesini bitirdi. Aynı yıl Alişir Nevaî Müzesinde çalışmaya başladı. Sonra *Gülstan* dergisi, Özbekistan Edebiyatı ve Sanatı gazetesi, *Sovyet Özbekistan’ı Sanatı* dergisi ve Özbekistan Yazarlar Birliği’nde çalıştı. Ahmad Azam siyasi faaliyetler de yürüttü. Birlik Halk Hareketi eş başkanı, Erk Demokratik Partisinin genel sekreteri olarak hizmet etti. 1999-2004 yıllarında Âli Meclis’e milletvekili seçildi. Ahmad Azam, 1995 yılından itibaren Özbekistan adlı televizyon kanalında baş editör ve genel müdür olarak çalıştı. Ayrıca Özbektefilm stüdyosunun genel müdürü görevini üstlendi. Azam, Özbekistan televizyon kanallarının yüzlerce program ve belgeselinin yapımcısıdır. En çok tanınan yapımları arasında Özlük, *Halkın Gönü, Dördüncü Hâkimiyet* gibi çalışmaları yer alır.

Azam’ın *Ayın Çemberi, Bu Günü Devamı, Askartoğ Taraflarında, Gölgesini Kaybeden Adam, Hâlâ Hayat Var* adlı hikâye kitapları, *Mas’ul Söz* adlı edebi-tenkidi makaleler mecmuası, *Kendisi Evlenmeyen Görücü, Rüya yahut Gülistana Sefer* adlı romanları yayımlanmıştır.

YAZMAYA GÜCÜMÜN YETMEDİĞİ VATAN HAKKINDAKİ ŞİİRİM

Eskişehir’in¹⁴ eski bir evinde yaşıyorum.

Küçük bir ev, yazdıklarımla ona sığmadan, yukarıya, balahaneye¹⁵ çıkıverdim. Pencereden yalnızca çatılar, çatılar arasından başını çıkaran ağaçlar ve zaman zaman uçarak geçen kuşlar görünüyor; güneş ışığı doğrudan yazdığım kâğıtlara düşüyor, gözlerimi kamaştırıyor. Gürültü yok, her taraf sakin, “Neyin eksik, istediğin gibi doya doya yazmaz mısın” diyorum kendi kendime.

Ancak gönüm rahatsız, nedense bomboş; balahaneye çıkmış olsam da aşağıdaki gündelik işlerimden kurtulmuş değilim. Yaşam kaygıları sanki ateşten sıçrayan kıvılcımlar gibi gelip kâğıtlarımın üzerine düşüyor... yazdıklarımda küçük, önemsiz şeyler çok; yücelik yok.

Gökyüzü açık, güneşin her zamanki gibi parladığı bir gündü, pencereden bakıp bunları düşünerek oturuyordum, birden çatılar gözüme farklı göründü: hepsi birbirine sıkı sıkıya bağlı, omuz omuza vererek, aşağıda yaşayan ailelerin samimi veya küsmüş olduğuna bakmadan, anlaşarak yaslanıp, birleşerek güneşleniyorlar gibi geldi... sanki erken ilkbaharda güneşte bir yanına yatmış, oradan buradan arkadaşça sohbet eden, her kafadan ayrı ses çıkarmayan kardeşler gibi... Birbirinin bu dünyadaki varlığına, akranlarının azalmamasına sevinip, bu sevinçlerini paylaşp oturan, hâlâ kuvvetli, hâlâ geniş omuzlu olan yaşlı adamlar gibi... Kısacası, birbirini görünce yüzleri parlayan insanlar gibi...

Ağaçlar da çatıların arasından boyunlarını uzatarak, rüzgârda eğilip büküldükçe birbirinin hal hatırını soruyormuş gibi göründü.

Yine birbirine güç ileten elektrik kablolarının çatı başlarını bir araya getirmesi... Geceleyin evlerin birinde ışık sönse hepsi karanlık içinde kalır; ışık gelse hep beraber onu paylaşırlar...

¹⁴ Eskişehir, Taşkent’te bir semtin adıdır.

¹⁵ Balahane, müstakil evlerde sonradan kurulan üst kat, ikinci kattır.

Şimdi hepsinin tepesinde parlayan tek güneş, yükseklerde mavi renkte parıldayan yegâne gökyüzü!

Çatıların gölgesi birbirine düşmez; onlar, gökyüzünü, güneşi birbirinden kıskanmaz, tarlarda yer kapmak için cıvıldaayan serçelerin kıskançlıklarına ilgisizdirler. Güya çatılar uyum içinde, etraf sakin, endişelenecek daha büyük mesele bulunmadığı için sıkılmış serçelere küçük şeylerden endişelenmekten başka iş kalmamış gibi...

Yükseklerden geçen büyük kuşlar çatılara bekçi, gökyüzünün göğsüne resim çizen kırlangıçlar haberci...

Bu görüntü...

Ah! Anlatamam.

Bu oturduğum yerde, balahanem, kâğıtlarımla beraber kendim de bu görüntünün bir parçasıymışım; görüyorum, gördüğümü okuyorum: daha bu hepsi değil, gözümün önündeki görüntü tasavvuruma sığmayan çok büyük, sınırsız manzaranın yalnızca bir kısmı, bir parçası diye düşünüyorum.

Bu bir yaşam, ben de onun içinde yaşıyorum: bunlar olmasa ben olur muydum?!

Tuhaf bir duyguya kapıldım.

Ben bu manzaranın ortasında oturuyorum, şimdi balahanemin çatısına çıkıp dört yana baksam, her yerde bu manzaranın parçalarını görür, sınırı olmayan, parlak halının ortasında, renklerinden gözleri kamaşan, sınırsızlığından akli şaşan karınca misali hayretler içinde kalarak dururdum. Gönlüm arzulara kapıldığı hâlde, keşke bunları yazabilseydim diye düşündüm. İçimdeki bu duyguları kâğıda aktarsam: yazdıklarımı okuyanlar da şu çatıları, ağaçları, gökyüzünü, güneşi ve bu olağanüstü manzaraya bakarak kıvanç duyan beni de görseler, okurken benim gibi sevinseler... Ee, şair değilim ki! Şair olsaydım! Ancak şairler gibi heyecanlandım. Heyecanımı yazmak istedim, olsun, şiir olmasa da gönlüme göre: Dört duvarı tek çatıya birleştirip, âleme girip çıkılan bir kapı olsa ev olur; evin pencerelerinden gökyüzü akarak girer, evler birleşerek sıralanırsa sokak, sokaklar birleşirse köy olur; köyün yolları diğer köylere akar; köyler birleşerek çatılar birbirini omuzlarsa, kavşaklarda baş başa veren sokaklar toplaşırsa şehir olur; şehrin evleri güneşe bakarak büyür, yollarından tekrar tekrar köyler akar durur; şehirler, köyler, tarlalar, kırlar, yaylalar, sahralar, çöller, dağlar, nehirler evleri, ağaçları, ateşi, suları, toprağı, taşı, rüzgârları, canlıları ve insanlarıyla tek güneş, yegâne gökyüzü altında birleşirse Vatan olur, kooskocaman! Bu yaşayan hakikati kendimce şöyle kavradım: Vatan gözümün önüne geldi, boydan boya göründü, onun bağrında kendimi de gördüm: küçücük evimin üzerine kondurulan güvercinlik gibi balahanede oturarak, uçarak, vatanımın sınırsız suretini gönlümün aynasına sıdırmaya çalışırken onunla bütünleşmişim. Ben vatanımın verdiği yuvada yaşayarak, verdiği nimetlerden can, havasından nefes alıyormuşum. Ekmeğim de onun toprağından; yaşlandığım zaman da bu toprağı döneceğim! Hatta bu cümleleri yazdığım kâğıtlarım da vatanındır, ormanlarında büyüyen ağaçlardan alınmıştır. Bense bu zamana kadar bu kâğıtlara önemsiz şeyleri döktüm... Şimdi şükranımı şiirle ifade etmeye karar verdim. “Vay be, ne kadar büyükmüşsün vatan!” diye yazdım ama kuru laf olmuş; vatan için kuru laf söylenmez.

“Kâbe’msin, vatan!” diye yazdım, ancak kendim vatanımın tam bağrında, başkentinde oturuyorum, dört yanım Vatan... Eğilerek secde etmekten ziyade onun için koşturarak hizmet etmem lazım diye düşündüm.

“Şımarık oğlunum, Vatan” diye yazdım, ama yaşım kırka varmışken hâlâ çocuk gibi şımarıklık yakışmaz diye endişelendim.

“Vatan, sen evleri birbirine yaslayan, yolları birbirine bağlayan, şarkıları birbirini dinleyen, suları birbirini arayan, maksatları birbirine saygı duyan görkemli yuvasın, ancak kalbime sığarsın” diye yazdım. Düzgün gibi ama şiir olmadı.

“Vatan, ben senin...” diye yazarken birden durdum: deminden beri vatanı tarif edeyim derken meğer hep kendimi tıktırıyormuşum; sanki vatan hepimizin değil, yalnızca benimmiş gibi.

Sonra “Vatan, annemiz” diye yazdım, ancak köydeki annemin halinden iki aydır haber alamayıp hatırladım, annesine ilgisiz olan bir insan olarak, nasıl olur da ağız dolusu vatan yani anne hakkında konuşurum diye düşündüm.

Başka da yazamadım, düşünmeye devam ettim, düşündükçe vatan büyüdükçe büyüdü, ben ise küçüldükçe küçüldüm...

Bir de baktım ki, kâğıda gözlerimi dikmiş, kalemimi zorlayarak yalnızca tek kelime fısıldıyorum: “Vatan”, “Vatan”, “Vatan...”

Bu kelimeyi sesimi çıkararak gürleyerek söyledim.

Öyle bir söyledim ki...

Birden pencere genişledi, gökyüzü yanıma geldi, kendim güneşin yanında yer aldım...

O tarafta durarak vatana baktım: çatılar çatılara, yollar yollara birleşmiş, köyler el tutuşmuş, dağlar ak kalpaklı başlarını göğe dayayarak, evet, biz böyle yükseğiz diye duruyorlar, ormanların nefesinde temizlenen havayı rüzgârlar insanlara taşıyor, rüzgârların şeffaf esintilerinde kuşlar yüzüyor, insanlar birbirine bakarak kafa sallıyor, muhtemelen selamlaşıyorlar, iyi şeyleri tasdik ediyorlar galiba... bunların hepsi gönlümde oluyormuş!

Kısacası şöyle: insanın vatani anlaması için sürekli evde kalmayıp, biraz daha yüksek bir yere, gökyüzüne olmasa da en azından evinin çatısına çıkarak dört yanına uzun uzun bakması yeterli.

Önce kendisine bakıp...

Onun gönlü ayna olursa...

Bu ayna temiz olursa...

Şairlik yapamayışına bu teselli oldu.

Şimdi bilmiyorum: yazarlığım bundan sonra nasıl olur acaba?

Bu duygu yarım bir devlet mi yoksa tam mı?

(Ahmad Azam, “Vatan Hakida Yazışge Küçim Yetmegen Şe’rim”, *Sayesini Yokatgen Adem* (Hikaye, Novella va Kıssaler), Şark Neşriyati, Taşkent, 2004. s. 178-182.)

(Aktaran: Kamila Topal)

AHMAD A’ZAM VATAN HAQIDA YOZISHGA KUCHIM YETMAGAN SHE’RIM

Eski shaharning eski bir hovlisida turaman.

Do’ppidek hovlicha, yozuv-chizuvim bilan unga sig’may, tepaga – boloxonaga chiqib olganman; derazadan faqat tomlar, tomlar orasidan boshini chiqargan daraxtlaru onda-sonda uchib o’tgan qushlar ko’rinadi; oftob nuri to’g’ri men yozadigan qog’ozlarga tushadi, ko’zimni qamashtiradi; shovqin yo’q, hammayoq osoyishta – senga nima yetishmaydi, istaganingcha to’yib-to’yib yozmaysanmi, deymen o’zimga.

Lekin hech ko’nglim to’lmaydi, nimagadir bo’m-bo’sh; boloxonaga chiqib olgan bo’lsam-da, pastda ro’zg’orimdan balandda emasman, turmush tashvishlari xuddi qo’rdan uchgan qurumdek kelib qog’ozlarimga tushaveradi -yozganlarimda mayda-chuyda ko’p, balandlik yo’q.

Osmon toza, oftob hamishagidek charaqlagan bir kun edi, derazadan qarab shularni o’ylab o’tirgan edim, birdan tomlar ko’zimga boshqacha ko’rinib ketdi: hammasi tutash, bir-biriga kiftini tirab, pastda yashayotgan oilalarning ahil yo arazlashganiga qaramay, kelishuvchilik bilan yastanib, quyoshning nurida birgalashib isinayotgandek tuyuldi: misoli erta ko’klamda oftob-shuvoqqa yonboshlab, undan-bundan inoqqina gurung qurgan, oltovlon ola bo’lmagan og’a-inilardek... Birbirining shu dunyoda borligidan, qatorlari kamaymaganidan quvonib, shu quvonchlarini hangomalashib o’tirgan, hali ham zabardast, hali ham chorpahil chollardek... Xullas, bir-birini ko’rsa yuzi yashnab ketadigan odamlardek...

Daraxtlar ham tomlar orasidan bo'ynini cho'zib, shamolda alanglagancha, bir-biridan hol-ahvol so'rayotgandek ko'rindi.

Yana biridan biriga nur o'tayotgan quvvatsimlarning tomlar boshini qovushtirishi; kechasi hovlilarning birida chiroq o'chsa, hammasi zimiston ichida koladn; yorug' oqib kelsa, baravar bo'lashib oladi...

Hozir hammasining tepasida charaqlayotgan bitta quyosh, balandbalandlarda ko'kish tovlanayotgan yagona osmon!

Tomlar bir-biriga soya tashlamaydi, osmonni, quyoshni bir-biridan qizg'anmaydi; bo'g'otlarda joy talashib chirqillashayotgan chumchuqlarning kunchkovligiga beparvo. Go'yo tomlar ahil, atrof tinch bo'lib, tashvishlanadigan kattaroq gap topilmaganidan zerikkan chumchuqlarga mayda-chuydadan boshqa tashvish qolmagandek...

Yuksaklardan o'tib qolgan katta qushlar tomlarga soqchi, osmonning ko'kragiga rasm chizayotgan qaldirg'ochlar – xabarkash...

Bu ko'rinishda...

Eh! Aytib berolmayman.

Shu o'tirgan joyimda, boloxonam, hovlim, qog'ozlarim bilan birga, o'zim ham shu ko'rinishning bir bo'lagi ekanman; ko'rib turibman, ko'rganlarimni uqyapman: hali bu hammasi emas, ko'z oldimdagi ko'rinish tasavvurimga sig'mayotgan juda katta, cheksiz-chegarasiz manzaraning bir bo'lagi, bir parchasi, xolos, deb o'ylayapman.

Bu – tiriklik, men ham uning ichida tirikman: shular bo'lmasa, men bo'larmidim!

G'alati bo'lib ketdim.

Men bu manzaraning o'rtasida o'tiribman, agar hozir boloxonam tomiga chiqib, chor-atrofga nazar solsam, hammayoqda shu manzaraning parchalarini ko'rar, xuddi hadsiz-hududsiz, yashnoq gilamning o'rtasida, uning ranglaridan ko'zi qamashib, uning cheksizligidan aqli shoshib qolgan chumolidek, anqayib turaverar edim.

Ko'nglim orziqib, qani edi-ya, shularni yozsam, deb o'yladim. Ichimdagi shu tuyg'ularni qog'ozga tushirsam: yozganlarimni o'qiganlar ularda shu tomlarni, daraxtlarni, osmonni, oftobni va shu ustivor kenglikka qarab quvonib o'tirgan o'zimni ham ko'rishsa, o'qiyotib menga o'xshab quvonishsa...

E, shoir emasman-da! Agar shoir bo'lganimdami!

Lekin shoirarga o'xshab hayajonlanib ketdim. Hayajonimni yozmoqchi bo'ldim, mayli-da, she'r bo'lmasa ham, ko'nglimga yarasha: agar to'rt devorni bitta tomga juftlab, olamga kirib-chiqiladigan eshik ochilsa uy bo'ladi; uyning derazalaridan osmon oqib kiradi, agar uylar birlashib, betma-bet tursa ko'cha, ko'chalar bir-biriga ulansa, – qishloq bo'ladi; qishloqning yo'llari boshqa qishloqlarga oqib chiqadi;

agar qishloqlar qo'shilib, tomlar bir-biriga kiftini tutsa, chorrahalarda boshini boshiga tirab ko'chalar gurunglashib yotsa – shahar bo'ladi; shaharning uylari oftobga qarab o'saveradi, yo'llaridan yana-yana qishloqlar oqib kelaveradi; agar shaharlar, qishloqlar, dalalar, qirlar, yaylovlar, sahrolar, cho'llar, tog'lar, daryolar uylari, daraxtlari, o't-o'lani, suvlari, tuprog'i, toshi, shamollari, jonzotlari va odamlari bilan bitta quyosh, yagona osmon ostida birlashib ketsa – Vatan bo'ladi – ka-atta!

Bu tirik haqiqatni o'zimcha shunday angladim: Vatan ko'z oldimga keldi, ro'yirost ko'rindi, uni bag'rida o'zimni ham ko'rdim: kichkinagina hovlimning ustida qo'ndirilgan kaptarxonadek boloxonada o'tiribuchib, Vatanimning poyonsiz suratini oyna-ko'nglimga sig'dirishga urinib turgan holimda unga qo'shilib-birlashib ketgan ekanman.

Men Vatanim bergan boshpanada yashab, u bergan ne'matlardan jon, havosidan nafas olib o'tirgan ekanman.

Zuvalam ham uning tuprog'idan, qarib-churisam ham shu tuproqqa qaytaman!

Hatto shu gaplarni yozayotgan qog'ozlarim ham Vatanniki – uning o'rmonlarida o'sgan og'ochlarda olingan ekan. Men esam shu paytgacha bu qog'ozlarga kim qaydagi mayda-chuydalarni to'kib...

Endi shukronamni she'rga solmoqchi bo'ldim.

"O'h-ho', qanchalar bepoyon ekansan, Vatan!"—deb yozdim, quruq gap bo'lib qoldi; Vatanga quruq gap aytib bo'lmas ekan.

"Ka'bamsan, Vatan!" – deb yozdim, lekin o'zim Vatanimning qoq bag'rida – poytaxtida o'tiribman, chor-atrofim – Vatan, unga bukilib sajda emas, yetib-yugurib xizmat qilishim kerak, deb o'yladim.

"Erka o'g'lingman, Vatan", deb yozdim, ammo yoshim qirqqa borib ham, haliyam boladay erkalik qilib yursam, yarashmas-ov, degan andishaga bordim.

"Vatan, sen – uylar bir-birini suyaydigan, yo'llar bir-birini ulaydigan, qo'shiqlar bir-birini tinglaydigan, suvlar bir-birini izlaydigan, maqsadlar bir-birini sizlaydigan buzruk ma'vosan, lekin yuragimga sig'asan", deb yozdim, tuzukka o'xshadi, ammo she'r bo'lmadi.

"Vatan – men sening..." deb yozayotib shartta to'xtab qoldim: boyadan beri Vatanni ta'riflayman deb, nuqul o'zimni tiqishtiryapman ekan; xuddi Vatan hammamizniki emas, bitta menikidek.

Keyin "Vatan – onamiz", deb yozdim, lekin qishloqdagi onamning holidan xabar ololmaganimga ikki oy bo'lgani esimga tushib qoldi, onasiga beparvo odam, qanday qilib Vatan—ona haqida og'iz to'ldi-rib gapiraman, deb o'yladim.

Boshqa yozolmadim, o'ylayverdim, o'ylaganim sari Vatan kattalashib, o'zim kichrayib boraverdim...

Qarasam, qog'ozga termilgancha, qalamni qiynab, faqat bir so'zni shivirlab yotibman: "Vatan", "Vatan", "Vatan..."

Shu so'zni tovushimni chiqarib, baralla aytib yubordim.

Aytdimu...

Birdan deraza kengayib, osmon yonimga keldi, o'zim quyoshning yonidan joy oldim...

O'sha yoqdan turib Vatanga qaradim: tomlar tomlarga, yo'llar yo'llarga ulashgan, qishloqlar qo'l ushlagan, tog'lar oq qalpoqli boshini ko'kka tirab, ha, shunaqa balandmiz, deb turishibdi, o'rmonlar nafasida tozalangan havolarni shamollar odamlarga tashib ketyapti, shamollarning shaffof oqimlarida qushlar cho'milib yuribdi, odamlar bir-birlariga qarab bosh iring'ashyapti, salomlashishyapti shekilli, yaxshi narsalarni ma'qullashyapti shekilli, – bularning hammasi ko'nglimda bo'lyapti ekan!

Alqissa, shunday: odam Vatanni anglashi uchun doim uyida o'tiravermay, sal balandroq joyga, osmonga bo'lmasa ham, hech qursa, uyining tomiga chiqib chor-atrofga uzoq-uzoq tikilishi kifoya.

Avval o'ziga qarab...

Agar uning ko'ngli oyna bo'lsa...

Bu oyna toza bo'lsa...

Shoirlik qilolmaganimga shu taskin bo'ldi.

Endi bilmadim: yozishimning buyog'i qanday bo'lar ekan?

Bu tuyg'u yarim davlatmi yo butunmi?

ERKİN AZAM (1950)

Erkin Azam, Surhanderya vilayetinin Baysun ilçesinde 1950 yılında doğdu. 1972 yılında Taşkent Devlet Üniversitesinin İletişim Fakültesinden mezun oldu. Yazar önce Özbekistan radyosunda muharrir (1972-1976), sonrasında ise *Gulistan* dergisinde bölüm muharriri, edebi kâtip görevlerini üstlenerek (1976-1981) kalemini geliştirdi. 1981-1986 yıllarında *Yaşlık* (Gençlik) dergisinde Erkin Vahidov'un rehberliğinde derginin şekillenmesi ve kendi takipçilerini bulması için çalıştı. Nesir bölümünü yöneten genç yazar kendi icadını geliştirmekle birlikte yeni yetenekli kalemilerin ortaya çıkıp ayakta durmalarında katkılarda bulundu.

1986-1992 yıllarında yazar Gafur Gulam Edebiyat ve Sanat neşriyatında çok ciltli eserlerin editörlüğünde müdürlük yaparak seçkin Özbek yazar ve şairlerin yapıtlarının basılmasında katkılarda bulundu.

Erkin Azam'ın ilk hikâyesi öğrencilik yıllarında yazılmış olup il gazetesinde yayımlanmıştır. 1977 yılında yazarın *Lambaların Sönmediği Gece* adlı kısa hikâyeler toplamı yayımlandı. 1981'de ise *Atayî'nin Doğduğu Yıl* adlı uzun ve kısa hikâyeler toplamı basıldı. İlk uzun hikâyesiyle yazar, lirik tasvir üslubunun dışında gerçekçi ve mizahi ifadeye meylini de gösterdi.

Bundan sonra Erkin Azam'ın *Âlem Yemyeşil* (1984), *Sevap* (1987), *Bayramdan Başka Günler* (1989), *Mir Ves v Svetah* (Tüm Dünya Çiçeklerle Dolu, 1989) gibi bir dizi hikâye toplamı yayımlandı. Bu eserlerinde çağdaşlarının hayatı anlatılmış olup ahlak, itikat, görev, sıradan insani ilişkiler kendine has üslupla yansıtılır.

Erkin Azam'ın hikâyeleri Rus, Ukrayna, Beyaz Rusya, Kazak, Tacik, Türkmen, Gürcü, Bulgar ve Çek dillerine tercüme edilmiştir. Yazar 1982 yılında Cumhuriyet Gençlik İttifakı Mükâfatına layık görüldü.

TAZİYE

“Bu hikâyenin adı önce “Doppi”¹⁶ idi. Aynı adlı şiiri olduğunu hatırladığım için midir bu hikâyeyi Muhammad Yusuf’a başlıyacağım. Eserin adı değişince şairin ismi ile yan yana durmasının uygun olmayacağını düşündüğüm için fikrimden vazgeçtim. Acaba...Bugün hikâyeyi sevgili kardeşimin unutulmaz hatırasına başlılamak istiyorum.”

Müellif

Özbek'in evinde doppi bulunmaz mı!

– İşte, diyerek anam nihayet avucuna vurduğu halde silkeleyerek, geniş uçlarını çeke çeke, kenarları kirlenmiş biraz da eskimiş bir doppiyi içeriden getirdi. “Bu bir ev değil, kervansaray. Doppi pazarına uğransa olmaz mı? Baban Taşkent'ten birkaç tane getirmişti, hani nerede? Evvelsi gün kardeşin bir sürü arkadaşıyla gelip o komşunun taziyesine gideceğiz diye birer birer takip çıktı. Tek bir tanesi bile geri dönmedi. Kendine bak, madem geleceksin, işte şöyle bir düğün var, taziye var, bavulunun altına koyup geleyim demiyorsun. Doppıcağızın değeri kalmadı, iyi kötü günde giyilmiyorsa kafaya geçirilenini pazardan bulun!”

Anam söylenmeyi bırakıp arabanın anahtarını parmaklarında sabırsızlanarak döndürüp duran babama baktı:

- Kafanızdakini oğlunuza verin, siz işte bunu takacaksınız.
- Hadi ya, öyle mi? dedi babam yapmacık, itaatli bir şekilde kolalı doppiyi bana uzatarak.
- Ali'nin çaputu Veli'ye, yenisini ağabeyim takacakmış, olur, olur.

¹⁶ Özbek kadın ve erkeklerin geleneksel başlığı, takke.

– Bu, sizin eskittiğiniz. Buna da şükredin.

– Şüküüür! Oldu mu?

– Hay nazlanmalarınıza! Bu da yoktu, dedem pazardan getirdi.

– Araplar kıyafetlere çok da ehemmiyet vermiyorlarmış, ne düğünde ne de cenazede, dedim işe yaramaz tartışmayı bölerek.

– Bundan dolayı yalnızca hocanın dediğini yap derler ya. Bunu şimdi kime anlatabilirsin? Başı açık gitsen kâfir derler, sanki doppiyi taktığı an insan Müslüman oluverir! Atalarımızdan kalan bir adet, oğlum. Bir zamanlar bunu takmak da cesaretti. Neden şapka giymiyorsun, bu neye ima, maksadını biliyoruz diye başına dert açılanları çok gördük.

Hayır, söz konusu başlıkta değil, tam aksine doppi takarak Müslümanlığı dava edinip, itaatkâr olup, sonuçta böyle güne kaldığımızdan bahis açmayı düşünmüş olsam da fikrimden vazgeçtim. Yeri değil zamanı da değil. Rencide olurlar. Ne de olsa yaklaşık kırk yıllık komünist yoldan dönüp, beş yaşındaki torunuyla birlikte oturup Arap yazısını ve dilini kendi kendine öğrenen insanın bir şeyin özünü kavramış olması gerekmez mi?

Babam cigulinin¹⁷ kapısını açarak görüşümüzü sordu:

– Taziye için dört yere gitmemiz gerek. Peki, hangisinden başlayalım? En uzaktakinden değil mi? Safarov’dan, hocandan.

– Hangi hocam?

– Selim Safar var ya, muhabir? Ne bileyim, “Bizim öğrenci ne yapıyor?” diye seni çok sorar.

– Selim Karar yani!

– He, onun soyadı Safarov’dur. Sovyet döneminde kâtipken toplantı kararlarını mükemmel bir şekilde yazdığı için Selim Karar oluverdi. Lakap gibi bir şey, muhabir olduğu için takma isim diyoruz.

– Hadi ya, öldü mü? Ne oldu, hasta mıydı?

– Yaşlandıktan sonra ne yapsın, ölür yani. Yine de kim bilir, değişik dedikodular var. Oğlunun zulmünden gitti diyenler de oldu. Tek oğlan, biraz şımarık büyümüş. Böyle bir insanın evladı kötü çıktı. Karısını döverek şaşı yaptı. Bir iki yıl hapisanede de yattı. Dedecağız karışmadı, görmeye de gitmedi. “Karı koca arasında neler olmaz ki, bu da bir felaket, barışlılar belki, ortada çocukları var, ne yaptıysa kendi kaderine, bırakın onu” diye bir ağız talepte bulunsaydı, nasıl olsa el yurt içinde saygısı, şerefi var, herkes tanış, herkes insan, oğlunu çıkartabilirdi. Hayır, bir sözlü, prensipli. İşte, oğlu da hapisten çıktı, karısıyla barıştı. Uyum içindeler. Şaşı olsa da, gözünü açtığında gördüğü kendi yaptıkları. Bu arada dede ölüp gitmişti. Dediklerine göre kaynana gelinin didişmesi de artmış. Bu taraf: “Öl şaşı seni, tek oğlumu hapisaneye kapatıp kendin rahat rahat yaşıyorsun” demiş; diğer taraf: “Kendisinden bilsin, gözüm güzeldi” dermiş. Bu sefer öbür taraf daha da celallenerek: “Oğlumun yerinde olsaydım, eşek, seni vurup bu gözünü de çıkarırdım!” dermiş. İşte bu, eski ticaret.

– Kıyamet gibi bir adamdı, dedim Selim Karar’ı hatırıma getirerek.

– Kıyamet de laf mı? dedi babam düşünceli bir şekilde arabayı geri geri sürerken. “On yedinci yılın yedi Kasım’ında -tam da ihtilalin olduğu gün- doğdum, gerçek adımın ya Oktyabr ya Noyabr¹⁸ ya da İnkılap olması gerekirdi” diyordu. Sonra gülerken babam lafına devam etti: “Tövbe, senden on yaş kadar küçükken hangi yıl hangi ayda doğduğumu ben bile kesin bilmezken, sen anandan mı sordun?!”

– İnanç baba, dogmatik inanç.

– Evet, senin bahsettiğin inancın gücünü bu adamda gördüm. Matbu olan her şeye körü körüne inanırdı. Bir sayfa kâğıda matbu olarak “Kardeşin hükümetin siyasetine karşı” diye yazsan, can kardeşine el kaldırıp onu parçalamaktan da geri durmazdı. Bundan mıdır, bu ilçede üstlenmediği görev kalmadı. Raykom ve İcrakom’da¹⁹ çalıştı, önce kolhoza sonra Sovyet’e reis oldu, hasattan sorumlu oldu, polislik bile yaptı. Bu da yetmedi. Sonunda işte bu muhabirlik. Ancak hizmette geçen

¹⁷ araba markası

¹⁸ Rusça, oktyabr: ekim; noyabr: kasım.

¹⁹ Komünist partisinin ilçe ve idari komiteleri

hassasiyeti de belirtmek gerekir: bu kadar makamda bulunmuş ama ne devletin ne de halkın tek bir çöpüne hainlik yapmıştır. Yoksa ne kadar zor yıllardı! Savaştan sonraki kıtlık zamanında kendi amcasını “Çoluk çocuğum açlıktan ölüyor” diye ağlayarak geldiğinde deponun kapısını sürmeleyerek, “Buğday yok, bunlar devletin!” deyip eli boş göndermiş, derler. İşte öyle adanmış bir insandı. Zamana ayak uydurmayı hiç bilmiyordu. Bir hayli yıl oğlunu sünnet ettirmedi. Doğru mu yalan mı, anasını cenaze namazı kıldırmadan toprağa vermiş diyenler var. Kesin bir şey diyemem, Taşkent’te okuyordum. İnancın, itikadın sağlamlığına bak! Kendisi en fazla okuryazarlık kursunu bitirmiş. Ancak kapital mi dersin, dönemin siyaseti mi dersin, gözü kapalı konuşurdu. “On dört yaşımdan beri Marksist’im” derdi adamcağız. Öldü...

– Marksistler de ölmüş, lafin gelişi öylesine dedim.

– Herkes ölür. Ancak tabir yerindeyse “onların parlak hatırası gönüllerde ebedi kalır”, öyle mi? Masum, kinaye ile karışık bu lafa karşılık vermedim.

İlçenin merkezinden geçiyorduk. Cadde kalabalık. Kavun, karpuz taşıyan, torba, poşet yüklenenler dönüyor. Pazar günü, pazar var.

Gözüm onlarda olsa da düşüncelerim perişan. Hatırımda bir görüntü canlandı. Koyu yeşil renkli takım elbise. Kafasında Stalin tarzı şapka, çok cepli Stalin tarzı jile, üstü geniş altı dar pantolon, kaba malzemeli çizme, kış, yaz. Bir tarafında büyükçe not defteri, göğüs cebinde bir dizi renkli tükenmez kalem, çizmelerinin koncunda bir deste gazete, dergi.

Bu adamı farklı kıyafette görmedim. Üstadım...

Uzun yıllar öncesiydi, yirmi yıl olmuştur.

Yaz stajımı ilçenin gazetesine aldardım. Gazetenin editörü, uzaktan akrabamız Cuma ağabey görevlendirmemi gözden geçirdikten sonra, “Şiirini Taşkent’te yazarsın kardeşim, mesleğin muhabirlik, hayattan kopmaman lazım, sıradan günlük işleri de öğren” diyerek beni parti yaşamı bölümüne atadı. Bölümün müdürü Selim Karar’ı çağırarak şunları tembihledi: “Aksakal, işte bu çocuğun kulağından, kafasından çekerek onu sonbahara kadar havadan gazete yapan biri yaparsınız.”

Selim Karar dedikleri, benim önceden büyük küçük toplantılarda karşılaştığım, gözüme çok heybetli görünen bir adamdı, büyüklüğünden hep çekinmişimdir. Sıradan bir insanmış. Nazik, mülâyim. Kimin oğlu olduğumu duyunca hemen açıldı: “Babanızla beraber çalışmıştık, yeğen. Kolhoz zamanında. Babanız elimin altındaki saymandı.” Sonrasında ise o döneme dair bir konuyla ilgili bahis açıldığında, “Babanızdan sorun” der oldu.

Şiir yazdığımı öğrenince hayıflanarak içini çekti: “Biz de gençliğimizde yazardık. Bir gazel denemesi yapardık. Kafiyesini uyduramayınca bu tarafa geçmiş olduk. Babanızdan sorun.”

Odun gibi bir adamın bir zamanlar şiir, özellikle de gazel yazdığına hiç inanamıyordum. Her zamanki övünmelerine yordum. Hangi muhabire sorarsan gençliğinde mutlaka şair olmayı arzulamıştır, ancak yaşam şartları elverişli olmadığı için şairlik kala kalmış. (Sanki şairlere özel ortam sağlanıyormuş!)

Selim Karar ölesiye çalışkanmış. Masadan kafasını kaldırmaz. Sabahleyin önünde bir top gazete, demlikte çay, gözlüğünü burnuna kondurup iştiaqla mütalaa eder, kırmızı kalemle işaretler koyar. Sonra kendinden geçerek çalışanların mektuplarından türlü türlü makale uydurur. Öğle yemeği dışında dışarı çıkmak yok, dinlenmek yok, sohbet etmek yok. Odunun teki.

Üşenmeyen bu adama baka baka sıkılırım, asabım bozulur. Şiir yazayım desem, ilham yok. İlham perileri Taşkent’te kalmış: Sonra yalnızca kara iş için yaratılan bu zatı gafletinde bırakıp sigara bahanesiyle komşu odaya kafamı sokarım. Köy işleri bölümü ile kültür bölümü bu odada. Dünyanın zevk ve lezzeti de burada. Kare odanın dört köşesini tutan dört arkadaş çoktan iki yüz sıradan malzemeyi hazırlayıp “hükümete karşı borcunu ödemiş”, şimdi ise gevezelikle meşgul.

Başköşede oturan haylaz Nazır ağabey beni görünce:

– Gel, gel, Stalin dedemin torunu, der hemen endişelenmiş gibi görünerek. “Sana ne oldu? Bir renk gör, hâl sor. Hepsi Stalin zaliminin zulmünden. Nasıl, kendisi oturuyor mu? Ona dev bile çarpmaz, tasfiyeden kalmış biri. Buraya gelsene, kardeşim ya, tas tamam olmuşsun. Seni kendim

iyileştirmesem...” Yanındaki demir sandıktan bir şişe alır: “İşte bundan azıcık alıverirsen insan olur çıkarsın. Ne diyorsun? Şaşıрма. İlaç bu ilaç, kultamitsin. Kult kult içersin, tamaaam, âlem gülistan! Bir bakarsın çiçekler açmış, bülbüller ötüyor, ilham kaynağı coşuyor. Yoksa dedenden mi korkuyorsun? Doğrusunu söyle, olmazsa kendim içerim. Dibinde kalmış zaten. Ha şöyle, aferin, vur! Ya hayat ya memat! Kenarından al kenarından. Eee, şair dediğin işte böyle olur. O Stalin sana da öğretiyor, “Şiiri bırak, gübreyi yaz, samanı yaz” diye. Yazma! Bence yazma şunu, kardeşim! Şu zalımın dediğini yapıp gübre, saman olduk, yeter! Yoksa işte, Polat’a sor, bir defter şiirim var benim de! Hepsi gül ve bülbul, aşk ve muhabbete adanmış. Ancak şimdi gördüğün gibi gübre, saman... Kendisi yazsa, ölmez. Canı kuvvetlidir onun. Stalin dedenin kendisi tek başına günde sekiz gazete çıkarır. Yeter ki yukarıdan emir gelsin!

Nazır ağabey boşuna konuşmuyor, kendim şahidim. Dağdaki hayvancılık çiftliklerinde gerçekleştirilen parti ve siyaset programlarını gazetede açıklamak lazım geldi. O gün Raykom’da bir toplantı çıkınca Selim Karar dağa gidemedi. Ertesi gün çiftlik yöneticisi ile telefonda yalnızca beş dakika konuştuktan sonra yazıhanede iki saatte iki sayfalık bir yazı hazırlayıp çıktı. Sözlü olarak! Şaşmamak mümkün değil.

“Beşerçe’den Beş Ders”. Merakla okudum. Sanki kendisi gidip görmüş gibi canlı ve ayrıntılı. Delil ve mülahazalar yerli yerinde, sonuçlar temellendirilmiş, kuvvetli. Tek bir noksanı yok. Mesele de bu ya: tek bir tane bile! Tüm herkese malum, dosdoğru, pürüzsüz cümleler. Ancak herkesin elinden gelmez. Üstadım meğer bu hünerin piriymiş.

İşe başlamamın ikinci haftası mıydı ne, bana bir görev verdi. İpek dokuma fabrikasındaki açık parti toplantısıyla ilgili kısaca röportaj hazırlamam gerekti. Gittim, katıldım, yazdım. Bu bezmişlere bir göstereyim diye tüm kabiliyetimi ortaya koyarak yazdım. Müdürümün tashihinden sonra metni okuyunca çığlık atasım geldi. Saçımı başımı yolarak bulduğum benzetmelerim, betimlemelerim, mecazi ibarelerim... nerede?! “Fılan günü filan yerde filan mevzuyla ilgili filan toplantı oldu. Toplantıda şunlar şunlar söz hakkı alarak şunları söylediler. Toplantıdakiler şöyle bir karar aldılar. Bu, canımız parti hükümetimizin tarihi kararlarıyla tamamen uygundur.” Metinden kalan bu. Sanki bir buket çiçeği silke silke yapraklarını döktürmüş gibi. Özellikle ilave ettiği son cümleyi okuyunca ölecek gibi oldum, işte bu toplantı katılımcıları ki “oybirliğiyle karar” vermişler, yukarıda duran parti hükümete ne gerek var?! Eğer ki kararın “oybirliği” ile kabul edileceği önceden belliyse bu kadar adama zahmet ettirip toplantı yapmanın amacı ne?!

Muharrire şikâyet için gittiğimde, Cuma ağabey: “Bir şey olmaz, parti üslubu öyle olur, öğren” diyerek yüzüme su serpip beni gönderdi. Elimden bir tek şey geldi, gece gizlice matbaaya gidip adımı kaldırttım. Sonuçta bunu gören biri: “Yazdıklarının Selim Karar’inkinden farkı yokmuş, Taşkent’te sinek kovalayıp da ne yapacaksın?” demez mi?!

Yavaş yavaş yüksek şiiriyet ve bediyyat vasıtalarını unutarak çevreye ayak uydurmaya başladım. Doğrusunu söylemek gerekirse, iyi kötü üstadımdan bir şeyler de öğrendim.

İşte böyle derslerden birini hatırlayınca hemen gülesim gelir. Selim Karar bir yere gittiğinde bir makale hazırlayıp matbaaya teslim ettim. Ertesi gün bu yazıyı gazetede okuyunca üstat telaşlanmasın mı?

– Siyasi yanlış, siyasi hata! dedi kafasını sallayarak. “Yandık yeğenim! Şimdi ne yapacağız? Tam da Cuma Turdiyeviç’in hastalığında... ‘Parti kararları’ demişsiniz. Hangi parti, sosyal-demokratlar partisi mi? Eserler Partisi veya Kadetler mi?! ‘Canımız Komünist partimiz’ diye yazmamız lazım, öğrenin! Bunu Raykom okursa, ikimiz de Cuma Turdiyeviç de...”

Öğlen vakti bu tatsızlığı Nazır ağabeye anlattığımda o gülüverdi:

– Saçmalık! Git sen de! Bu duvar gazeteni kim okur? Okusa da önemli değil!

İlginç, Raykom bizi çağırmadı. Ya da oradakiler de Cuma Turdiyeviç gibi o günler hasta mıydı ne!

Selim Karar’la tashih yapma işimiz bundan da komik. Tashihçi kızımızın düğünü olduğunda bir akşam gazetede nöbetçi olan müdürüme yardım etmek için kaldım. Ben el yazmayı takip ederken,

o matbaadan gelen nüshayı sesli okuyordu. Karşılaştırıyoruz. Üstat heceleye heceleye okudukça ben gülmek için kendimi çimdikiyordum.

– Ca-nı-mız Kom-mü-nis-tik... büyük harfle, iki “m”... par-ti-mi-zin ta-ri-hi.. i... ka-rar-la-rın-dan il-ham a-la-rak, virgül... yi-ğit kuş ba-kıcı-la-rı yük-sek za-fer kuç-tı-lar... “Kuçtılar” mı? Eveet, öyle. Dikkatli olun ha yeğenim...

Selim Karar toplantılara falan gittiğinde ben pencerenin önünde uzun uzun durarak sokaktan geçen kızları seyrederim. Durduk yerde ağlayasım gelir, kendi kendime kızıyorum. Bu nasıl bir gidiş? Boğucu bir odada, ondan da boğucu bir adamla, boğucu bir muhitte, gereksiz, suyu çıkmış cümleleri çiğneyip yeteneğimi ayaklar altına alıp “tarlaya nuru çıkarıldı”, “köprü kuruldu”, “ekip planı yerine getirdi” diyeceğime, stajda Taşkent’te kalarak temiz havalı çimenlerde Medine’me sarılarak ona şiir u gazel okusam olmaz mıydı! Ahmak, nadan! Hayatı öğrenecekmiş, hayattan kopmayacakmış! İşte hayat!.. Arkadaşlar ne zaman gelir acaba, pencerenin altında arabalarının kornasına basarak? Bugün suya girmek için şelaleye gidecektik... Gideceğim ya, güz gelsin giderim! Gübren, samanın kendine kalsın, kararlarıyla yerin dibine bat Selim Karar!

... ilçe merkezini geçtikten sonra elma bahçesine dönerken babam konuşmaya başladı:

– “Öğrencimiz bizi iyi yakalamıştı” diyordu rahmetli. Neyle ilgili olduğunu söylemezdi.

O olayı hayal meyal hatırlayarak sordum:

– Baba, cenaze namazını kıldırmadan annesini toprağa verdiğini söylemiştinizi demin. Şu adam namaz kılıyor muydu ki?

– Kılmışsa da kılmıştır, gören kimse olmadı. Defin merasimlerine katılmasına katılırdı ancak cenaze namazı vakti kenarda dururdu. O zaman ne olmuştu?

– E, hatırlamıyorum...

Hatırlıyorum aslında. Selim Karar gece nöbetine kaldığında yardım ettiğim günlerimdi. Matbaa son sayfayı hazırlayana kadar biraz bahçeye çıkıp döndüğümde kapı kapalıydı. Biraz kuvvetlice itince -zinciri herhalde pek sağlam değildi- kapı sesli bir şekilde açılıverdi. Bir baktım... Biri yere kapanmış. Üstadım, Selim Karar! Sesi duyunca apar topar yerden bir şeyi toplayıp masanın altına atıverdi. Seccade mi? Sonra belini tuttuğu halde sızlanarak yerinden kalktı ve aceleyle masa üzerinde duran bir şeyi eliyle kapattı, masanın üzerinden sürükleyerek gizlice cebine koydu. Kırmızı bir şey, bir belgeye benziyor...

– Buyurun buyurun yeğenim, sayfa da henüz hazır değilmiş, dedi Selim Karar suçlu bir edayla ve şikâyet edercesine ekledi: “Lanet olası bel ağrısı. O yüzden biraz uzanayım diye...”

Konuyu değiştirmesine bak! Namaz kılıyormuşsun, açıktan kılsan olmaz mı, bana ne? Bundan anlaşılıyor ki gündüzleri beni diğer odaya uzaklaştırıp... Uzun uzadıya kalsam da sessiz kalmasının sebebi buymuş, vay kurnaz! Lâkin o şey neydi? Neden durduğu yerde ona yapıştı?..

O akşam Selim Karar tanınmaz hâle geldi. Bir mahcubiyet, yalakalık, her zamankinden daha çok konuşkan haller. Çay demleyip bana servis etmeler. Tüm sayfalara imza atıldığı hâlde eve gitmeye acele etmiyordu. Zarafetten uzak görünen odun gibi adam benden şiir dinlemekten yorulmuyordu. Gelmiş geçmiş hengâmelerden söz açıyordu. “Babanıza sorun.” Giderken dedem yaşıtı adam, üstadım, bir adım ötede olan evimize sepetli motosiklette bırakmayı teklif etti... Hayret!

Selim Karar ertesi gün işe gelmedi. “Rahatsızım” demiş telefon açarak. İki gün sonra oğlu vasıtasıyla izin dilekçesini gönderdi.

Başsız kaldığımı görünce muharrir beni çok istediğim kültür bölümüne geçirdi. Şen şakrak arkadaşlarla gün geçirirken sonbaharın geldiğini fark etmemişim. Sevgili Taşkent’ime gittim.

Selim Karar’ı bir daha görmedim. Bir sonraki sene gelerek gazeteye gidip sorduğumda, “Şu adamcağıza bir şey yapıp gitmişsin ya şair” dedi gülerek Nazır ağabey. Ondan sonra işe dönmedi. “Lanet olası gözler yazı işlerine yaramıyor artık” diyerek başka alana geçti. “Bahçıvanlık ekibinde bekçi diye duydum. Dışarıda, sokakta da görünmüyor.” Bu muamma zihnimi yordu.

Unutulmayan üstadım hakkında bildiklerim işte bunlar. Sonradan bu da hatırımdan gidecekken, bugün gelip...

Bahçe ve sokaklar boyunca biraz gezdikten sonra, duvarları parçalanmış, biraz da harap bir eve vardığımızda arabadan indik. Baba oğul **çekinmeden** eğrilmiş eski dış kapıdan teklifsiz doğrudan bahçeye girdik. Kenarda eğri büyümüş elma ağacı altında insanları görünce o tarafa yürüdük.

Sert toprağa döşenmiş kilimde iki üç kişi sohbet ediyor. Biz de gidip çömeldik. Başköşede yüzü kat kat kırışık, kabarık gözlük takan yaşlı bir aksakal zayıf bacaklarını teklifsizce uzatarak, yastıkta, kulağı üzerinde kestiriyordu. Biraz daha ileride yine bir yaşlı durup durup arkadaşına laf atıyor. Kenarda/eşikte doppi ve kuşak takmış ev sahipliği yapan bir delikanlı. İfadelerine bakılırsa merhumun yeğeni olmalı. Oğlu nedense görünmüyor.

Baş işareti yaparak selam verme, dua okuma ve sonra acele etmeden hâl hatır sorulmaya geçildi.

Fırsattan faydalanarak ben de bahçeye göz gezdirdim. Doppi gibi, daracık. Yerli şartlara asla uygun değil, şehir bahçesine benziyor. Vakti zamanında bir derece rahat olan ev de şimdi harap, feyzi gitmiş. Her taraf perişan, elmaları kurtlar kemiriyor, sonbahar meyvelerini toz basmış, kehribar renginde.

Ev sahipliği yapan yeğen bana ne zaman geldiğimi, kaç gün kalacağımı sordu.

– Kardeşin bu alışkanlığı güzel, dedi sonra babama bakarak. “Gelir gelmez hemen el âlemin mevlidine, merasimlerine katılıyor. Kendim gördüm bir iki defa. Sağ olsunlar. Çok teşekkürler, sevap iş...” Bir an sessiz kaldıktan sonra, merhumun yakını sıfatında burada oturanlar kaç kez duyduğu, yine duyacakları, kendisinin de kaç kez tekrarladığı, yine tekrarlayacağı ölüm tafsilatını göreneğe göre bize anlatmaya başladılar: “Bilemiyorum, sapa sağlam yürüyordu. O gün desen, bir iki yere taziye de gitmişler, dönüşte evine alış-veriş de yapmışlar. Kaza gibi bir şey, olacağı kimsenin aklına gelmemiş. Sonrası dersin ... bu şimdi öğle namazından sonra olan olay, Samiyev’in yanına gitmişler, müdürün. Şuradan oraya, yürüyerek. Ayaklarında romatizması vardı, yaşlı adam. Samiyev bir zamanlar gözetiminde traktörcülük yapmışmış, buna güvenerek gitmiş herhalde. İşte kendiniz görüyorsunuz, küçücük bahçe, üstelik yarısı yola gidecek. Laf aramızda kaynanayla gelin de uyuşmamaya başladı. Bundan dolayı oğluna bir parça yer isteyecekti, yengemizin dediğine göre. Samiyev ne demiş bilerseniz: ‘KGB’de çalıştığınızda babamı hapse attırdınız, size toprak yok!’ Alçağın lafına bak! Bu kadar zaman geçtikten sonra eski kini şimdi, sovhoza müdür olduğunda mı aklına geldi, namert! Hapse attırmışsa baban bir suç işlemiş olmalı ki, hapse girmiş. Hatta amcamızın Emniyette biraz çalıştığından haberim varsa da -eski şapkalarını fi tarihinde giyer gezerdik- ancak KGB’sini me-ge-be-sini duymadık.

Uykulayan ihtiyar birden canlanarak laf attı:

– Ee, o zamanlar hepsi birdi...

– Bir miydi, bir değil miydi, babasını amcamın hapse attırdığını kim ispat edebilir dede, hani?! dedi taraflı yeğen ihtiyara “hücum” ederek. “Samiyev’iniz o zamanlar annesinin karnında bile değildir. Eh, olsun, ne diyebiliriz ki şimdi!” Sonra bize dönüp, özür dilercesine lafını suçlu bir edayla devam ettirdi: “Amcamızı biliyorsunuz: biraz şey, biraz kızıldılar. Ayrıca, sonraki zamanda buradaki üzüntülerden sıkılmış mıdır nedir, bir ara gaza gelip ‘On dört yaşımdan beri Marksist’im’ demiş.” “Git, o Marks’ına, Marks’ın toprak versin!” demiş Samiyev de. Olan şey budur. Dönmüşler, yengemizle biraz dertleştikten sonra şu kerevete uzanmış, orada can vermiş...

Sanki tam bunu beklermişçesine ilginç bir şey oldu. Sakin sakin esen bir meltem, fırtına gibi kalktı ve uçarak gelen bir doppi tepemizdeki elma dalına takıldı. Rüzgâr bir gayret daha gösterdi, doppi daldan koparak alçak duvarı aşmış komşu bahçe tarafına pervaz etti.

Yerinden fırlayıp duvara doğru hareket eden yeğeni biraz ötede oturan ihtiyar durdurdu:

– Yav, bırakın şimdi Merdanbay, birazdan çocuklarınız getirir. Sonra bıyık altından gülerek şöyle dedi: “Rahmetlinin kafasında doppi gördüğümüz yoktu zaten.”

Yeğen yerine dönüp çömelirken çekinerek sırttı:

– Yenice idi. Henüz giyilmemiş. Amcam şapka giyerdi. Adettendir diye asmıştık da.

Yalnız o zaman terasta direğe bırakılmış kıyafet dikkatimi çekti. Merhumun üstü başı. O tanıdık koyu yeşil elbiseler. O kocaman not defteri, o rengârenk tükenmez kalemler.

Biraz kenarda sütun kazığında kıvrılmış bir adet beyaz yekte²⁰ asılı duruyor. Galiba doppi bunun tepesindeydi. Kazığa emaneten tutturulmuş muydu ne...

Ne kadar çalışsam da rahmetliyi bu yekte, bu doppiyle hayal edemedim. O daha çok diğer kıyafetlere uygundu. Galife²¹ dede...

Sonra, dualar... Allah rahmet eylesin! Mekânı cennet olsun! Allah geride kalanlara ömür versin!..

Ev sahibi yeğenin eşliğinde baba oğul bahçeden çıktık.

Dönüyoruz.

– Şimdi Bağbala'ya, dedi babam arabayı merkeze varmadan yukarı doğru çevirerek. “Halilov'unkine. Kardeşi yakında motosiklet kazasında öldü. Muhteşem bir delikanlıydı, çok becerikliydi.”

Halilov'un evini bilirsin, işte o kavakların arkasında. Asam Kuvvet'e komşu ya.

– Hangi Asam'ı kastediyorsunuz? diye üzgün bir şekilde sordum. “Asam adında sınıf arkadaşım vardı...”

– Gönül koyma ama oğlum, Asam Kuvvet'i unuttuysan baya yabancılaşmışsın.

Gönül koymadım. Doğru ya, belki o benim düşündüğüm Asam'dır. O da çocukluğunda çok kuvvetliydi.

Yolda laf dolanıp tekrar Selim Karar'a döndü.

– Demin şu adamı itikatlı diye niteledik, baba. Bence o, en fazla, sıradan bir korkaktı.

– Söylediklerinde doğruluk payı var, oğlum, dediler babam. “Stalin zamanında çok korkutulduğu bir gerçek. Onu Tirmiz hapishanesinde bir hafta boyunca keçe sararak zorlamışlar. “Keçe cezası” adında böyle bir işkence usulü varmış. Kendisinden duymuştum. Kolhoz döneminde bir gece depoda yattığımızda sarhoş kafayla ağlayarak şikâyet etmişti. Onu neyle suçlamışlar bilir misin? ‘Stalin’ ile ‘betayin’ sözcüğü arasında kafiye kurduğu için... Selim karar şairdi de, hem de nasıl şair! Gazel yazardı, sonra onu kendisi besteleyerek şarkı söylerdi. Dinlemiştik de. Biz o zamanlar çocuktuk.

Selim Karar'ın hayal kırıklığı içinde “Biz de gençliğimizde yazardık. Sonra kafiye uyuramayınca...” dediğini hatırladım. Demek mesele buymuş.

– İhtimal ki o zaman keçe sararak işkence yaptıklarında dayanamayıp ihbarda bulunmuştur! Deminki dede bir şeyler ima etmiş gibiydi.

– Bulunduysa bulunmuştur, oğlum. Sırlarını kendisiyle beraber götürdü artık. Öbür dünyası abat olsun deriz, başka ne diyebiliriz. Adettendir, ölenin arkasından böyle şeyler konuşulmaz. İkimiz de günaha girdik. Çok ilginç, bunları konuşmazsan iyiyle kötüyü nasıl ayırırsın? Yaşayanlardan konuşayım dersin, kışkırtma, dedikodu sayılır... Ee oğlum, dönem hangi büyükleri ezmemiştir, sakat bırakmamıştır! İşte şu Asam Kuvvet'i alalım...

Düşüncelerim karıştı.

Bağbala'nın meşhur kavakları boy göstermişti.

Babamın anlattıkları kulağıma parça parça geliyor.

– ... KGB'nin adamları kapıda bekliyorlar. Bir şekilde bunu sezmiş. Can havliyle çekmecedan yuvarlak mührü aldığı gibi gözünü kapatarak onu yutmuş. Sonra hemen arka pencereden kaçmış. Gittiği gibi on beş yıl sonra döndü. Nasıl desene? Yüzbaşı kıyafetinde. Göğsünde çeşitli nişanlar, madalyalar... Kardeşini, öz kardeşini hapse attırıp yerine geçti. Karısıyla evlendi. Çok güzel bir kadını Zeynep. Reislik yaptı. Ta yakın yıllara kadar. Kardeşi döndü... perişan... Yaklaşık on yıl elden ayaktan düştü, felç bir halde yattı. Etme bulma dünyası dedikleri bu...

– Kimi diyorsunuz baba?

²⁰ Uzun gömlek

²¹ Üstü geniş altı dar pantolon

– Asam Kuvvet'i ya, Asam Kuvvet'i. Süleyman'ın eniştesi olur. Süleyman'ı hatırlıyor musun, evimize geliyordu? Topal, yürüdüğü zaman ayağı gıcırdıyordu. Sana tahtadan at yapmıştı çocukluğunda...

Asam Kuvvet, Asam Kuvvet... Hı, hatırladım hatırladım... Haydi bu da bir sonraki sefere kalsın.

(Erkin A'zam, "Ta'ziya", *Novoiyni O'qigan Bolalar* (Hikoyalar To'plami), s. 16-23.)

(*Aktaran: Kamila Topal*)

ERKIN A'ZAM

TA'ZIYA

“Ushbu hikoyaning dastlabki nomi “Do‘ppi” edi. Shunday she‘ri borligini eslabmi, uni Muhammad Yusufga bag‘ishlamog‘chi bo‘ldim. Asarning sarlavhasi o‘zgargach esa, shoir nomi bilan yonma-yon turishi xunukroq tuyulib, fikrimdan qaytdim. Ajabo... Bugun hikoyani suyukli inimning unutilmas xotirasiga bag‘ishlamog‘daman.”

Muallif

O‘zbekning xonadonidan do‘ppi topilmasa-ya!

– Mana, – deya enam nihoyat kafllariga urib qoqa-qoqa, kizaklarini torta-torta, qirralari uringan nimdoshroq bir do‘ppini ko‘tarib chiqdilar ichkaridan. – Uy emas bu, karvonsaroy. Do‘ppining bozoridan o‘tib bo‘lmasdi-ya! Otang Toshkanddan bir to‘qqizini ortib kelgan edilar, qani endi? Tunov kuni ukang bir to‘da jo‘rasi bilan kelib, anovi hamsoyaning ta‘ziyasiga kiramiz, deb bitta-bitta kiyib ketdi. Bi-irontasi qaytib kelgani yo‘q. O‘zing-chi, kelar ekansan, mana shunday to‘y bor, ta‘ziya bor, chamadonning tagiga tashlab kelay demaysan. Do‘ppi jonivorning hamku pisandi qolmadi, yaxshiyomon kunda kiyilmasa, boshiga iladiganni bozordan toping! – Enam javrashdan to‘xtab, mashinaning kalitini barmoqlarida betoqat aylantirib turgan otamga yuzlandilar: – Boshingizdagini ulingizga bering, siz mana buni kiyasiz.

– Iya, shunday bo‘ldimi? – dedilar otam yasama itoat bilan ohorli do‘ppini menga uzatib. – Alining jandasi Valiga, yangisini akam kiyar ekanlar-da, mayli, mayli.

– O‘zingizning eskingiz. Shungayam jon deng.

– Jo-o-on! Bo‘ldimi?

– Noz qilishlarini, ho‘sho‘-o‘r! Shuyam yo‘q edi, bobom bozordan opkeldi, debdilar.

– Arablarning o‘zi bosh kiyimga uncha ahamiyat bermas ekan – na to‘yda, na azada, – dedim sho‘x munozarani bo‘lib.

– Shu uchun aytadilar-da, mullaning aytganinigina kil, deb. Buni endi kimga tushuntirarding? Bosh-yalang borsang, kofir deydi – xuddi do‘ppi kiygan zahoti odam musulmon bo‘lib qoladiganday! Otabobomizdan qolgan urf-da, ulim. Bir vaqtlar shuni kiyish ham jasorat edi. Nega shapka kiymayсан, nimaga sha‘ma bu, maqsadingni bilamiz, deb sho‘ri quriganlarni ko‘p ko‘rganmiz.

Yo‘q, gap bosh kiyimda emas, aksincha – do‘ppi kiyib musulmonlik da‘vo qilib, itoatkor bo‘lib, okibati mana shunday kunga qolganimizdan bahs ochmoqni o‘yladim-u, fikrimdan qaytdim. O‘rni emas, mavridi ham emas. Ranjiydilar. Axir, qariyb qirq yillik kommunist, yo‘ldan qaytib, besh yashar nevaralari bilan birga o‘tirib, arab yozuviyu arab tilini mustaqil o‘rganayotgan odam, nimaningdir tagiga yetgan bo‘lishi kerak-ku!

Otam “jiguli”ning eshigini ochib, maslahat soldilar:

– Ta‘ziyali joy to‘rtta. Xo‘sh, qaysisidan boshlaymiz? Eng uzog‘idan, a? Safarovdan, ustozingdan.

– Qanaqa ustoz?

– Salim Safar-chi, muxbir? Qaydam, “Bizning shogird qalay yuribdi?” deb seni ko‘p surishtirardi.

– Salim Qaror deng!

– A, o‘shaning familiyasi Safarov edi-da. Sho‘roda kotibligida majlis qarorlarini qoyilmaqom qilib yozgani uchun Salim Qaror bo‘lib ketgan. Laqabday gap, muxbir bo‘lganiga taxallus deymiz.

– Iye, o‘ldimi? Nima, kasalmidi?

– Qarigandan keyin nima qiladi – O‘ladi-da. Tag‘in kim bilsin, har xil gap yuradi. O‘g‘lining jabriga ketdi, deganlar ham bo‘ldi. Yolg‘iz o‘g‘il, erkaroq o‘sgan. Bo‘lmasa, shunday odamning farzandi, nobop chiqdi. Xotinini urib g‘ulay qilib qo‘ydi. Bir yilmi, ikki yil qamoqdayam yotib keldi.

Ukkag'ar bobo aralashmadi, ko'rgani ham bormadi. Er-xotinning orasida nimalar bo'lmaydi, falokatda buyam, yarashib ketar, o'rtada jujuqlari bor, neki qilgan bo'lsa – O'zining sho'riga, qo'yinglar shuni, deb bir og'iz arz qilib borganida-ku, har qalay, el-yurt ichida obro'si bor, bu yog'i mahalliychilik, hammayam odam – chiqarib kelardi o'g'lini. Yo'q. Bir so'zli-da, printsiyal. Ana, o'g'il chiqib ham keldi, xotini bilan yarashdi. Bippa-binoyi. G'ilay bo'lsayam – ko'z ochib ko'rgani, boz ustiga o'zginasining qilmishi. Orada, sadqai sar bo'lib, bobo o'lib ketdi. Aytishlaricha, qaynona-kelinning g'idi-bidisi ham ko'paygan. U tomon: "O'l sen g'ilay, ulginamni qamatib keng yaylov qilib o'tiribsan", degan, bu tomon: "O'zi-dan bo'ldi-da, ko'zim shahlo edi", degan, u tomon battar g'azablagan: "Ulimning joyida bo'lganimda, sen moxaxarni urib bu ko'zginangniyam chiqarardim!" Shu-da, eski savdo.

– Qiyomat odam edi, – dedim Salim Qarorni eslab.

– Qiyomat ham gapmi! – dedilar otam xayolchan, mashinani ortga tisariltirayotib. – "O'n yettinchi yil-ning yettinchi noyabrida – xuddi inqilob kuni tug'ilganman, Oktabrda tengdoshman, asli otim ham yo Oktabr, yo Inqilob bo'lishi kerak edi", deb yurardi. – Keyin, nash'a qilgandek, gapda davom etdilar otam: – Tavba, sendan o'n yoshlarcha kichik bo'laturib, qaysi yilu qaysi oyda tug'ilganimni men aniq bilmayman-u, sen enangdan so'rabsanmi?!

– E'tiqod-da, ota, dogmatik e'tiqod.

– Ha, sen aytgan e'tiqodning kuchini shu odamda ko'rdim. Bosma harfga chippa-chin ishonardi. Bir varaq qog'ozga bosma qilib "Ukang hukumatning siyosatiga qarshi", deb yozib bersang, jonajon inisiga xoda ko'tarib chopishdan ham toymas edi. Shundanmikan, bu o'ramda minmagan mansabi qolmadi. Rayqo'mu ijroqo'mda ishladi, avval kolxozga, keyin Sho'roga rais bo'ldi, hosilotlik qildi, milisadayam yurdi-yov. E, qolmadi. Oxiri mana shu – muxbirlik. Lekin, qulluqxonadagi gapni aytish kerak: shuncha amallarda yurib, na davlatning, na mardumning biron xasiga xiyonat qilgan. Bo'lmasa, qanday og'ir yillar edi u! Urushdan keyingi qahatchilik zamonida o'z amakisi "Bola-chaqam ochdan o'ldi", deb yig'lab borganida omborxonaning eshigini tambalab, "Bug'doy yo'q, davlatniki bu!" deb quruq qaytargan, deydilar. Ana shunday berilgan odam edi. Zamonasozlikni bilmagan sira. Talay yillar o'g'lini xatna qildirmay yurdi. Rostmi-yolg'onmi, enasini janozasiz ko'mdirgan, degan gap ham bor. Aniq aytolmayman – men Toshkandda, o'kishda edim. Ishonch-e'tiqodning mahkamligini qara! O'zi, bor-yo'g'i chalasavodlik kursini bitirgan. Lekin "Kapital" deysanmi, zamonaning siyosati deysanmi, ko'zini yumib aytib tashlardi. Dammasi mustaqil mutolaayu ishtiyoqning zo'ridan! "O'n to'rt yoshimdan marksistman", der edi, ukkag'ar. O'ldi.

– Marksistlar ham o'lar ekan, – deb qo'ydim shunchaki, gapning maromiga qarab.

– Hammayam o'ladi. Lekin, senlarning tiling bilan aytganda – "ularning porloq xotirasi dillarda abadiy qoladi", shundaymi?

Beozor kinoya aralash bu gapga indamay qo'yaqoldim.

Tuman markazidan o'tib bormoqda edik. Ko'cha gavjum. Qovuntarvuz qo'ltiqлагan, xalta-xulta ortmoqlaganlar qaytyapti. Yakshanba, bozor-o'char.

Ko'zim shularda-yu, xayol parishon. Xotiralar qatidan bir qiyofa chiqib keladi. Sarupo moshrang libosda. Boshda stalincha shapka, sercho'ntak stalincha kamzul, baqaloq galife shim, dag'al matodan etik. Kishin-yozin. Bir yonda kattakon bloknот, ko'qrak cho'ntakda qator rang-barang avtoruchqa, etikning qo'njida bir dasta gazet-jurnal.

Bu odamni boshqa qiyofada ko'rmaganman. Ustozim...

Ko'p yillik gap bu. Biror yigirma yillar bo'ldi-yov.

Yozgi praktikamni tuman ro'znomasiga oldim. Ro'znoma muharriri, uzoqroq qarindoshimiz Juma aka yo'llanmamni ko'zdan kechirgach, "She'ringni Toshkentda yozasan, uka, kasbing jurnalist, hayotga yaqin bo'lishing kerak, qora ishni ham o'rgan", deya meni partiya turmushi bo'limiga birlashtirib qo'ydi. Bo'lim mudiri Salim Qarorni chaqirib tayinladi: "Oqsoqol, mana shu bolani quloq-boshini tortib, kuzgacha havodan gazet yasaydigan qilib berasiz."

Salim Qaror deganlarini men ilgari katta-kichik majlis-mashvaratlarda uchratgan, ko'zimga juda ulug'vor ko'rinib, savlatidan hurkib yurar edim. Jo'ngina bir odam ekan. Mo'min, muloyim.

Kimning o'g'li ekanimni eshitgach esa ochilib ketdi: "Otangiz bilan birga ishlaganmiz, jiyan. Kolxoz vaqtida. Otangiz qo'limda tabelchi edi." Keyin ham, o'sha davrga oidroq biror nimadan gap ketganda, "Otangizdan so'rang" deb qo'yadi-gan bo'ldi.

She'r yozishimni bilib, armon bilan uh tortdi: "Biz ham yoshlikda yozar edik. Biz g'azal mashq qilardik. Qofiyasini to'g'ri keltirolmay, bu yoqqa o'tib ketdik-da. Otangizdan so'rang."

Qopdek bu odamning bir vaqtlar she'r, ayniqsa, g'azal bitganiga sira ishonolmasdim. Odatdagi maqtanchoqlikka yo'ydim. Qaysi muxbirni so'ramang, yoshligida albatta shoirlikni orzu qilgan, ammo turmush sharoiti to'g'ri kelmay, qolib ketgan. (Go'yo shoirlarga birov alohida sharoit yaratib beradigandek!)

O'lgudek ishchan ekan Salim Qaror. Stoldan bosh ko'tarmaydi. Ertalab oldida bir to'p gazeta, choynakda choy, ko'zoynagini burniga qo'ndirib, ishtiyoq bilan mutolaa qiladi, qizil qalamda belgilar qo'yadi. Keyin muk tushib, mehnatkashlarning xatlaridan turli-tuman maqola yasaydi. Tushlikni aytmasa, tashqari chiqish yo'q, dam olish yo'q, chaqchaq yo'q. To'nkaning o'zi.

Erinmagan bu kimsaning qorasiga tikilib o'tiraverib siqiliblar ketaman, xunobim oshadi. She'rimni yozay desam – ilhom yo'q. Ilhom parilari Toshkentda qolgan: Keyin, qora mehnat uchungina yaralgan bu zotni g'aflatda qoldirib, chekish bahona, qo'shni xonaga bosh suqaman. Qishloq xo'jaligi bo'limi bilan madaniyat bo'limi shu xonada. Dunyoning zavqu lazzati ham shu yerda. Chorsi xonaning chor burchini egallagan ulfati chor allaqachon ikki yuz qatordan materialni tayyorlab "hukumatdan qarzini uzgan", endi hangoma bilan mashg'ul.

To'rda o'tirgan sho'x-shalayim Nazir aka qoramni ko'rib:

– Ke, ke, Stalin bobomning nevarasi, – deydi darrov yuziga tashvishli tus berib. – Nima bo'ldi senga? Rang ko'r, hol so'r. Ukkag'ar Stalinning zulmidan bari. Qalay, o'tiribdimi o'zi? Uni dev ham urmaydi, qirg'indan qolgan-da. Beri kel-e, ukam-e, toza tamom bo'psan-a. Seni o'zim davolab qo'ymasam... – U yonidagi temir sandiqdan shisha oladi. – Mana shundan jindakkina otib yuborsang, odam bo'lasan-qolasan. Nima, deysanmi? Talmovsirama. Dori bu, dori – qultamitsin. Qultqult yutasan – tamo-om, olam guliston! Qarabsanki, gullar ochilgan, bulbullar sayragan, ilhom bulog'i jo'shib turibdi! Yo, bobongdan qo'rqasanmi? To'g'risini ayt, bo'lmasa o'zim urib yuboraman. Tagi sayozroq o'zi. Ha-a, malades, ur! Ye hayot, yo mamot! Chakkidan yala, chakkidan. A, shoir degani mana bunday bo'pti-da. Anovi Stalin senga ham o'rgatyaptimi, "She'rni qo'y, go'ngni yoz, xashakni yoz", deb? Yozma! Meni desang, yozma shuni, uka! Shu ukkag'arning gapiga kirib, bizlar go'ngu xashak bo'lib qoldik, yetar. Bo'lmasa, mana, Po'latdan so'ra, bir daftar she'rim bor meniyam! Hammasi gulu bulbul, ishqu muhabbatga bag'ishlangan. Lekin endi, ko'rib turibsan – go'ng, xashak... O'zi yozsin, o'lmaydi. Joni qattiq uning. Stalin bobong bir o'zi bir kunda sakkizta gazet chiqaradi. Yuqoridan buyruq kelsa – bas!

Nazir aka lof qilayotgani yo'q, o'zim guvohman. Tog'dagi chorvachilik xo'jaligida amalga oshirilayotgan partiyaviy-siyosiy tadbirlarni ro'znomada yoritish zarur bo'lib qoldi. O'sha kuni rayqo'mda qanaqadir majlis chiqib, Salim Qaror toqqa borolmadi. Ertasi kelib, xo'jalik rahbari bilan telefon orqali besh minutgina so'zlashdiyu mashinkaxonaga kirib, ikki soatda ikki sahifa narsa tayyorlab chiqdi. Og'zaki, aytib turib! Qoyil qolmay iloj yo'q. "Besharchadan besh saboq." Qiziqsinib o'qib qaradim. Xuddi borib o'z ko'zi bilan ko'rgandek jonli, batafsil. Dalilu mulohazalar joy-joyida, xulosalar asosli, shiddatvor. Birorta ham nuqsoni yo'q. Gap shunda-da: birorta ham! Bari barchaga ma'lum, to'ppa-to'g'ri, sip-silliq gaplar. Lekin – har kimning ham qo'lidan kelavermaydi. Ustozim shu hunarning piri ekan, bilsam.

Ish boshlaganimning ikkinchi haftasimidi, u menga topshiriq berdi. Shoyi to'qish fabrikasidagi ochiq partiya majlisidan ixchamgana reportaj yozib kelishim darkor. Bordim, qatnashdim, yozdim. Bu daqqiyunuslarga bir ko'rsatib qo'yay deb, bor iste'dodimni ishga solib yozdim. Mudirimning tahriridan keyin o'qib ko'rib esa dod deb yuboray dedim. Soch yulib o'tirib topgan o'xshatishu sifatlashlarim, majoziy iboralarim... qani?! "Falon kuni falon joyda falon mavzuga bag'ishlangan falonday majlis bo'ldi. Yig'ilishda falonchi-falonchilar so'zga chiqib, falon-pismadon dedilar. Majlis ahli falonday

qaror qabul qildi. Bu – jonajon partiya-hukumatimizning tarixiy qarorlariga to'liq hamohangdir.” Qolgan gap shu. Xuddi bir dasta gulni silkib-silkib bargini to'kib tashlagandek. Ayniqsa, ilova qilib qo'ygan so'nggi jumlasini o'qib jonim chiqqudek bo'laman: shugina majlis ahliki “hamohang qaror” qabul qilgan ekan, yuqorida o'tirgan partiya-hukumatning nima keragi bor?! Hamonki, qaror “hamohang” bo'lmoga oldindan ma'lum ekan, shuncha odamni ovora qilib majlis chaqirishdan murod nima?!

Muharrirga arz qilib kirgan edim, Juma aka: “Nichevo, partiyaviy uslub shunaqa bo'ladi, o'rgan”, deya yuzimga suv sepib chiqarib yubordi. Qo'limdan kelgani shu bo'ldiki, kechqurun yashirincham bosmaxonaga tushib, nomimni oldirib tashladim. Axir, buni ko'rgan birov-yarim: “Yozganing-ku Salim Qarornikidan farqi yo'q ekan, Toshkentda pashsha qo'rib nima qilasan?”, demaydimi?!

Asta-sekin yuksak she'riyat badiiy vositalar xayolimdan ko'tarilib, bor muhitga moslasha boshladim. nsaf bilan aytish kerak: yaxshimi, yomonmi, ustozimdan ul-bulni ham o'rgandim.

Ana shunday saboqardan birini eslasam, hamon o'zimni kulgidan tiyolmayman. Salim Qaror qayoqqadir ketganida bir maqola tayyorlab, bosmaga topshirdim. Ertasi uni ro'znomada o'qib, vahimaga tushib qolmaydimi ustoz!

– Siyosiy xato, siyosiy xato! – derdi u boshini changallab. – Kapamiz kuydi, jiyanjon! Endi nima qildik? Kelib-kelib Juma Turdievich betobliklarida... “Partiya qarorlari” debsiz. Qaysi partiya: sotsialdemokratlar partiyasini, eserlar partiyasini yo kadetlar?! “Jonajon Kommunistik partiyamiz” deb yozishimiz kerak, bildingiz! Buni rayqo'm o'qisa-a, ikkovimiz ham, Juma Turdievich ham!;

Tushlik chog'i bu noxushlikni Nazir akaga bildirgan edim, u kulib yubordi:

– Chepuxa! Bor-e, enag'ar, demaysanmi! Bu devoriy gazetangni kim o'qirdi? O'qisa ham – chepuxa!

Xayriyat, rayqo'm bizni chaqirmadi. Yo, u yerdagilar ham Juma Turdievichga o'xshab o'sha kunlar betobmikan...

Salim Qaror bilan korrektura o'qishganimiz bundan ham qiziq. Korrektor qizimizning to'yi bo'lib, bir oqshom ro'znomaga navbatchilik qilgan mudirimga ko'maklashgani qoldim. Men qo'lyozmani kuzatib boraman, u kishi bosmaxonadan kelgan nusxasini ovoz chiqarib o'qiydi. Solishtiramiz. Ustoz hijjalab-hij-jalab o'qiyapti-yu, men kulib yubormaslik uchun sonimni chimchilab o'tiribman.

– “Jo-na-jon Kom-mu-nis-tik... bosh harf bilan, ikkita “m”... parti-yamiz-ning ta-ri-xiy...iy... qa-ror-la-ri-dan ruh-la-nib, vergul... a-za-mat par-ran-da-bo-qar-lar yuk-sak zafar quchdilar... “Quchdilar”mi? Ha-a, ana shunday. Sergak bo'ling-a, jiyanjon...

Salim Qaror yig'in-pig'inga ketganida men deraza oldida uzoq-uzoq turib, ko'chadan o'tayotgan qiz-juvonlarni tomosha qilaman. Turibturib xo'rligam keladi, o'zimni o'zim so'kaman. Bu nima yurish, axir? Diqqinafas xonada, undan-da diqqinafas bir odam bilan, diqqinafas bir muhitda, hech kimga keraksiz, siyqasi chiqib ketgan gaplarni chaynab, talantimni xor qilib, “dalaga nuri chiqarildi”, “ko'prik qurildi”, “brigada planini bajardi” deb o'tirguncha, praktikaga Toshkentning o'zida qolib, xushhavo chamanlar aro Madinamni qo'ltiqlab, unga she'ru g'azal o'qib yurmaymanmi! Ahmoq, nodon! Hayotni o'rganarmish, hayotga yaqin bo'lmoqchi emish! Mana hayot!.. Jo'ralar qachon kelarkin-a, derazaning tagida mashinasini bip-biplatib? Bugun cho'milgani sharsharaga bormoqchi edik... Ketaman-ku, kuz kelsin, ketaman! Go'ngu xashaging o'zingga siylov, qaror-parorlaring bilan qo'shmozor bo'lgur Salim Qaror!

...Tuman markazidan o'tib olmazorga qayrilayotganimizda otam gapirib qoldilar:

– “Shogirdimiz bizni boplab bir qo'lga tushirganda” deb yurardi rahmatli. Nimaligini aytmasdi.

Usha voqeani g'ira-shira xotirlab, so'rayman:

– Ota, enasini janozasiz ko'mdirgan u, dedingiz boya. Shu odam namoz-pamoz o'kirmidi o'zi?

– O'qigan bo'lsa o'qigandir, birov ko'rgan emas. Dafn-ma'rakalarga qatnashardi-yu, janoza payti chetga chiqib turardi. Nima bo'lgan edi o'shanda?

– E, esda yo'q...

Esda bor. Salim Qaror kechki navbatchilikka qolganida qarashib yurgan kunlarim edi. Bosmaxona oxirga sahifani tayyorlab bergunicha birpas hovlini aylanay deb chiqib, qaytib kelsam – eshik berk. Qattiqroq siltab itargan edim, zanjiri omonat ekanmi, sharaqlab ochilib ketdi. Qarasam... birov yerga muk tushib yotibdi. Ustozim, Salim Qaror! Sharpani sezib, u apil-tapil yerdan nimanidir yigishtirib olib, stoli tagiga urib yubordi. Joynamozmi? Keyin belini ushlagancha inkillab o'rnidan turdi-da, hadaha stol ustida yotgan allanimani kafti bilan bosdi va sath bo'ylab surib borib, bilintirmaygina cho'ntagiga solib qo'ydi. Qizil narsa, hujjatga o'xshaydi...

– Keling-keling, jiyanjon, sahifa hali tayyor bo'lmabdi, – dedi Salim Qaror gunohkorona ohangda va nolish bilan ilova qildi: – Qurg'ur bel og'riydi. Shunga birpas yonboshlab olay deb...

Gapni olib qochishini! Namoz o'qir ekansan, ochiq o'qiyvermayсанmi, menga nima? Bundan chiqdi, kunduzlari meni nariga xonaga chiqarib yuborib... Uzoq-uzoq qolib ketsam ham indamasliganing sababi bu yoqda ekan-da, hah, mug'ambir! Lekin, anovi nimarsa edi? Nega tura solib shunga yopishdi?..

O'sha oqshom Salim Qarorni tanib bo'lmay qoldi. Allanechuk jonsarak, yaltoqi, odatdagidan sergap. Uzi choy damlab, menga manzirat qilgan. Sahifalarga to'liq imzo chekib bo'lindi hamki, uyga ketishga shoshilmaydi. Zarofatdan yiroq ko'ringan to'nkamijoz kimsa, mendan she'r tinglab charchamaydi. O'tgan-ketgan hangomalardan so'z ochadi. "Otangizdan so'rang-da". Ketayotganimizda, bobom tengi odam, ustozim, bir qadam uyimizga kajavali mototsiklida eltib qo'ymoqni taklif qildi... Taajjub!

Salim Qaror ertasi ishga kelmadi. "Betobman", debdi sim qoqib. Ikki kundan keyin otpuska so'rab o'g'li orqali ariza yubordi.

Bebosh qolganimni ko'rib, muharrir meni intiq bo'lib yurganim – madaniyat bo'limiga o'tkazdi. Sho'xshan ulfatlar davrasida yurib, kuz kelib qolganini sezmabman. Sevimli Toshkentimga jo'nadim.

Salim Qarorni boshqa ko'rmadim. Keyingi yili kelganimda redaksiyaga kirib surishtirsam, "Shu ukkag'arni sen bir balo kilib ketding-ov, shoir, – dedi kulib Nazir aka. – O'sha bo'yi qaytib ishga chiqmadi. Ko'z qurg'ur xat ishiga yaramay qoldi, deb boshqa sohaga o'tib ketdi. Bog'dorchilik brigadasiga qorovul deb zshitaman. Ko'cha-ko'yda ko'rinmaydiyam". Bu jumboqdan boshim qotdi.

Unutilmas ustozim haqida bilganim mana shular. Keyin-keyin u xotiramdan ham ko'tarilib ketay degan ekan, bugun kelib...

Bog'ko'chalar bo'ylab bir oz aylangach, devorlari nuragan, xarobroq hovliga yetib mashinadan tushdik. Ota-bola sipo tortib, qiyshayib qolgan qadimiy darvoza orqali "keling-keling"siz, to'ppa-to'g'ri hovliga kirib bordik. Etakdagi egri o'sgan olma tagida odam ko'rinib, o'sha yoqqa yurdik.

Zarang yerga to'shalgan sholchada ikki-uch kishi "manqa" gurung qilib o'tiribdi. Borib biz ham cho'kkaladik. To'rda, yuzlari qat-qat ajin, qabariq ko'zoynak taqqan ko'hna bir mo'ysafid chilcho'p oyoqlarini betakallufona chalchaytirgancha yostiqa yonboshlab mudrab yotibdi. Beriroqda undan tetikroq yana bir qariya, to'xtab-to'xtab sherigiga gap beradi. Poygakda do'ppi-belbog'li kayyonisifat bir yigit. Gap-so'zlaridan – marhumning jiyani. O'g'li negadir ko'rinmaydi.

Bosh iring'ab salom-alik. Duoi fotiha. Keyin bafurja hol so'rashuvga o'tildi.

Fursatdan foydalanib men hovli-tuzga ko'z yugurtirdim. Do'ppidekkina, tor. Mahalliy sharoitga sira to'g'ri kelmaydi, bamisoli shaharhovli. Vaqti-zamonida birmuncha obodroq bo'lgan uy-joy ham endi xarob, fayzi ketgan. Hammayoq patarot, olmalarni qurt kemirib yotibdi, kuzaki mevalarini g'ubor bosgan, kahrabo tusda.

Kayvoni jiyan mendan qachon kelganimu necha kunga kelganimni so'radi.

– Ukaning shu odatlari ma'qul-da, – dedi so'ng otamga yuzlanib. – Kelasolib darrov el-ulusning mavlid-ma'rakasini ko'zlaydilar. Uzim ko'rganman-da bir-ikkida. Sog' bo'lsinlar. Rahmat. Savob. – Keyin, bir zum tin olgach, marhumning egasi sifatida, bu yerda o'tirganlar necha bor eshitgan, yana eshitajak, o'zi ham necha bor takrorlagan, tag'in takrorlayajak o'lim tafsilotini, taomil bo'yicha, endi bizga so'zlay boshladi: – Bilmadim, bippa-binoyi yurgan edilar. O'sha kuni deng, bir-ikki joyga ta'ziyaga ham boribdilar, qaytishda bozor-o'char qilib keptilar ro'zg'orga. Baloday. Hech

kimning xayoliga kelmagan. So'ngra deng, bu endi peshin namozidan keyingi gap – Samievning oldiga jo'nabdilar, direktorning. Shundan shu yoqqa. Piyoda. Oyoqlarida bodlari bor edi, keksa odam. Samiev bir vaqlar qo'llarida traktorilik qilgan ekan, shuni orqa qilganlar chog'i-da. Mana, o'zlaring ko'rib turibsizlar: hovli katalakday, boz ustiga, yarimchasi yo'lga tushmoqchi. Gap o'zimizniki-yu, qaynonakelinning ham sobiqasi kelishmayroq qolgan. Shunga, ulariga bir parcha yer so'ramoqchi bo'lganlar-da, yangamizning aytishicha. Samiev nima depti deng: "NKVDda ishlaganingizda otamni qamatgansiz, sizga yer yo'q". Nokasning gapini qarang! Shuncha zamon o'tib, eski alaming endi, sovxozga direktor bo'lganida esingga tushdimi, nomard! Qamatgan bo'lsa, otang biron ayb qilgandirki, qamatgan-da. Qolaversa, amakimiz milisada ozroq ishlaganlaridan xabarim bor edi-yu, – eski shapkalarini ho'v yillari, bolalik-da, biz kiyib yurgich edik, – lekin NKVD-pnkvsini eshitganimiz yo'q.

Mudrab yotgan ko'hna chol daf'atan jonlanib, luqma soldi:

– E, o' vaqlar o'ning bari bir edi.

– Birmidi, bir emasmidi, otasini tus amakim qamatganini kim isbotlaydi, bobo, qani?! – dedi tarafgir jiyan cholg'a "hujum" qilib. – Samievingiz u vaqlar enasining qornidayam bo'lmagandir. Hay, mayli, nimayam derdik endi! – So'ng bizga o'girilib, uzr so'ragandek, gapini aybdorona ohangda davom ettirdi:– Amakimizni bilasizlar: sal haligiday, qizilroq edilar. Boz ustiga deng, keyingi vaqtda bu yerdagi g'urbatlardan siqilibroq yurgan ekanlarmi, otashin bo'lib, anovi gaplarini aytibdilar: "O'n to'rt yoshimdan marksistman". "Bor, o'sha Marksingga bor, Marksing yer bersin!" debdi-ya enag'ar Samiev. Bo'lgan gap shu. Qaytib keptilar, yangamizga picha hasrat qilgan bo'lib, anovi supaga yonboshlabdilaru jonlari chiqibdi...

Xuddi shuni kutib turgandek, alhol qiziq ish bo'ddi. G'ir-g'ir esayotgan beozor shabada to'zonga o'xshab bir guvrandiylar girillab uchib kelgan qandaydir do'ppi tepamizdagi olma shoxiga ilinib qoldi. Shamol tag'in bir g'ayrat ko'rsatgan edi, shohdan uzilib, pastak devor osha qo'shni hovli tomon parvoz qiddi.

Irg'ib turib devor sari taYapingan jiyanini beri-roqda o'tirgan qariya to'xtatdi:

– Hah, qo'ying endi, Mardonboy, halizamon bolalaringiz ko'tarib chiqadi. – Keyin miyig'ida kulimsiragan bo'lib dedi: – Rahmatlining boshida do'ppi ko'rganimiz yo'q edi o'zi.

Jiyan qaytib joyiga cho'kkalarkan, xijolatomuz il-jaydi:

– Yangigina edi. Hali kiyilmagan. Amakim shapka kiyardilar. Rasmiga deb osib qo'ygan edik-da.

Shundagina ayvondagi dorga tashlab qo'yilgan ki-yim-kechakka diqqat qildim. Marhumning usti-boshi. O'sha, ko'zga tanish moshrang liboslar. O'sha kattakon bloknot, o'sha rang-barang avtoruchkalar.

Chekkarokda, ustun qozig'ida shumshayibgina bir dona oq yaktak osilib turibdi. Chamasi, do'ppi shuning tepasida bo'lgan. Omonatroq ilingan ekanmi qoziqqa...

Harchand urinmayin, rahmatlini bu yaktak, bu do'ppida tasavvur qilolmadim. O' ko'proq anovi liboslarga loyiq edi. Galife bobo...

Keyin – xayr-xo'sh. Xudo rahmat qilsin. Joylari jannatda bo'lsin. Qolgan umrlari bizlarga – tiriklarga nasib etsin...

Kayvoni jiyan kuzatuvida ota-bola hovlidan chiqdik.

Qaytyapmiz.

– Endi Bog'bologa, – dedilar otam mashinani markazga yetmay yuqoriga burib. – Xalilovnikiga. Yaqinda ukasi mototsikddan uchib o'ldi. Alomat yigit edi, qo'li gul. Xalilovning uyini bilarsan, ho'-o' terakzorning orqasida. Asom zo'rga hamsoya-da.

– Qaysi Asomni aytyapsiz? – deb so'radim pari-shonhol. – Asom degan sinfdoshim bo'lardi...

– Ko'nglingga olmagin-u, ulim, Asom zo'rniki unutgan bo'lsang, ancha begonalashib qolibsan.

Ko'nglinga olmadim. To'g'ri-da, balki o'sha men aytgan Asomdir. U ham bolaligida o'lgudek zo'mu zo'ravon edi.

Yo'dda gap aylanib, tag'in Salim Qarorga ko'chdi.

– *Boya shu odamni e'tiqodli edi, deb ta'rifladik, ota. Menimcha, u bor-yo'ga oddiygina qo'rqqoq bo'lgan, xolos.*

– *Gapingda jon bor, ulim, – dedilar otam. – Stalin zamonida yurak oldirib qo'ygani rost. Uni Termiz turmasida bir hafta kigizga o'rab jabrlaganlar. "Kigiz jazosi" degan shunday bir qiynoq usuli bo'lar ekan. O'z og'zidan eshitganman. Kolxoz davrida bir kecha xirmonjoyda yotib qolib, mastlik bilan yig'lab hasrat qilgan edi. Bilasanmi, uni nimada ayblaganlar? "Stalin"ga "betayin"ni qofiya qilgani uchun. Salim Qaror shoir edi-da, o'-o', qanday shoir! G'azal yozardi, keyin shuni o'zi qo'shiqqa solib aytardi. Eshitganmiz-da. Biz unda bola edik.*

Salim Qarorning "Biz ham yoshlikda yozar edik. Keyin, qofiyasini to'g'ri keltirolmay..." degan armonli so'zlarini xotirladim. Gap bu yoqda ekan-da.

– *Ehtimol, o'shanda, kigizga solib kiynaganlari-da, chidayolmay ayg'oqchilikni zimmasiga olgandir? Haligi bobo bir nimaga sha'ma qilganday bo'ldi-ku?*

– *Bo'lsa bordir, ulim. Neki sir-asrori bo'lsa, o'zi bilan olib ketdi endi. Narigi dunyosi obod bo'lsin, deymiz-da, boshqa nimayam derdik? Rasmi, o'lganning orqasidan bunday gaplar gapirilmaydi. Ikkovimiz ham gunohga botib bo'ldik. O'zi qiziq-da: shularni naql qilmasang, yaxshi-yomonni qanday farqlaysan? Tiriklardan gapiray desang – ig'vo, g'iybat sanalsa... E-e, ulim, zamonasi ne-ne vallomatlarini mayib qilmadi! Mana shu Asom zo'rni olaylik...*

Xayolim chuvalashib ketdi.

Bog'boloning dong'i ketgan sarv teraklari bo'y ko'rsatib qolgan edi.

Otamning naqlari qulog'imga uzuq-yuluq chalinadi:

– *...NKVDning odamlari eshikda poylab turibdi. Qayoqdandir buni sezadi. Jon vahmi mansabning mazasiga qo'shilib, g'aladondan dumaloq muhrni oladiyu ko'zini chirt yumib yutib yuboradi. Keyin shartta orqa derazadan tashlab qochadi. Shu ketganicha o'n besh yillar deganda qaytib keldi. Qanday de? Kapitan libosida. Ko'kraklarida turli-tuman nishon... Ukasini, o'z ukasini qamatib yuborib, o'rniga o'tirdi. Uning xotiniga uylandi. Ko'p xushro'y juvon edi, Zaynab degich. Raislik qildi. Ho'-o'v yaqin yillarga dovur. Uka qaytib keldi.. Abgor... O'n yilcha oyoq-qo'lidan ajralib, shol bo'lib yotdi. Qilma – toparsan, deganlari shu-da.*

– *Kimni gapiryapsiz, ota?*

– *Asom zo'rni-da, Asom zo'rni. Sulaymonga yazna-pochcha bo'ladi. Sulaymon esingdami, uyimizga kelib turardi-ku? Cho'loq, yurganda bir oyog'i g'irchillaydigan? Senga yog'och ot yasab bergan edi bolaligingda...*

Asom zo'r, Asom zo'r... Ha-a, esladim, esladim... Keling, bunisi yanagi galga qolsin.

1991

NARMURAD NARKABİLOV (1953)

Narmurad Narkabilov, 7 Temmuz 1953 tarihinde Kaşkaderya vilayetinin Yekkeboğ ilçesinin Kışlık köyünde dünyaya geldi. 1976-1982 yıllarında Taşkent Devlet Üniversitesinin İletişim Fakültesinde eğitim gördü. “Yazar olmak için hayatı bilmek gerekir” düşüncesinden hareket ederek fabrikada işçi, demiryolu deposunda vagon tamircisi, istasyonlarda hamal olarak çalışarak farklı insanlarla ilişki kurdu, onların kişilik özelliklerini ve dünya görüşlerini öğrenmeye çalıştı. Bu öğrendiklerini de az çok eserlerine yansıttı. Sonrasında ise tabiata olan ilgisi arttıkça Özbekistan’ın birçok dağ ve kırlarını, tarla ve bozkırlarını adım adım gezmeye başladı. Bunun neticesinde hayvanat dünyasına ait bir dizi eser ortaya çıkardı. “Çalılık Köpeği”, “Beyaz Boyun”, “Dağ İnsanı”, “Pehmak”, “Köy Basan Kurt” gibi uzun hikâyeleri bu tür eserlerine örnek olarak verilebilir. Mutluluk nedir? Yaşam nedir? Mutsuzluğun hangi şekilleri vardır? Genel olarak mutsuzluğun rengi var mı? İnsanoğlu bu iki kutup arasında koşturarak yaşarken, birinden ikincisine doğru hareket ederken hep özünü arar. Bu aradığı sevgi değil midir, öz değil midir? Narmurad Narkabilov’un eserlerinde bu gibi sorulara cevap bulunabilir. Yazarın bu zamana kadar “Unutulmuş Şarkı”, “Mavi El”, “Yüz yüze”, “Pehmak”, “Şikâyetçi Serçe”, “Sarı Çiçek”, “Coşkun Nehir” gibi ondan fazla kitabı yayımlandı. Şuhrat Madalyası sahibi olan Narmurad Narkabilov’un eserleri Özbek, Kazak, Karakalpak, Kırgız dili ders kitaplarında yer almış olup, birkaç dile aktarıldı.

KAŞKA

“Hayvanların yalnız dili yok; faydalıyı, zararlıyı senden benden daha iyi anlarlar.”

Anamın bu dediğini hiç kabullenemiyorum. Bazen tepem atarak söyleniyorum: “Sığır sığırdır, onda fehim ne arar, akıl ne arar, sürsen yürür, seslenmezsen yatar. Size kalsa onlara aydın bile dersiniz.” Ancak anam dediklerime hiç itibar etmez, benimle boşuna laf dalaşına girmektense ahırdaki hayvanlarla ilgilenmeyi tercih ederdi.

Ahır anam için bir hayattır. Gece gündüz ahırdan çıkmaz, bir bakarsın hayvanların altını temizler, tezek hazırlar, bir bakarsın sürüye katılmayan hayvanlarla konuşur, başka bir zaman bakarsın gölgede geviş getiren keçileri azarlayarak, dürterek suya sürer. Velhasıl, kıpır kıpır dili de çalışır eli de. Ona göre hayvanlar koyun, keçi, inek, teke gibi türlere ayrılmaz. Ahırda ne kadar hayvan varsa hepsinin kendi adı vardır. Hayvanlar, dış görünüşü ve tavırlarına göre adlandırılır: Kaşka²², Çizgili, Ala, Kurnaz, Alagöz... gibi. Hayvanlara karşı davranışı da ona göredir, kimiyle tatlı konuşur, kimini azarlar, kimini de sever.

Özellikle Kaşka’ya duyduğu sevgi bir başka. Anamın tabiri ile Kaşka safkan bir nesilden geliyormuş, bir iki yıl sonra koca bir sığır olacakmış, kap kaçağı süt yoğurtla dolduracakmış. Böylece anam her gün onu sever, bulduğunu ona yedirir. Ancak bir tavrına hiç tahammül edemez: Kaşka yalı pek sever. Ahır yemle dolu, o ise ahır kapısındaki kabın peşinde. Artıklar kaba dökülür dökülmez yüz yıl aç kalmış canavar gibi kaba koşar, kana kana sulandırılmış artıkları içer. Bazen de buzağılar ona ortak olur. Kaşka hiç cimri davranmaz, kenara çekilip ortak yenilen yemeğin tadını çıkarır.

Anam ne kadar meşgul görünse de gündelik işlerini belli bir düzen içinde yürütür. Sabah erkenden hayvanları otlağa sürer. Sürü uzaklaşınca ahırını temizler. Bundan sonra ayakları açılın diye ahırda kalan hayvanları tarlaya sürer ve bulaşıklara bakar. Tarla, bahçemizden avucun içi gibi görünür. Herhangi bir hayvancık keyfi harekette bulursa anam bahçeden seslenir, kendisine çeki düzen vermesini ister.

Anamın hayvanlarla konuşması bu sefer nedense çok sinirime dokundu. Aslında daha dün gece şehirden döndüğüm halde damda gölgede ayarlanmış bir yerde yatarak keyifle kitap

²² Hayvanların alnındaki beyaz işaret veya alnında beyaz işareti olan hayvan.

okuyordum. Gözüm dalmış, anamın sesine uyandım. Anam biriyle yüksek sesle sohbet ediyordu. Konu komşulardan biri gelmiştir diye kalkıp sağımı solumu düzelttim. Ancak dikkat edince yalnızca anamın konuştuğunu, komşununsa hiç sesinin çıkmadığını fark ettim. Farkında olmadan dinlemeye başladım.

– Yine kafana göre iş yaparsan benden temiz bir dayak yersin, diyen anam açıkça tehdit savurmaya başlamıştı. “Dünkü yaptıklarını hatırlıyor musun? Büyük olduğun halde böyle davranmaktan utanmadın mı? Hey, yüzüz, sana diyorum! Tık çıkarmıyor ya, utanmaz! Yapacağını yapıp sessiz durmasına bak şunun. Ama bu sefer affetmem, elimdeki şu değnekle kolum yorulana kadar seni döveceğim! Sana yüz verdikçe tam bir kafasına buyruk oluverdin, seni kulaksız.”

Şaşkın şaşkın ayağa kalktım: “Acaba kimi azarlıyor? Yeğenlerden biri fena yaramazlık yapmışa benziyor. Uykuya mani oldu, ama” diye düşünürken, damdan gözümün önünde peyda olan manzarayı görünce ağzım açık kaldı. Baktım ki günahkâr, yeğenim değil, Kaşka imiş. Anam azarladıkça uzun dili ile burnunu yalıyor, azarları göz kırpmadan dinliyordu.

– Şimdi git! dedi anam ağzına son bir parça ekmeği tıkıştırırken kafasına hafifçe şaplak atıp. “Kardeşlerinle kırdı bir gez. Soğana gidersen, seni lime lime doğrarım. Git hadi git! Çok yaltaklanma! Büyük olduğun halde hiç aklın yok ya senin. Git git!”

Kaşka emre itaat ederek çaresiz tarlaya doğru gitti. İki buzağı da onun peşine takıldı. Kaşka yolunun üzerindeki yal kabına burnuyla çarparken hoşnutsuz bir şekilde böğürdü.

– Artık yok, dedi anam elindeki sopayı göstermelik sallayarak. “Artıkları gelince alırsın. Vay, sen hâlâ duruyor musun? Hadi çabuk çabuk, git! Yoksa artıkları Alagöz’e veririm.”

Kaşka gerçekten de adımlarını hızlandırdı. Kıra çıkmak istemediği her halinden belliydi. Varana kadar hep böğürdü. Anam, çocuğunu okula uğurlayan anne gibi onu uğurladı. Sonra da dönüp tabak çanakla ilgilenmeye başladı.

Bu tavrını gözlemlerken, onu biraz azarlamayı kendime borç bildim. Duyan ne der endişesiyle şöyle dedim:

– Ana, bu gidişle adınız deliye çıkar, bu ne iş?!

– Bilmem, şimdiye kadar kimse bana deli demedi, dedi anam artıkları kaba boşaltırken.

– Ee, nasıl bir delilik etmişim?

– Dili olmayan canlıyla insan böyle konuşur mu? –dedim onun aldırış etmemesine daha da sinirlenerek. “Duyan ne der? Falan kadın tam bir deli diye düşünmez mi?”

– Kim öyle düşünürmüş?

– Mesela ben...

– Sen de kimsin?

– Kim olacak, oğlunuzum.

– Oğlumun idraki, acaba hayvaninkine yetişir mi?

– İdrakine yetişsem ne olur, hayvan hayvandır, dedim diş ağrısı çeker gibi yüzümü büzüştürerek. Akılsız hayvanla sohbet etmek şart mı sanki... kusura bakmayın ama doğru sözü annenden, babandan esirgeme derler. Akılsız canlının yanında akılsız olmanızı istemiyorum ben.

– Diğerlerini bilmem ama benim hayvanlarım senden daha akıllı gibi, dedi anam hamurlu tabağı hızla yıkarken. “Bir defada anılarları beni onlar. Sen ise sabahtan beri beni söyletirsın. Taşı bile olmayan iki tarla yoncayı biçmek o kadar mı zor? Eve geldin mi, kitaba yapışıyorsun, gün boyunca uykudan başını kaldırmıyorsun. O Alagöz’den hiçbir farkın yok senin!”

Alagöz topal bir teke. Anasından mecruh doğduğu için ahırın dışına çıkmaz. Her canlının kendine has tavırları olduğu gibi, Alagöz gündüzleri tuhaf bir şekilde uyur; ölmüş bir hayvan gibi dört bacağıyla uzatarak yatar. Bunu bilmeyen birinin onu ölmüş zannetmesi kesindir. İlk önce ben bile öyle düşünmüştüm, hatta birkaç defa dürtmüştüm bile. Buna rağmen o, ölü gibi duygusuz, dürtsen de kalkmaz, donuk donuk bakarak yatmaya devam eder.

Alagöz’e benzetilmekten dolayı çok kızdım. Elimdeki kitabı hemen kapattım ve ayağımın altındaki boş kovalardan birini çevirip üzerine oturdum. Bu şekilde anamla tartışmak

düşüncesindeydim. Her olmadık şeye benzetilmekten bıktım artık! Ancak çoktan kıra varmış Kaşka'nın böğürmesi tartışmayı kesti.

Kaşka'nın böğürmesiyle, anam, çocuğu ağlamış anne gibi ilginç bir telaşla ayağa kalktı ve elini alnına koyarak tarla tarafına baktı. Kaşka kâh ev tarafına kâh az ilerideki soğan tarlasına kafasını çevirerek tehditkâr bir ş ekSioldgea nbaö ğilüişr,düb-enden göreceğini görürsün! dedi anam yumruğunu sallayarak.

Kaşka kulaklarını dikerek lafı sonuna kadar dinledikten sonra isteksizce kuru otu yolmaya başladı. Bu arada tarlanın başında atlı bekçi görüldü. Soğan, hayvanlara çok tatlı geliyormuş. Bekçi, tarladaki hayvanlara endişeyle baka baka uzaklaştı. Bekçinin gözden kaybolmasıyla Kaşka yine böğürmeye başladı. Bu sefer de tehditkâr böğürdü. Anam cevap vermeyince o küsmüş bir edayla tarla tarafına yürüdü, yavaş yavaş gösteriş yaparcasına yürüdü.

– Dön!

Kaşka kafasını çevirip bakmasına baktı ama sahibinin emrine itaat etmeden yürümeye devam etti.

– Git hadi git, dedi anam. “Artıkları sana vermem, Alagöz’e veririm. Bekçi seni önüne alarak bir kovalasın, seni, laf dinlemeyeni!”

– Şikâyet etme, dön geri! dedi anam. “Yoksa benden göreceğini görürsün. Şuna bak ya, şımarık.”

Kaşka gerçekten de gittiği yerden döndü. Buzağılara katılarak otlamaya başladı. Ancak bu hal çok devam etmedi. Birazdan tekrar böğürdü. Bu sefer açık açık bir şeyler sorarak böğürdü. Anam itibar etmeyince ikinci kez böğürdü, sesine açıkça inadını yansıttı. Anam kafasını kaldırıp bakmasıyla küsmüş çocuk gibi tarla tarafına gitmeye başladı.

– Dön!

Kaşka dönmedi, sana bir ders vereceğim dercesine ilerlemeye devam etti.

– Ha, öyle mi! “Anam tabaktaki artıkları kovaya boşaltarak tehditkâr bir sesle: “Nasibini artık Alagöz’e vereceğim. Al, Alagöz. Şu aptalın nasibini içiver.”

Kaşka donakaldı. Yalvarma ve pişmanlığa has böğürme kıra yayıldı. Evin bahçesi duvarsız; Kaşka bir anama bir etrafı çerçöple çevrilmiş ahırın başköşesinde, gölgede ayaklarını uzatarak yatan Alagöz’e bakınarak, yalvarırcasına böğürmeye devam ederken, sesine gitgide öfke ve aşikâr bir kıskanma ahengi indi. Sonra ön bacakları ile yeri kazıyarak uzaktan Alagöz’e bakıp tehditkâr bir edayla böğürmeye başladı. Bu hal anam müdahale edene kadar devam etti.

– Kendini parçalama, dedi doğrularak. “Korkma, vermeyeceğim Alagöz’e. Fakat yaygara koparma. Şu haline bak, sesimi çıkarmazsam şimdi belki ağlamaya da başlarsın.”

Gerçekten de Kaşka sakinleşti. Ahır tarafına şüphe içinde baka baka kuru otları yolmaya başladı.

– Bu şekilde yediğin içine düşmez senin, dedi anam kendi kendine söylenerek. “Tamam, azıcık sabret. Kazananımı, tavamı tavlayıvereyim.”

Olanları gözlemlerken ister istemez şaşakaldım. Anam gözüme başka, bambaşka görünüyordu.

– Hayvanlarınızın hepsi böyle anlar mı? dedim hayretimi gizlemeden.

– İyi konuşursan, süttten ayırmadan önce terbiye edersen, hepsi de laftan anlar, dedi anam benim şaşırdığıma hayret ederek. “Ne olmuş?”

– O topal ... ııı ... Alagöz de sizi dinler mi?

– Hayır, o senin gibi laf dinlemez.

Benzetilmiş olmaktan bu sefer kızmadım. Anamın hayvanlarla olan ilginç diyalogu beni çok meraklandırdı.

– Buna da sözünüzü geçirebilerseniz, dedim ciddi bir şekilde. “Yoncanızı hemen şimdi biçiveririm.”

– Biçmesen de olur! Anam kâseyi kazana, kazanı kâseye vurarak söyledi. “Koskoca insanı küçük çocuğa döndürmeye mi çalışıyorsun.”

– Çok ilginç ya, ana, dedim yalvararak. “Sözüm söz, eğer şu tekeye sözünüzü geçirebilirseniz, yarın o küçük çatınızı da sıvarım.”

– Sanki hiç hayvan görmemiş gibi konuşuyorsun yavrum, derken anam azıcık razı olur gibi oldu. “Bırak, adamı utandırma.”

– Canım, ana! diyerek gidip omuzundan tuttum. “Hayır deme!”

Anam şımartılmaktan yumuşayıp ayağa kalktı. Bir bana, bir ayaklarını uzatarak yatan Alagöz’e baktıktan sonra fikrini tekrar değiştirdi.

– Adamdan artist çıkarmaya çalışma, yavrum, dedi. “Yaşlı halimle artistlik de neyime? Gerekliyorsa, git kendin yap.”

– Bende iş yok, dedim vaz geçmeyerek. “Ben bin kez söylesem de bu hiç tepki vermez. Şimdi de geri çevirmeyin, ana. Nesi zor bunun, gidip konuşacaksınız, bu kadar işte.”

– Sonra da bana kıkır kıkır güleceksin, öyle mi? diyerek anam bana şüpheyle baktı. “Bilirim seni...”

– Gülen namerttir, dedim biraz kızışarak. “Öyle şey olur mu, insan annesine güler mi? Her gün yaptığınız işi gözümün önünde tekrar yapın diyorum, o kadar.”

– Öyleyse, tamam. Anam ellerini kirli havluya sile sile ahıra doğru yürüdü. Ancak şimdi yapacağı işin kendisi için uygun olmadığını düşündüğü hâl ve hareketlerinden belliydi. Hatta yarı yolda dönecek gibi oldu. Yalvarırcasına baktığını görünce isteksizce ilerledi. Tekenin başına varınca bana doğru çekingen bir bakış attıktan sonra birinin lafını kelime kelimesine tekrar eden bir insan gibi, tereddütlü bir sesle emir verdi:

– Alagöz, yerinden kalk! –Alagöz geniş getirerek hareketsiz yatmaya devam etti. Tekenin itaatsizliği anamın asıl haline dönmesine yardım etti. Lafının iki edilmesini kabullenemeyen anam birden tutuştu.

– Ne o, sağır mısın, kalk yerinden diyorum! diye bağırdı.

Alagöz yavaşça yerinden kalktı. Ayaklanınca anama memnuniyetsizce bakarak “Beeee” dedi.

– Git su iç gel! diyerek anam eliyle sol tarafı işaret etti. “Çabuk çabuk kımıl!”

Alagöz topallayarak ahırın kenarına gitti ve koca demir kaptan su içti. Sonra ise yerine dönüp tekrar yattı.

– Hayret! derken alkış tuttum ben.

Bu sırada kırdan endişeli böğürme sesi duyuldu. Meraklanıp o tarafa baktım. Kaşka, kulaklarını dikerek bu tarafa bakıyordu.

– Ödün kopmasın, dedi anam ahırdan çıkarak. “Artıklarına kimse dokunmuyor.”

Ancak bu laf Kaşka’yı sakinleştirmemiş olmalı ki birden küstü. Şimdi soğana dalacağım dercesine arka arkaya böğürüp, soğan tarlasına doğru yürüdü.

– Yaptığın işe bak, dedi anam memnuniyetsizce, “Durup duruken Kaşka’yı rahatsız ettik. Şimdi o zor razı olur. Hayvan diyorsun ama bak, soğana dalmanın kötülüğünü o da biliyor. Kasten gidiyor. Ses çıkarmasan gider de. Sonra başıma bir sürü kavg, gürültü patlar.”

Gerçekten de Kaşka tedirgin bir şekilde adımlarını yavaş yavaş hızlandırıyor. Anamın azarları de ona kâr etmemeye başladı. Çaresiz kalan anam demir küreği alıp yal kabına tak tak vurarak sevecen bir sesle çağırmaya başladı.

– Kaşka, gel hadi! Gel buraya! Kaşka! Kaşkacığım!

Kaşka durdu ve kuşkuyla kafasını bizim tarafa çevirdi. Anam kaba vurmaya devam etti.

– Gel hadi! Çabuk gel!

Kaşka hâlâ kuşkulu bir şekilde burnunu uzatarak biraz bakındı, sonra da küçük bir buzağı gibi oynaşarak bahçe tarafına koşmaya başladı. Buzağılar da arkasından takıldı. Üçü oynaşarak, zıplayarak geliyordu.

Başka çarem kalmayınca, orağı omzuma atıp yonca tarlasına doğru gittim. Gün ısındıkça ısınıyor, ama verilen sözde durmak gerek. Giderken suçluya, Alagöz’e tekme atmaktan kendimi alamadım. Ancak o rahatını hiç bozmadı.

Bu sırada buzağılar Kaşka'nın önderliğinde kaptan kana kana yal içiyorlardı.
(Narmurad Narkabilov, "Kaşka", *Pehmak*, Okıtuvçı, Taşkent, 1997, s. 68– 76.)

(Aktaran: Kamila Topal)

NORMUROD NORQOBILOV QASHQA (hikoya)

"Jonivorlarda faqat til yo'q, emasam, nafi-zalolni sendan-mendan yaxshiroq fahmlaydi".

Enamning mana shu gapini hech hazm qilolmayman. "Mol – molda, – deymen ba'zan jinim qo'zib, – unda fahm nima qiladi, aql nima qiladi, haydasang – yura- di, indamasang – yotadi, sizga qolsa, ularni ahli donishga ham chiqarib qo'yasiz". Ammo enam gaplarimga mutlaqo e'tibor bermaydi, kamina bilan pachakilashishdan ko'ra ko'proq qo'radagi mollar bilan andarmon bo'lishni afzal biladi.

Qo'ra enam uchun bir hayot. Kunu tun qo'radan chiqmaydi: hali qarasang, mollarning tagini tozalagan, tappi yopgan, hali qarasang, podaga qo'shilmaydigan mollar bilan tillashgan, hali qarasang, soyada kavsh qaytarib yotgan echkilarni urishib-turtkilab suvga haydagan. Xullas, g'imir-g'imir, qimir-qimir, tili ham tinmaydi, qo'li ham. Uning uchun jonivorlar qo'y, echki, sigir, taka deya turlarga ajratilmaydi. Qo'rada nechta jonivor borki hammasining o'z oti bor. Mollarning tusi va fe'lga qarab nomlaydi – qashqa, targ'il, ola, mug'ambir, olako'z... deganday. Muomalasi ham shunga yarasha – biriga shirin gapiradi, birini jerkiydi, birini esa silab-siypaydi.

Ayniqsa, Qashqaga mehri bo'lakcha. Enamning ta'biri bilan aytganda, Qashqa zotdor nasldan, biror ikki yildan so'ng tomday sigir bo'larmish, idish-tovoqni sut-qatigga to'ldirarmish. Shu bois, kunora silab-siypaydi, topganini og'ziga tutadi. Faqat bir fe'li bilan hech chiqisholmaydi: Qashqa yuvindini yaxshi ko'radi. Oxuri to'la yemishu mudom qo'ra eshigi yonidagi idishni poylaydi. Idishga yuvindi to'kildi deguncha yuz yil och yotgan yuhodek idishga talpinadi, yutoqibyutoqib yuvindi ichadi. Ba'zan unga buzoqlar sherik bo'ladi. Qashqa qizg'anmaydi, chetga xiyol surilib, sherikchilik oshni totuvlik bilan baham ko'radi.

Enam nechog'li band ko'rinmasin, kundalik yumushni ma'lum bir tartib asosida olib boradi. Ertalab mollarni podaga haydaydi. Poda qir oshib ketguncha qo'rani tozalaydi. Shundan so'ng, oyoqlaringni chigalini yozib kelinglar deya, qo'rada qolgan jonivorlarni dalaga haydaydi-da, idish-tovoqqa unnaydi. Hovlidan dala kaftdagidek ko'zga tashlanib turadi. Biror jonivor o'zboshimchalik qilsa, enam hovlidan turib ovoz beradi, ya'ni tartibga chaqiradi.

Enamning jonivorlar bilan tillashuvi negadir bu gal qattiq g'ashimga tegdi. Hamma gap shundaki, kuni kecha shahardan qaytib, endilikda tomning soyasiga tashlangan o'rinda maza qilib kitob o'qib yotardim. Ko'zim ilingan ekan, enamning ovozidan uyg'onib ketdim. Enam kim bilandir gangir-gungir suhbatlashmoqda edi. Biror qo'shni kiribdi-da, degan o'yda o'rnimdan turib, u yoq-bu yog'imni tuzatgan bo'ldim. Ammo razm solsam, yakkash enam gapirar, qo'shnining esa sasi chiqmasdi. Beixtiyor quloq tutdim..

– Agar yana bevoshlik qilsang, naq mendan kaltak eysan, – deya enam endi ochiqdan-ochiq do'q-po'pisaga o'tdi. – Kechagi qilig'ing esingdami? Kap-katta bo'lib, uyalmadingmi shunday qilgani? Hay, bezbet, senga aytayapman! Miq etmaydi-ya, uyatsnz. Qilg'iliqni qilib, bez bo'p turishini qara buni. Ammo bu gal kechirmayman, manovu kaltak bilan qo'lim tolguncha savalayman! Siylaganim sayin toza bevosh bo'p ketayapsan, sen quloqsiz.

Ajablanib oyoqqa qalqidim: "Kimni bu qadar qasdi-basdiga olayotgan ekan? Jiyanlardan birovi yomon sho'xlik qilganga o'xshaydi. Lekin uyquni beliga tepdi", – degan xayolda tom aylanib o'tarkanman, ko'z o'ngimda hosil bo'lgan manzaradan og'zim lang ochilib qoldi. Ne ko'z bilan ko'rayki, gunohkor jiyanim emas.

Qashqa bo'lib chiqdi. Enam hanuz koyir, u esa uzun tili bilan tumshuq yalab, uning koyishlarini kiprik qoqmay tinglab turardi.

Endi jo'na! – dedi enam so'nggi burda nonni uning og'ziga tiqishtirarkan, boshiga yengil shapatilab. – Ukalarining bilan dashtda aylanib kel. Piyozga tushsang, etingni nimtalayman. Jo'na-jo'na! Ko'p yaltoqlanma! Kap-katta bo'la turib hech esing yo'g'a seni. Bor-bor!

Qashqa uning amriga bo'ysunib, noiloj dala tomon yurdi. Unga ikki buzoq ham ergashdi. Qashqa yo'l-yo'lakay yuvindi idishni tumshug'i bilan turtib o'tarkan, norozilanib mo'ngradi.

– Yuvindi yo'q, – dedi enam qo'lidagi cho'pni xo'jako'rsinga silkib. – Yuvindini kep ichasan. Voy, haliyam shu yerda turibsanmi? Qani, tez-tez qimirla! Yo'g'asam, yuvindini Olako'zga beraman.

Qashqa haqiqatan qadamini tezlatdi. Dashtga chiqqisi kelmayotgani yurish-turishidan shundoqqina sezilib turardi. Bora-borguncha mo'ngrab ketdi. Enam esa bolasini maktabga kuzatgan onaday ularning ortidan kuzatib qoldi. Keyin iziga qaytib, qozon-tovoqqa unnadi.

U kishining qilig'ini kuzatarkanman, bir oz koyib qo'ymoqni o'z burchim deb bildim. Eshitgan quloq nima deydi degan andisha ostida shunday dedim:

– Ena, bunaqada jinni degan nomga ega bo'lasiz-ku, nima qiliq bu?!

– Bilmadim, haligacha hech kim jinniga chiqargani yo'q, – dedi enam qolgan-qutgan narsalarni yuvindi idishga ag'dararkan. – Xo'sh, nima deb jinnilik qipman?

– Tilsiz jonivor bilan shunaqa gaplashadimi odam? —dedim u kishining beparvoligidan battar jinim qo'zib. – Eshitgan quloq nima deydi? Falonchi xola g'irt tentak ekan deb o'ylamaydimi?

– Kim shunday deb o'ylarkin?

– Masalan, men...

– Sen kimsan?

– Kim bo'lardi, o'g'lingizman.

– O'sha o'g'lim molning fahmiga yetarmikan?

– Fahmiga yetib-yetmay nima, mol – mol-da, – dedim tishim og'riganday aftimni tirishtirib, – Aqlsiz jonivor bilan suhbat qurish shartmikan, xuddi... kechirasiz endi, gap kelganda otangni ayama deganlar. Aqlsiz jonivor oldida aqlsiz bo'lishingizni istamayman men.

– Boshqalarnikini bilmadimu, lekin mening mollarim sendan ko'ra aqlliroqqa o'xshaydi, – dedi enam xamir yuqi tovoqni chaqqon yuvarkan. – Bir so'zdanoq anglashadi ular meni. Sen esa ertalabdan beri koyintirasan. Bellinga tosh tegmagan, ikki pol yo'ng'ichqani o'rib tashlash nahotki shunchalar qiyin bo'lsa. Uyga kelding, kitobga yopishasan, uzzu-kun uyqudan bosh ko'tarmaysan, Anovu Olako'zdan hech farqing yo'q seni!

Olako'z – cho'loq taka. Onadan majruh tug'ilgani bois qo'radan chetga chiqmaydi. Har bir jonivorning o'z fe'li bor deganday, Olako'z kunduzlari g'alati alfozda uxlaydi, ya'ni o'lgan moldek to'rt oyog'ini uzatib yotadi. Bilmagan odam o'lgan gumon qilishi tayin. Dastavval, o'zim ham shunday deb o'ylagandim, hatto bir necha bor turtkilab ko'rganman. Boz ustiga, u o'lgudek bez, turtsang-da turay demaydi, ko'zlarini baqraytirib yotaveradi.

Olako'zga mengzalishimdan qattiq jahlim chiqdi! Qo'limdagi kitobni shartta yopdim-da, oyog'im ostidagi bo'sh chelaklardan birini to'ntarib, ustiga joylashib o'tirib oldim. Shu sozda enam bilan janjallashmoq o'yida bo'ldim. Yetar har baloga mengzagani! Ammo allaqachon dashtga yetgan Qashqaning mo'ngrashi janjalning beliga tepdi.

Qashqa mo'ngrashi bilan enam, xuddi bolasi yig'lagan onadek, ajib bir shoshqaloqlik bilan dik etib o'rnidan turdi-da, kaftini peshonasiga qo'yib, dala tomon qaradi. Qashqa goh uy tomonga, goh sal olisroqdagi piyoz ekilgan paykal tarafga boshini burib po'pisali mo'ngradi.

– Piyozga tushkin, naq mendan ko'rasan! – dedi enam musht o'qtalib.

Qashqa qulog'ini ding qilib, gapni oxirigacha eshitib turdi-da, so'ng istar-istamas, xas chimdisha tushdi. Shu orada paykal etagida otliq qorovul ko'rindi. Piyoz mol uchun mazali yemish. Qorovul dalada yurgan mollarga hadikli qaray-qaray nari o'tib ketdi. Qorovulning qorasi o'chishi bilan Qashqa yana mo'ngrashga tushdi. Bu safar ham po'pisali mo'ngradi. Enam javob bermagach, u arazlagan qiyofada paykal tomon yurdi, sekin-asta, namoyishkorona yurdi.

– Qayt!

Qashqa boshini o'girib qaradi-yu, lekin egasining amriga bo'ysunmadi, yurishda davom etdi.
– Boraver-boraver, – dedi enam. – Yuvindini senga emas, Olako'zga beraman. Qorovul oldiga solib bir quvlasin sen gap uqmasni!

Bu gapdan so'ng Qashqa taqqa to'xtadi. Hovli tomon qarab zorlanibroq mo'ngradi.

– Zorlanmay, izingga qayt! – dedi enam. – Yo'g'asam mendan ko'radiganingni ko'rasan. Seni qara-yu, erkato'y.

Qashqa haqiqatdan iziga qaytdi. Buzoqlarga qo'shilib o'tlay boshladi. Ammo bu hol uzoq davom etmadi. Bir ozdan so'ng tag'in mo'ngradi. Bu safar ochiqdan – ochiq nimadir so'rab mo'ngradi.

– Hali erta, o'tlayver! —dedi enam.

Qashqa uch-to'rt og'iz xas chimdib, yana mo'ngradi. Enam e'tibor bermagach, ikkinchi bor mo'ngradi, ovozida oshkora o'jarlik aks etdi. Enam bosh ko'tarib qarashi bilan esa, arazlagan boladay paykal tomon keta boshladi.

– Qayt!

Qashqa qaytmadi, hap senimi deganday, olg'a yurishda davom etdi.

– Hali shunaqami! – Enam tog'aradagi yuvindini idishga ag'darib, po'pisali ohangda dedi: – Nasibangni endi Olako'zga beraman. Ma, Olako'z. Anovu tentakning nasibasini ichib qo'y.

Qashqa taqqa-taq to'xtadi. Yalinishu tavba-tazarruga xos mo'ngrash dashtni tutdi. Hovli devorsiz, Qashqa goh enamga, goh tevaragi chorcho'p bilan o'ralgan qo'ra to'ridagi soyada oyoqlarini uzatib yotgan Olako'zga alanglab, yalingannamo mo'ngrashda davom etarkan, bora-bora uning ovozigga zarda va oshkora qizg'anish ohangi indi. Keyin oldingi oyog'i bilan yer tirnab, uzoqdan Olako'zga tikilganча tahdidli mo'ngray boshladi. Bu hol enam aralashmaguncha davom etdi.

– Ko'p ich-etingni yeyaverma, – dedi u qaddini rostlab, – Qo'rqma, bermayman. Olako'zga. Faqat to'polon qilma. Seni qara-yu, indamasa, halizamon yig'lashga ham tushasan, shekilli.

Chindanam Qashqa tinchlandi. Qo'ra tomonga shubhali qarayqaray xas chimdishga tushdi.

– Bunaqada yeganing ichingga tushmaydi seni, – dedi enam o'zicha to'ng'illab. – Mayli, jichcha sabr qil. Qo zon-tovog'imni qatron qip olay.

Bo'layotgan voqeani kuzatarkanman, beixtiyor hang-mang bo'lib qoldim, Ko'zimga enam boshqacha, juda boshqacha ko'inib ketdi.

– Mollaringizni hammasi shunaqa... tushunadiganmi? – dedim hayratimni yashirmay.

– Yaxshi gapirsang, sutdan chiqmay tarbiyalasang, Hammasiyam tinglaydi, – dedi enam mening hayratlanishimdan ajablanib. – Nima edi?

– Anovu cho'loq,, e, Olako'z ham tinglaydimi sizni?

– Yo'q, u senga o'xshab sal quloqsizroq.

Mengzalishdan bu gal jahlim chiqmadi. Enam bilan jonivorlar o'rtasidagi g'alati muloqot juda qiziqtirib qo'ygandi meni.

– Agar shuniyam gapingizga yurita olsangiz, – dedim jiddiy. – Hoziroq yo'ng'ichqangizni o'rib tashlayman.

– O'rmay qo'ya qol! – Enam kosani qozonga, qozonni kosaga urib po'ng'illadi: – Odamni yosh bola qilaman deysan-a.

– Qiziq-da endi, ena, – dedim yolvorib. – Chin so'zim, agar mana shu takani gapingizga kirita olsangiz, ertaga anovu kichkina tomchangizni ham suvoqdan chiqarib beraman.

– Xuddi mol ko'rmay yurganday gapirasana, bolam, – enam xiyol royish bildirganday bo'ldi. – Qo'y, odamni uyaltirma.

– Jo-on, ena! – borib u kishining elkasidan tutdim. – yo'q, demang.

Enam erkalashimdan iyib ketib, o'rnidan turdi. Bir menga, bir oyoqlarini uzatib yotgan Olako'zga qarab turib, tag'in fikridan qaytdi.

– Odamni artist qilma, bolam, – dedi. – Qarigan chog'imda artist qilig'im nimasi? Kerak ekan, bor, o'zing qilaver.

– Gap menda emas, sizda, – dedim bo'sh kelmay. – Men ming gapirsam ham g'iq etmaydi buningiz. Yo'q demang endi, ena. Nimasi qiyin, borasizu gapirasiz, tamom-vassalom.

– Keyin ustimdan hingir-hingir kulasan, shundaymi? – Enam menga shubhalanib tikildi. – Bilaman men seni...

– Kulgan nomard, – dedim bir oz qizishib. – Qiziqmisiz, enaning ustidan ham kuladimi, kishi. Kundalik ishingizni ko'z o'ngimda qaytaring deyapman, xolos.

– Unday bo'lsa, mayli. – Enam qo'llarini kir sochiqqa surta-surta, qo'ra tomon yurdi. Lekin hozir qilishi lozim bo'lgan ishi o'ziga erish tuyulayotgani butun xatti-harakatidan sezilib turardi. Hatto yarim yo'lda iziga qaytmoqchi ham bo'ldi. Yolvoruvchan tarzda tikilib turganimni ko'rgachgina, istamaygina yana oldimga yurdi. Takaning tepasiga borgach, men tomonga xijolatomuz qarab qo'ydi-da, birovning gapini so'zma-so'z qaytarayotgan odamday, qat'iysiz ohangda buyurdi:

– Olako'z, tur o'rningdan! – Olako'z, kavsh qaytarib, qimir etmay yotaverdi. Takaning quloqsizligi enamning asl holiga qaytishiga ko'maklashdi. Gapi ikki bo'lishiga ko'nikmagan enam birdan tutaqib ketdn.

– Nima, karmisan, tur o'rningdan deyapman! – dedi baqirib.

Olako'z oshiqmay o'rnidan qo'zg'aldi-da, oyoqlagach, enamga norozi tikilib, "Mi-ium" deb qo'ydi.

– Bor, suvlab kel! – Enam qo'li bilan chap tomonga ishora qildi. – Tez-tez qimirla!

Olako'z, oqsoqlanib, qo'ra etagiga bordi-da, ulkan temir idishdan suv ichgan bo'ldi. So'ng qaytib, yana joyiga yotib oldi.

– Qoyil! – men chapak chalib yubordim.

Shu payt dashtdan hadikli mo'ngrash eshitildi. Qiziqsinib, o'sha tomonga boqdim. Qashqa, quloqlari ding, shu tomonga tikilib turardi.

– Yuraging yorilmasin, – dedi enam qo'radan chiqa solib. – Yuvindingga hech kim tegayotgani yo'q.

Ammo bu gap, aftidan, Qashqani tinchlantirmadi shekilli, tuyqusdan arazlashga o'tdi. Hozir piyozga tushaman, degan ohangda ketma-ket mo'ngrab, piyoz paykali tomon yurdi.

– Qilig'ing qurmasin, – dedi enam norozi bo'lib, – o'rta yerda Qashqani bezovta qip qo'ydik. Endi u osonlikcha ko'nmaydi. Mol deysan, qara, piyozga tushish yomonligini shuyam biladi. Qasdmaqasdiga borayapti. Indamasang, kiradiyam. Keyin boshimga bir to'da g'alvani orttirib oladi.

Haqiqatda Qashqaning vajohati bejo, qadam olishi sekin-asta tezlashmoqda edi. Enamning tergashlari ham kor qilmay qo'ydi unga. Noiloj qolgan enam yerdan temir kosovni oldi-da, yuvindi idishga taqtaq urib, erkalovchi ohangda chaqira boshladi.

– Qashqa, kelaqol! Kelaqol bu yoqqa! Qashqa! Qashqajon!

Qashqa yurishdan to'xtab, ishonqiramay boshini biz tomonga burdi. Enam idishni bot taqillatib, qo'lini sirmadi.

– Kelaqol! Kelaqol tezroq!

Qashqa xanuz ishonqiramay, tumshug'ini cho'zib birpas qarab turdida, so'ng xuddi yosh buzoqlarday o'ynoqlab, hovli tomonga yugurishga tushdi. Ortidan buzoqlar ham ergashdi. Uchovlari o'ynoqlashib, dikonglashib kelaverdi.

Boshqa ilojim qolmagach, o'roqni yelkaga tashlab, yo'ng'ichqapoyaga jildim. Kun isigandan isib borar, ammo va'dani bajarmay bo'lmasdi. Yo'l-yo'lakay aybdorni – Olako'zni tepib o'tishdan o'zimni tiyolmadim. Biroq u loaqa pinak ham buzmedi.

Bu paytda Qashqa boshliq buzoqlar idishdan miriqib-miriqib yuvindi ichishmoqda edi.

NAZAR İŞANKUL (1962)

Nazar İşankul 15 Haziran 1962 tarihinde Kaşkaderya vilayetine bağlı Kamaşı ilçesindeki Tersota köyünde dünyaya geldi. Taşkent Devlet Üniversitesi İletişim Fakültesini 1986'da bitirdi. İlk eseri “Savaş İnsanları” (1988)’dir. Bundan sonra yazarın “Ana Şarkı” (1989), “Maymun Gezdiren Adam” (2001), “Rüzgârı Tutamazsın” (2004) gibi eserleri neşredilmiştir. Nazar İşankul, J. C. Onetti’nin öykü ve hikâyelerini, A. Camus’un *Denemeler*’ini Özbekçeye çeviridi.

ÇUKUR

Kavşağı geçmesiyle trolleybüs hızlandı; artık yol çok da kalabalık değildi. Trolleybüsü geçen arabalar zaman zaman birbirini uyarırcasına neşeli korna çalıveriyordu. Trolleybüste oldukça çok yolcu vardı; koltuklar dolmuş, ortada da beş altı yolcu ayakta duruyordu. Günün ikinci yarısı olduğu için trolleybüsün tavan penceresinden soğuk rüzgâr esiyor, arkadakiler büzüşerek oturuyorlardı; ancak nedense pencereyi kapatmak kimsenin aklına bile gelmiyordu. Biz arka kapının orada ayakta duruyorduk; soğuk rüzgârdan kulakları korumak için paltolarımızın yakalarını kaldırmıştık; tüm yolcuların yüzünde düşünceli bir hâl, trolleybüsün gürültüsü dışında sükûnet hüküm sürüyordu... Herkesin yüzünde halsizlikle karışık, ekseriyet hallerde, kış günleri, tatil arefesinde olduğu gibi bir zorunluluk geziniyordu. Biz de pencereyi kim kapatır diye ona yakın duran insanlara bakıyor, ancak sessizliği bozmaya cesaret edemeden, birkaç duraktan sonra ineceğimizi düşünerek bu da şart değil diye düşünüyorduk. Sürücü neşeli bir delikanlıydı; onun bütün dikkati trolleybüsü sürmekten ziyade kabinine yakın oturan iki şeker gibi tatlı kızı güldürmekle meşguldü. Kızlar onun şakalarına gülümsüyor, birbirine bakarak bir şeyler dedikten sonra sanki denemek için şoförü lafa tutuyorlardı. Genel olarak yolcuların oldukça donuk yüzlerine de hoparlör vasıtasıyla herkese duyurulan bu şakaların hafif alametleri yansıyor; birçok yolcu, kızlara bakmamaya ve onları utandırmamaya çalışıyor veya işten yorgun argın çıktıkları için bu tür şeyleri dinlemeye tahammül edemeyecek bir zamanda, gergin bir tel gibi oldukları şu anda, bu karşılıksız gönül eğlendirmeden de ayrılmak istemiyor gibi gözlerini dışarıya diktikçe bıyık altından gülüyorlardı.

Bazı yaşlı kadınlar kızlara bakarak kaşlarını çatıyordu. Onların sabit bakışlarından, haset veya hayranlık içerdiğini anlamak mümkün değil, fakat öyle şüphe dolu yüzlerinde “böyle edepsizlik de olur mu” der gibi güvensiz bir ifade vardı. Aslında kızların hâl ve hareketlerinde, hiçbir edepsizlik sezilmiyor, onlar şoförün laflarına yalnızca gülümsüyor, sorularına ise şoföre bakmadan cevap veriyor, birbirlerine kaçamak bakışlar atıyorlardı. Güzel olduklarını kendileri biliyor gibi veya insanların hareketlerine ve delikanlıların tatlı dillerine alışmış gibi emin, özgür davranıyor, saf yüzlerine biraz kibir yansıyor. Onlar gerçekten de çok güzeldi; sanki trolleybüs içinde bir çift çiçek açmış gibi duruyor, onların güzelliklerini, saf yüzlerini müşahade etmek insana bilinmeyen bir huzur veriyordu. Kızlara yakın oturan delikanlılar -görünüşlerine göre üniversite öğrencileri- çekinmeden sık sık onlara bakıyor ve birbirlerine dönüp gizlice sırıtıyorlardı. Onların davranışları, tutumları, seslice gülmeleri yolcuların çok hoşuna gitmese de nedense bu tavırları o kadar da edepsizlik olarak düşünülüyor, aksine gülmeleri ve saygısızca bakmalarının suçlusu kızlarmış gibi, gençler kıkır kıkır güldüklerinde, kızlar ayıp bir şey yapmış mıdır diye herkes kızlara bakıyordu.

Kızlar öğrencilerin farkında bile değil, sanki öyle hadiseler onların her adımında gerçekleşiyor, gülenlere büyükenerek bir bakış atıp kayıtsızca omuz silkiyor, sonra yine “çiçek gibi dallanıp” duruyorlardı. Yoldaşımınla ikimiz de kızlara baktık ve yine kendi hayallerimize dalarak dışarıda adım adım arkaya doğru koşan ağaçları, elektrik direklerini, binaları, güneşin son nurlarının yayıldığı sokakları, oradaki yolcuları, eriyen karı, trolleybüsün geçmesiyle koşarak sokağı geçen küçücük köpeği, yol kenarında ağaçların arasında karı didik didik eden kargaları gözlemliyorduk. Yol kuru

olsa da bir hafta önce yağan kar yol kenarında binaların gölgesinde henüz erimemişti; zaman zaman geçitte kartopu oynayan grup grup çocukları görmek mümkündü.

Yolcular oldukça hareketlenmişti, birisi nihayet pencereyi kapattı; gürültü kopmuştu, yeni yolcular binmişti trolleybüse. Şimdi fazlasıyla insan girdi; kızlar hemen kabinin yanında, arkadaşının yüzünden kendi yansımasını görmek istiyor gibi birbirlerinden gözlerini ayırmadan bakıyorlardı. Öğrenciler oldukça sakinleşmiş, tepelerinde dikilen orta yaşlardaki insanları görmezlikten gelip şimdi dışarıya bakarak oturuyorlardı.

Trolleybüs kalabalık caddeye döndü; burada arabalar çoktu; çoğu batan güneşi taklit ediyor gibi şimdiden farlarını yakmıştı. Trolleybüs beş metre gitmeden yol ortasında birden durdu, sonra yine silkinerek on metre kadar gitti ve yine durdu. Şoför şakayla karışık “Birkaç dakika mola veriyorum” dedi ve seslice gülüverdi. Yolcular birbirlerine ve trolleybüsün önüne şaşırılmış bir edayla baktılar; yüzlerinde memnuniyetsizliğe benzer bir ifade belirdi. Önümüzdeki geniş yol arabalarla dolmuştu; önden de arkadan da arabalar trolleybüsü sıkıştırmış, herhalde ne olduğundan habersiz durmadan korna çalıyorlardı.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.